

**YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÛLŞÂH
MESNEVÎSİNİN YAPI UNSURLARI VE MUHTEVA
BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

Muhammet ŞENTÛRK

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı

Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Ruken KARADUMAN

2024

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÛLŞÂH MESNEVİSİNİN YAPI
UNSURLARI VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet ŞENTÜRK

Danışman: Doç. Dr. Ruken KARADUMAN

BAYBURT - 2024

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Ruken KARADUMAN danışmanlığında, Muhammet ŞENTÜRK tarafından hazırlanan “Yûsuf-1 Meddâh’ın Varka ve Gülşâh Mesnevisinin Yapı Unsurları ve Muhteva Bakımından İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 30.12.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mehmet Halil ERZEN .....

Üye : Doç. Dr. Ruken KARADUMAN .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Merve BÜYÜKADA .....

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun ...../...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Bünyamin ALIM
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Ruken KARADUMAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “Yûsuf-1 Meddâh’ın Varka ve Gülşâh Mesnevisinin Yapı Unsurları ve Muhteva Bakımından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi hâlinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

30.12.2024

Muhammet ŞENTÜRK

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Yûsuf-1 Meddâh'ın Varka ve Gülşâh mesnevisinde bulunan tahkiye unsurlarını belirlemek, modern anlatı tekniklerinin mesnevilerde ne şekilde yer bulunduğunu göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu açıdan Varka ve Gülşâh mesnevisi önemli bir örnek teşkil etmektedir. Yûsuf-1 Meddâh'ın kendisi ve mesnevisiyle ilgili yeterli çalışmanın olmaması bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendirmiştir.

Bu çalışma giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde mesnevi ve mesnevi roman ilişkisi açıklanarak incelenen eserin özeti aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise mesnevideki yapı ve muhteva unsurları değerlendirilmiştir. Tez çalışmamızda Varka ve Gülşâh mesnevisinden örneklendirdiğimiz beyitler Kazım Köktekin'in "Yusuf-1 Meddah'ın Varka ve Gülşâh Mesnevisi" adlı eserinden alıntılanmıştır.

Çalışmamız esnasında Yûsuf-1 Meddâh ile ilgili çok sınırlı bilgi olması sebebiyle şair hakkında genel bilgilere ulaşmakta güçlük yaşandı. Sonraki bölümlerde ise Varka ve Gülşâh mesnevisi içerisindeki tahkiye unsurları belirlenerek mesnevide hangi şekillerde kullanıldığı gösterildi. Böylece bir mesnevinin modern anlatı türlerinin incelenmesinde başvurulan yöntemlerle değerlendirilebileceği ortaya kondu.

Bu çalışmanın her aşamasında fikirleri ile yön gösteren beni cesaretlendiren ve uyandırdığı farkındalık nedeniyle bu çalışmayı hazırlamama vesile olan, kendimi daha da geliştirmeme katkı sağlayan, gece gündüz demeden destek veren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ruken KARADUMAN'a, bu süreçte yardımcı olan tüm hocalarım, yüksek lisans eğitimim ve bu tez çalışmasını hazırlama esnasında, manevi desteğini her an yanımda hissettiğim kıymetli aileme teşekkür ederim.

Muhammet ŞENTÜRK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YÛSUF-I MEDDÂH'IN VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVİSİNİN YAPI UNSURLARI VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Muhammet ŞENTÛRK

Bayburt Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ruken KARADUMAN

Bayburt-2024, Sayfa: 94

Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden olan mesnevilerin içerisinde barındırdığı olay örgüsü, anlatım teknikleri ve yapısal unsurları açısından değerlendirildiğinde günümüzdeki hikâye ve romanlarla benzer bir yapı arz ettiği görülmektedir. Bu sebeple modern anlatı metinlerinin incelenmesinde başvurulan yöntemlerin klasik metinlere de uygulanabilmesi mümkün olmakta; mesnevilerin roman unsurları açısından incelenmesi ile bu eserin ayrıntılı ve çok yönlü ele alınması sağlanabilmektedir. Bu çalışmada Yûsuf-ı Meddâh tarafından 14. asırda kaleme alınan ve kaynağı bir Arap hikâyesi olan Varka ve Gülşâh mesnevisi irdelenmektedir. Eser, 1744 beyitten oluşmaktadır. Sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olan Varka ve Gülşâh, aşk ve kahramanlık konulu bir eserdir. İçeriği ve tahkiyeli yapısıyla modern anlatı tekniklerinin kurgusunu çağrıştıran bu mesnevi, Varka ve Gülşâh'ın birbirlerine duydukları aşk ve kavuşma mücadelesini konu edinmektedir. Birçok anlatım tekniğinin de kullanıldığı Varka ve Gülşâh mesnevisinde tasvir, diyalog, iç monolog, özetleme, geriye dönüş, mektup gibi daha çok roman ve hikâyelerde görülen teknikler yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu özellikleri içerisinde barındıran ve klasik bir metin olan Varka ve Gülşâh mesnevisinin modern hikâye ve roman ile benzer tekniklerle incelenebileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Varka ve Gülşâh, mesnevi, tahkiye, yapı unsurları, anlatım teknikler.

ABSTRACT

M. SC. THESIS

ANALYS OF THE STRUCTURAL ELEMENTS AND CONTENT OF YÛSUF-I MEDDÂH'S VARKA AND GÛLŞÂH MESNEVÎ

Muhammet ŞENTÛRK

Bayburt University

Institute of Graduate Studies

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ruken KARADUMAN

Bayburt-2024, Pages: 94

Mesnevis, a classical form of Turkish literature, carries similarities to modern stories and novels regarding its plot structure, narrative techniques, and structural elements. Thus, methods used in inspecting modern narrative texts can be applied to classical texts. In this context, examining mesnevis through the lens of novelistic features enables a detailed and multifaceted understanding. Yûsuf-ı Meddâh, a poet from the 14th century, is a relatively obscure figure in historical sources. This study focuses on Varka and GÛlşâh, a mesnevi written by Yûsuf-ı Meddâh in the 14th century, which is based on an Arabic story. Consisting of 1,744 couplets, the work is written in clear language and circles themes of love and heroism. Varka and GÛlşâh and its use of real-life locations make it similar to modern narrative structures. The mesnevi tells the love and struggle for union between Varka and GÛlşâh. In Varka ve GÛlşâh, various narrative techniques, such as description, dialogue, internal monologue, summarization, flashback, and letter-writing, are extensively employed techniques often associated with novels and short stories. These features demonstrate that this classical text can be examined using methods similar to modern stories and novels.

Keywords: Varka ve GÛlşâh, mesnevi, narrative, structural elements, narrative techniques.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	II
BEYANNAME	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLOLAR	IX
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu Problemi	2
Araştırmanın Amacı.....	2
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi.....	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	3
Varsayımlar	3
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. KURUMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. ŞAİRİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ.....	4
1.1.1. Hayatı	4
1.1.2. Edebi Kişiliği	5
1.1.3. Eserleri.....	6
1.1.3.1. Hamuşnâme.....	6
1.1.3.2. Dâsitân-ı İblis Aleyhillâne	7
1.1.3.3. Kadı ve Uğru Destanı	8
1.1.3.4. Hikâyet-i Kız ve Cehûd	8
1.1.3.5. Varka ve Gülşâh	9
İKİNCİ BÖLÜM	16
2. YÖNTEM	16
2.1. MESNEVİ	16
2.2. MESNEVİ İLE MODERN ANLATI TÜRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	18
2.3. VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVİSİNİN KONUSU	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	24
3. BULGULAR	24
3.1. VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVİSİNİN YAPI UNSURLARI VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ.....	24
3.1.1. Tahkiye Unsurları.....	24
3.1.2. Vaka (Olay).....	24
3.1.3. Kahramanlar.....	30
3.1.3.1. Başkahramanlar	32
3.1.3.2. Yardımcı kahramanlar	37
3.1.4. Zaman	48
3.1.5. Mekân	51
3.1.6. Dil ve Üslup	56
3.1.7. Anlatıcı	60

3.1.8. Bakış Açısı.....	62
3.1.9. Anlatım Teknikleri.....	71
3.1.9.1. Anlatma ve gösterme tekniği	71
3.1.9.2. Tasvir tekniği	72
3.1.9.3. Özetleme tekniği	74
3.1.9.4. Diyalog tekniği.....	75
3.1.9.5. İç monolog tekniği.....	79
3.1.9.6. Geriye dönüş tekniği.....	81
3.1.9.7. Mektup tekniği	84
3.1.9.8. Montaj tekniği	85
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	87
Sonuç.....	87
Tartışma.....	89
Öneriler	89
KAYNAKÇA.....	90
ÖZ GEÇMİŞ	94

TABLÖLAR

Tablo 1: Bakış Açıları ve Anlatıcı Tablosu	64
---	----

GİRİŞ

Türk Edebiyatında kişilerin başından geçen vakaların hikâye ve roman türünden önce mesnevi nazım şekliyle yazıldığı görülmektedir (Türinay, 1995). Sade bir olay düzenine sahip olan mesneviler; vakanın sunumunda farklı insanları, bu insanların bulunduğu çevreyi zaman unsurları ve anlatım teknikleriyle birlikte anlatır. Bunun yanında az da olsa psikolojik tahlilleri içerisinde barındırır. Bu yönüyle roman ve hikâyelere benzerler (Ayyıldız, 2009).

Mesnevi nazım şeklinin düz yazıya çevrilebilmesini sağlayan özellikleri mevcuttur. Kahramanlar, zaman, mekân ve anlatıcı gibi yapı unsurlarıyla oluşturulan mesnevi, roman ve hikâye gibi anlatı türleriyle, benzerlik gösteren edebî bir türdür (Ece, 2002, s. 101). Dolayısıyla içerisinde bulunun bu özellikler mesnevinin bir roman gibi ele alıp incelemesine olanak sağlamaktadır. Mesnevi ile roman arasındaki benzerlikler düşünüldüğünde İsmail Kekeç'in vardığı sonuçlardan biri şöyledir:

Ele alınan bu değerlendirmeler ışığından bakıldığında mesnevilerin bir modern anlatı formu olan roman ile ilişkisine dair iki temel yaklaşım göze çarpmaktadır: İlki, mesnevilerin roman olarak nitelendirilmesi ve bu bağlamda Türk romancılığının daha gerilerden başlatılabileceğinin savunulması; diğeri ise bu iki edebî türün birbirlerinden ayrı türler olduğunun altı çizilerek tahkiye esasına bağlı edebî türlerden biri olan mesnevilere bir modern anlatı türü olan romana dair inceleme yöntem ve terimleriyle yaklaşılması (Kekeç, 2017, s. 193).

Mesneviler genellikle iki kahraman arasında geçen aşk duygusunun kavuşma ve ayrılık üzerine kurulmasıyla oluşur. Âşıklar genel itibariyle halk hikâyelerinde gördüğümüz âşık olma şekilleriyle birbirlerine güçlü biçimde bağlanır. Bu aşkın önünde oluşan çeşitli engellerin ve zorlukların yanı sıra kahramanlara her koşulda yardımcı olan yardımcı kahramanlar ile farklı güçlerin yardımıyla âşıklar birçok engeli aşarak mutlu sona ulaşırlar.

14. yüzyılda Yûsuf-ı Meddâh tarafından kaleme alınan Varka ve Gülşâh çift kahramanlı aşk ve kahramanlık mesnevisidir. Varka ve Gülşâh mesnevi ilk defa Ayyûkî tarafından Farsça kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında bu mesneviyi ilk kaleme alan Yûsuf-ı Meddâh'dır. Yûsuf-ı Meddâh'ın yazdığı Varka ve Gülşâh'tan ayrı Mostarlı Ziyâi ile Azeri şair Mesîhî'nin 1038 yılında Azeri Türkçesi ile kaleme almış olduğu Varka ve Gülşâh mesnevileri de vardır. Ayrıca, Erzurumlu Mehmed Salih tarafından halk için yazılmış manzum ve mensur Varka ve Gülşâh hikâyesi de bulunmaktadır (Ertaylan, 1945).

Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh adlı eseri olay örgüsü itibariyle çok maceralı bir aşk ve kahramanlık mesnevisidir. Eser sebep-i telif bölümünün olmaması yönüyle Şeyyad Hamza'nın Yûsufu Züleyhâ'sını anımsatmaktadır. Yazarın lakabı da düşünüldüğünde okunup dinlenmek üzere yazılmış olabileceği kanısına varılmaktadır (Şentürk, 2002, s. 62).

Bu çalışmada içerisinde birçok maceranın ve modern anlatı türlerinde de kullanılan anlatım tekniklerinin bulunduğu Varka ve Gülşâh; olay, kahramanlar, zaman, mekân, anlatıcı gibi yapısal unsurlar açısından incelenmiştir.

Araştırmanın Konusu Problemi

Eski Türk edebiyatına ait metinler genellikle geleneksel yöntemlerle şerh edilmektedir. Yeni Türk edebiyatında kullanılan modern inceleme yöntemlerinin klasik anlatı metinlerine uygulanması ise yeni bakış açısı ve eseri değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bu çalışmada, modern anlatı metinlerinde uygulanan inceleme yöntemleri Varka ve Gülşâh mesnevisi üzerinde uygulanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada 14. yüzyıl sanatçılarından olan Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh mesnevisi; vaka, kahramanlar, anlatıcı, bakış açısı, mekân, zaman, dil ve üslûp, anlatma, gösterme, mektup, diyalog, tasvir, iç monolog, özetleme, montaj gibi anlatım teknikleri gibi yapısal unsurlar bakımından değerlendirilmiştir. Varka ve Gülşâh mesnevisinde bulunan tahkiye unsurları nelerdir ve hangi şekillerde kullanılmıştır sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Eski Türk edebiyatı metinleri üzerine birçok inceleme yapılmıştır. Yapılan bu incelemelerin büyük çoğunluğunu klasik şerh yöntemleri oluşturmaktadır. 14. Yüzyıl mesnevilerinde tahkiye unsurları var mıdır, eğer bu yüzyılda yazılan mesnevilerde tahkiye unsurları nelerdir? şeklindeki sorular üzerinde durulmuştur. Bu durumda Varka ve Gülşâh mesnevisinde bulunan tahkiye unsurları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh isimli mesnevisinde bulunan yapısal unsurlar ve muhteva irdelenmektedir. Çalışmanın amacı geleneksel bir anlatı metnini modern anlatı yöntemleri ile incelemektir. Varka ve Gülşâh mesnevisinde görülen tahkiye unsurları belirlenerek hangi şekillerde ele alındığı değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Önemi ve Gereksesi

Bu çalışma daha önce Yeni Türk edebiyatı sahasında yapılmış olan modern anlatı tekniklerinde gördüğümüz yapısalcı incelemelerin klasik metinlerde de ele alınabileceğini örneklendirmek açısından önem arz etmektedir.

Klasik metinler arasında yer alan mesnevileri daha derinlemesine inceleyerek yapısal unsurlarının detaylı biçimde gösterilmeye çalışılması, eserlerin derin yapısını ortaya koymak açısından gereklidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Mesnevi nazım şekli modern anlatı türleriyle birçok benzerlik göstermektedir. Mesnevilerin kişi kadrosunun geniş olması olay, zaman, mekân bakış açısı ve anlatım teknikleri gibi unsurları içerisinde barındırmasına rağmen roman ve hikâye gibi modern anlatı türlerine tamamen benzer olduğu düşüncesinin kabul edilmemesi incelemenin sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Bu çalışmada bu türleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmak yerine ortak noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Mesnevinin müellifi olan Yûsuf- Meddâh hakkında çok sınırlı bilginin olması Şeyhoğlu'nun eseri Kenzü'l Küberâ ve Muhekkü'l Ulemâ hariç neredeyse hiçbir yerde isminin dahi geçmemesi şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ile ilgili sınırlı bilgilere ulaşmamıza neden olmuştur.

Varsayımlar

Şekilleri birbirinden farklı olan anlatmaya bağlı metinlerin ortak noktası vaka/olaydır. Bu ortak noktadan hareketle Klasik Türk edebiyatı metinlerinden olan mesnevileri daha derinlemesine incelemek için modern anlatı tekniklerinin esas alınması eser incelenmesinde farklı bir perspektif sunacaktır. Bu bağlamda aşk ve macera konulu bir mesnevi olan Varka ve Gülşâh mesnevisinin yapısal unsurları ve anlatım tekniklerinin neler olduğu, nasıl kullanıldığı detaylı biçimde ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURUMSAL ÇERÇEVE

1.1. ŞAİRİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

1.1.1. Hayatı

Yûsuf-1 Meddâh'ın hayatıyla alakalı kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Elimizdeki bilgilere göre şairin asıl adı Yûsuf'tur ve şairliğinin yanı sıra meddahlığı da vardır. Şair, eserlerinde bu iki adı birleştirmiş ve Yûsuf-1 Meddâh adını kullanmıştır. Yûsuf-1 Meddâh'tan ilk kez bahseden Şeyhoğlu, Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ adlı eserinde adını Yûsuf-1 Meddâh şeklinde belirtmiştir (Yavuz, 1991). Yûsuf-1 Meddâh'ın kendi eserlerinde kullandığı adın da bu şekilde olduğunu görmek mümkündür (Köktekin, 2023).

Şairin en önemli eserlerinden biri olan Varka ve Gülşâh'ın bir bölümünde de ismini Yûsuf-1 Meddâh şeklinde kullandığı dikkat çeker:

Yûsuf-1 Meddâh bi-çâre Anun

Işkî yolında fidâ eyle cânun (1731)

Dâsitân-1 İblis Aleyhillâne adlı eserinin son bölümünde de şairin isminin yine Yûsuf-1 Meddâh şeklinde yer aldığı görülmektedir.

Yûsuf-1 Meddâh eger yolda kala

Ol şehün ışkı yürür menzilele (236)

Edebiyat araştırmacıları, Varka ve Gülşâh sanatçısının ismini farklı şekillerde zikretmişlerdir. Ülkemizde Varka ve Gülşâh ile ilgili ilk önemli araştırmayı yapan İsmail Hikmet Ertaylan, şairin ismini ilk Yûsufi olarak daha sonraki yayımlarında ise Yûsuf-1 Meddâh şeklinde belirtmiştir (Ertaylan, 1946, s. 105-121). Ahmet Ateş, şairin adını Meddâh Yûsuf (Ateş, Varka ve Gülşâh Mesnevisinin Kaynakları, 1946) bir süre sonra ise Yûsuf-1 Meddâh (Ateş, Farsça Eski Bir Varka ve Gülşâh Mesnevisi, 1953) Agâh Sırrı Levend Yûsufi-i Meddâh (Levent, 1988, s.134), Nihat Sami Banarlı Meddâh Yûsuf (Banarlı, 1987), Metin Akar Yûsuf-1 Meddâh (Akar, 1985), Şairden ilk bahseden araştırmacılardan biri olan İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise Mevlevî Yûsuf (Uzunçarşılı, 1988) şeklinde vermişlerdir.

Hikâyet-i Kız ve Cehûd adlı eserde bulunan bir beyitte de onun isminin Yûsuf-1 Meddâh şeklinde kullanıldığı görülmektedir:

Mevlânânun yüzi suyı hürmetine

Yûsuf-1 Meddâhı sen tutma katı (Çelebioğlu, 1999, s. 28).

Yûsuf-1 Meddâh'ın eserlerinden hareketle 14. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir. Şairimizle ilgili bu bilgiye, Şeyhoğlu'nun 1401 yılında tamâmladığı Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ adlı eserlerde rastlamak mümkündür (Yavuz, 1991, s. 109).

Beyitlerinde ve diğer eserlerinin bazı bölümlerinde Mevlânâ'yı yüceltmesinden hareketle Yûsuf -1 Meddâh'ın Mevlevî olduğu ve Mevlânâ'nın hayatını sürdürdüğü bölgelerde yaşadığı düşünülmektedir:

Varka ve Gülşâh'ta:

Evliyâlar ulusu kutb-1 cihân
Mevlânâdur mest-i hazret bi-gümân
Dâsitân-1 İblis Aleyhillâne'de geçen

Mevlânâ ile Mustafâ hürmetine
Sen degür hâzırları muradına (Yavuz, 1991).

Beyitleri bu bağlamda dikkat çekicidir. Yine eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla şair, gençlik dönemlerinde Azerbaycan'da bulunmuştur. Sonraki yıllarda Konya'ya gelerek Mevlevîlik tarikatına katılmıştır. Meddah olan şair, il il gezerek halkın önünde şiirler söylemiş Erzincan, Sivas, Ankara, Konya, Kastamonu gibi illerde bulunmuştur (Özçelik, 2008).

Ayrıca, Yûsuf-1 Meddâh, meddah lakabından anlaşılacağı gibi, bazı devlet büyüklerinin karşısında ve çeşitli ortamlarda eserlerini okuyan ve farklı hikâyeler anlatan bir kişidir. İsminde bulunan meddah sıfatıyla ilgili Uzunçarşılı ve Smith bu sıfatın bir mahlas, Ertaylan lakap, Erzi ise şairin sıfatı olduğu fikrini öne sürerler (Özçelik, 2008). Şairin ölüm yeri ve yılı ile ilgili ise kesin bilgilere ulaşılamamıştır.

1.1.2. Edebi Kişiliği

Yûsuf-1 Meddâh'ın eserleri, özellikle Varka ve Gülşâh adlı mesnevisi değerlendirildiğinde, onun döneminin önemli şairlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Yûsuf-1 Meddâh'ın, Varka ve Gülşâh'ta kullanmış olduğu mazmunların her birinin ayrı ayrı birer edebî sanat olduğu görülmektedir. Kelime oyunlarına eserinde yer vermesi ve halkın anlayabileceği bir dil kullanması da döneminin önemli şairlerinden biri olduğunu göstermektedir (Köktekin, 2023).

Yûsuf-1 Meddâh, 14. yüzyılda Anadolu bölgesinde Türkçe eserler veren ve Türkçenin gelişmesine önemli katkılar sunan sanatçılardan biri olmuştur. Onun, tam yerinde kullandığı

atasözleri ve deyimleri, kelime oyunlarını beyitlerine yansıtabilen döneminin önemli şairlerinden biri olduğu belirtilir (Özçelik, 2008).

Eserlerinde belli oranda halk ağzına, halkın kullanmış olduğu söyleyiş özelliklerine yer vermesinden ötürü şiirlerinin tarzı okuru yormayan akıcı bir şekil almıştır (Köktekin, 2023).

Şairin Türkçe kadar Arapça ve Farsçayı da bildiği görülmektedir. Yûsuf-ı Meddâh, aruzu ve edebî sanatları yerinde kullanan, şiirlerini atasözleri, deyimler, ayet ve hadislerle zenginleştiren önemli bir şairdir (Aksoy, 2013).

Onun şairliğinin kuvvetini, İsmail Hikmet Ertaylan şu cümlelerle ifade eder:

Yûsufi, eserinde, bütün eski klasik şairlerin kullandıkları “bedi ü beyan” kurallarını cinaslardan başlayarak bütün kelime oyun ve oyuncaklarını hem de bol bol kullanmıştır. Görülüyor ki o, eskilerin “edebî ilimler” dedikleri bilgilerin hepsini biliyordu. Kendisine “meddâh” lakabını vermesine ve belki de halk önünde eserlerini okuyup anlatmasına rağmen ona bir halk şairi değil, bir "klasik şair" gözü ile bakmak zorundayız. O, medrese yetiştirmesi, skolastik ve sanatkâr bir şairdir (Ertaylan, 1945).

1.1.3. Eserleri

1.1.3.1. Hamuşnâme

Yûsuf-ı Meddâh'ın Hamuşnâme adlı bir eserinin olduğundan ilk defa bahseden İsmail Hikmet Ertaylan'dır. Öğretici özellikte olan Hamuşnâme'nin dili Farsçadır. Eser, mesnevi şeklinde kaleme alınmıştır. Yûsuf-ı Meddâh'ın Erzincan'da bulunduğu bir dönemde farkında olmadan söylemiş olduğu bir sözün ortamda bulunan kişilerce arkadaşlarına iletilmesi ve dostlarıyla arasının açılması üzerine Hamuşnâme'yi kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Şair, kişinin diline sahip olması, konuştuğu sözlerin daha sonra neler ifade edeceğini düşünmesi gerektiğinin önemini anlatmak üzere mesneviyi yazar (Ertaylan, 1946, s. 105-121).

Bu Farsça mesnevi, aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" kalıbıyla 699/1300 tarihinde yazılmıştır. Hâmûşnâme'nin iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan bir tanesi Köprülü Kütüphanesi, 1597 numarada kayıtlı yazmanın 100b-104'a varakları arasında yer almaktadır (Ateş, 1945, s. 120). Diğer Selçuklu Araştırmaları Merkezindedir. Bu nüsha Köprülü Kütüphanesinde bulunan yazmadan Feridun Nafiz Uzluk tarafından istinsah edilmiştir (Kurtuluş, 2016).

10 hikâye (Dâsitân)'dan meydana gelen Hamuşnâme H. 699'da kaleme alınmıştır. Bu eser incelendiğinde Yûsuf- Meddâh'ın Farsça şiir oluşturabilecek derecede bu dile hâkim olduğu görülmektedir (Ertaylan, 1946, s. 112).

Bazı yazarlar Hamuşnâme'nin Yûsuf-1 Meddâh'a ait olmadığını iddia etmektedirler. Metin Akar, Hamuşnâme'nin Yûsuf isminde farklı bir başka bir ŝaire ait olabileceğini söylerken bunun sebebini Varka ve Gülşâh'ın yazılış tarihi (770) ile Hamuşnâme'nin yazılış tarihi (669) arasında fazla bir zaman farkının olmasına bağlar (Akar, 1985). Adnan Sadık Erzi, İsmail Hikmet Ertaylan'ın "Yûsufi-i Meddâh" adlı yazısına eleştiri maksadıyla yayımladığı bir yazısında, Hamuşnâme yazarının eserde hiçbir şekilde "meddâh" unvanına yer vermediğini, buna karŝın Yûsuf-1 Meddâh'ın bütün eserlerinde istisnasız bir şekilde bir unvanı kullandığını, Varka ve Gülşâh ile Hamuşnâme'nin yazılış tarihleri arasında bulunan zaman farkını da belirterek Hamuşnâme'nin Yûsuf-1 Meddâh'a ait olamayacağını ifade eder (Erzi, 1949).

Kazım Köktekin de Paris (B) nüshasında Varka ve Gülşâh'ın yazılış zamanını ele alarak:

Yedi yüz kırk üç yılındadır bu dem
Kim bunun târihine urduk kadem (1739)

Beytini incelemiŝ Varka ve Gülşâh'ın kaleme alınıŝ tarihini 743/1342 tarihi olarak deęerlendirmiŝtir. Bu tarihi Varka ve Gülşâh'ın yazılış tarihi olarak düşünöldüğünde, iki eser arasındaki zaman farkı 100 yıldan 74 yıla gerileyecektir ki bu kabul edilemeyecek bir zaman farkı değildir. 743/1342 tarihi yazılma zamanı olarak ele alınırŝa, eserin yazılış tarihi daha da ilerleyen bir zaman olacaktır (Köktekin, 2023).

1.1.3.2. Dâsitân-1 İblis Aleyhillâne

Yûsuf-1 Meddâh'ın eserlerinden bir diğeri de dinî ve öğretici içeriğiyle Dâsitân-1 İblis Aleyhillâne'dir. Yûsuf-1 Meddâh'ın bu ada ve içeriğe sahip bir eserinin bulunduğu yine İsmail Hikmet Ertaylan tarafından belirtilmiştir (Ertaylan, 1946, s.113).

Dâsitân-1 İblis, Hz. Muhammed ile İblis arasındaki diyalogu konu alan, aruzun remel bahrinin Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmış bir eserdir. İbn-i Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiseye dayandığı belirtilmiştir. Aynı şekilde eserin yaklaşık 200 beyitten olduğu Ertaylan'ın mesneviyi 19 sayfa olarak belirtmesinden ve açıklanan son yaprağın 12 beyit olmasından anlaşılmaktadır (Çelebioğlu, 1999).

Metin Akar ise Dâsitân-1 İblis'in 240 beyite yakın olabileceğini söylemiştir. Ayrıca aynı konuyu ele alan Arapçadan Türkçeye çevrilmiş mensur eserlerin varlığını da ifade etmiştir (Akar, 1985).

Varka ve Gülşâh gibi Dâsitân-ı İblis Aleyhillâne'nin de insanların toplandığı ortamlarda topluluklara okunduğu düşüncesi hâkimdir. Eser konu bakımından bu anlayışa uygundur (Köktekin, 2023).

Yûsuf-ı Meddâh' in Dâsitân-ı İblis Aleyhillâne isimli eserinin son bölümlerinde geçen

Ger selâmatlık dilerisen i yâr

Mevlânânun ışkını kıl ihtiyar (234)

Mevlânâyla Mustafâ hürmetine

Sen degür hâzırları muradına (son beyit)

Beyitlerinde de Mevlânâ'ya olan bağlılığı ortaya çıkmakta, şairin Mevlevî olma ihtimali bir hayli artmaktadır.

1.1.3.3. Kadı ve Uğru Destanı

Yûsuf-ı Meddâh'ın bu isimde bir eserinin bulunduğunu Amil Çelebioğlu belirtmiştir. Çelebioğlu, 14. yüzyıl halk tipi eserlerden olan Kadı ve Uğru Destanı'nın, yaklaşık 200-250 beyit hacminde olduğunu, aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle kaleme alındığını ve yüksek ihtimalle kaynağının Arapça olduğunu söylemiştir. Amil Çelebioğlu'nun aktardığı bu bilgilere göre eser, Harunreşid zamanında Muhammed İbni Mukatil isminde bilgili ve adaletli bir kadı ile hırsız arasında geçen bir tartışma çevresinde oluşturulmuştur. Hırsız, kadıya nazaran daha bilgili olmasından dolayı bu münakaşanın galibi olmuştur. Hikâye, bilginin ve hikmetin övgüsü, yazarın isminin dile getirilmesi, Hz. Mevlânâ'ya sığınma ve Hz. Peygamber'e salavat ile sonlanmaktadır (Köktekin, 2023).

Eser, Süleymaniye Ktp. H. Mahmud bl., nr. 1930/5'te kayıtlı bir yazmanın 51-55 sayfaları içerisinde yer alır (Çelebioğlu, 1999).

1.1.3.4. Hikâyet-i Kız ve Cehûd

Amil Çelebioğlu'nun Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğunu söylediği bir eserdir. Çelebioğlu'nun verdiği bilgilere göre eser, 200 beyitten fazladır ve aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Matbu olanı "Kız Mevlidi" adını taşır. Çelebioğlu'nun eserden verdiği bir beyitte Yûsuf-ı Meddâh'ın adı geçmektedir (Köktekin, 2023). Beyit şu şekildedir:

Mevlânânun yüzi şuyı hürmeti

Yûsuf-ı Meddâh'ı sen tutma katı (8)

Eserin konusu, Şam şehrinde yaşayan çok zengin, İslam düşmanı bir Yahudi ve Müslüman bir ailenin kızıyla ilgilidir (Çelebioğlu, 1999).

Yûsuf-ı Meddâh'ın bu eserlerinden ayrı bir de Maktel-i Hüseyin isimli bir eseri daha olduğu bilinmektedir (Ertaylan, 1946, s. 117-118). Ancak bazı araştırmacılar, Maktel-i Hüseyin'in Yûsuf-ı Meddâh'a ait olmadığını söylemektedir. Maktel-i Hüseyin'in, eserin son bölümlerinde bulunan İbn-i Yûsuf adından yola çıkarak onunla aynı dönemde yaşamış Salsalnâme şairi İbn-i Yûsuf'a ait olduğu ifade edilir (Akar 1985, s. 2). Adnan Sadık Erzi de Maktel-i Hüseyin' in Yûsuf Meddâh' a ait olmadığını, tanınmış bir şair olan İbn-i Yûsuf'a ait olduğunu belirtir (Erzi, 1949)

Eserin ifade edilme biçimine bakıldığında Yûsuf-ı Meddâh eserlerinde İbn-i Yûsuf gibi bir mahlas kullanmamış, hep Yûsuf-ı Meddâh adına yer vermiştir. Eserde verilen silsilenâmeden hareketle, eserin müellifinin Yûsufi değil Yûsufi'nin oğlu İbn-i Yûsuf Muhammed olabileceği söylenebilir (Ertaylan, 1946, s. 120-121).

Varka ve Gülşâh'ın dışında kalan, Yûsuf-ı Meddâh'a ait olduğu belirtilen Hamuşnâme, Dâsitân-ı İblis, Maktel-i Hüseyin, Kadı ile Uğru Destanı ve Hikâyet-i Kız ve Cehûd adlı eserlerin ona ait olup olmadığıyla ilgili duruma şüphe ile yaklaşılmasından, bu eserlerde yer alan Yûsuf-ı Meddâh isminin eserin yazarı mı anlatan mı olduğunun net bir şekilde bilinemeyeceği ifade edilebilir (Mazıoğlu, 1982, s. 92-93).

1.1.3.5. Varka ve Gülşâh

Bölümleri

Yûsuf-ı Meddâh'ın ismini en fazla duyurduğu ve en önemli eseri, bir aşk ve kahramanlık hikâyesi olan Varka ve Gülşâh'tır. Eserin ilk yedi beyti tevhid, ondan sonraki altı beyti ise naattır. 14. beyitten sonra asıl konuya geçiş yapılır. Mesnevi altı meclis halinde kaleme alınmıştır. Meclislerin beyit sayıları birbirinden farklıdır. Meclislerin içinde Varka ile Gülşâh'ın birbirlerine söyledikleri, duygu ve düşüncelerini dile getirdikleri gazel tarzında şiirler yer alır.

Eserin sonunda Mevlânâ'ya bağlılığını ifade eden şair eserin beyit sayısı, yazıldığı yer ve bitiş tarihi gibi bilgileri aktardıktan sonra okuyucudan hayır dualarını talep eder. Eserin veznini vererek sonuç bölümünü tamâmlar.

Başladuk Sivas şehrinde bunı
Kim rebiü'l-evvelün evvel günü

Hem rebiu'l-âhir ilkinde tamâm
Eyledük rûz-i düşenbih ves-selâm

Yidi yüz kırk üç yılındadır bu dem
Kim bunun târihine urduk kadem

Hayrı artsun kim işidür bu sözi
Hayrıla anarisa hem ol bizi

Kim bu dervişi duâyıla ana
Rahmet itsün Tangrı lutfından ana

Yâ İlâhi cümle imân ehline
Rahmet eyle bakma yavuz filine

Fâilâtün fâilâtün fâilât
Mustafâ'nun rûhına vir salâvât (1737-1743)

Yazılış tarihi ve yeri

Varka ve Gülşâh'tan bahseden kaynakların neredeyse hepsinde onun 770/1368 tarihinde Sivas'ta kaleme alındığı ifade edilir. İsmail Hikmet Ertaylan, Varka ve Gülşâh'ta geçen beytini örnek göstererek mesnevinin Konya veya etrafında yazıldığını ileri sürmektedir (Ertaylan, 1945, s. 1).

Evliyâlar ulusu kutb-ı cihân

Mevlânâdur mest-i hazret bi-gümân (1730)

Varka ve Gülşâh mesnevisinin 1739. beyti, eserin yazılış tarihini 743/1342 olarak belirtilmiştir. Beyit şöyledir:

Yidi yüz kırk üç yılındadır bu dem
Kim bunun târihine urduk kadem (1739)

Şekil özellikleri

Varka ve Gülşâh, mesnevi nazım biçimiyle kaleme alınmıştır. Fakat eserin bazı bölümlerinde direkt başkahramanlar Varka ve Gülşâh'ın dilinden söylenmiş Şiir-i Varka ve Şiir-i Gülşâh bölümleri altında, birinci mecliste yedi beyitlik iki, ikinci mecliste dokuz beyitlik iki, üçüncü mecliste on beyitlik bir, dördüncü mecliste biri yedi, diğeri dokuz beyitlik

iki, beşinci mecliste dört beyitlik bir ve altıncı mecliste yedi beyitlik iki ve dokuz bevitlik iki adet bulunan toplam 12 adet gazel şeklinde şiir vardır. Bu şiirlerle birlikte eserin bütünü aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Bu kalıp, hem Yûsuf-ı Meddâh'ın diğer eserlerinde hem de 11 ve 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış diğer birçok mesnevîde kullanılan aruz kalıplarından biridir. Varka ve Gülşâh'ın bazı bölümlerinde yazıya geçirenlerden kaynaklı ilgili olabilecek vezin bozuklukları görülmektedir (Tolu, 2021).

Eserin 1700 beyit olduğu şöyle belirtilir:

Bin yedi yüz beyt ola bu dâsîtân

İçi tolu dürr cevâhir lal ü kan (1735)

Varka ve Gülşâh'ın bölüm başlıkları arasında bulunan meclisleri ifade eden başlıklar Arapça, diğer başlıklar ise Farsça ve Türkçedir.

Kaynağı

Bu mesnevinin kaynağı Arap halk hikâyeleridir. Bu hikâyelerden Varka ve Gülşâh mesnevisiyle en yakın olanı, Leyla ve Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı olan Mecnûn'un da dahil olduğu Uzra oğulları kabilesinden Urvat b. Hizam'ın başından geçen olaylardır. Varka ve Gülşâh'ın kaynağı, İslamiyetin ilk yıllarında, yani 7. yüzyıla ait Urva b. Hizam isminde bir Arap şairinin hayat öyküsü olarak karşımıza çıkmaktadır (Ateş, 1946, s. 1-19). Varka ve Gülşâh hikâyesi ile Urva b. Hizam'ın yaşamış olduğu olay arasındaki benzerliği Ateş: “Gerçekten, hikâyedeki Varka ve Gülşâh'ın serüveni ile gerçek bir tarihi kişilik olan Urvat b. Hizam'ın hayatı içerik bakımından birbiriyle karşılaştırılınca, benzerlikten öte bir aynılık göze çarpmaktadır.” biçiminde dile getirmiştir (Ateş, 1946).

Mesnevinin çıkış noktası Arap halk hikâyeleri olmasına rağmen, Arap edebiyatında bu konuyla ilgili herhangi bir eser yazılmamıştır. Varka ve Gülşâh ilk defa İranlı şair Ayyûki tarafından, Gazneliler döneminde kaleme alınmıştır. Daha sonra İran edebiyatına oradan da Türk edebiyatına girmiş ve Türk edebiyatında ele alınmaya başlanmıştır. Urvat b. Hizam'ın başından geçen bu olaylar İspanya üzerinden Orta çağ Fransız edebiyatında Floire et Blancheflor romanının da konusu olmuştur (Ertaylan, 1946, s. 34).

Üzerinde yapılan çalışmalar

Türk edebiyatında Varka ve Gülşâh mesnevisinden ilk defa bahseden araştırmacı Fuad Köprülü'dür (Köprülü, 1933, s. 277-292). Yalnız bu eserle ilgili ilk çalışma İsmail Hikmet

Ertaylan tarafından yapılmıştır (Ertaylan, 1945, s. 32). Halide Dolu ise Varka ve Gülşâh'ın fiil çekimini araştırdığı bir makale yayımlamıştır (Dolu, 1954, s. 221-231).

Azerbaycan'da Gehremanov ve Hacıyeva'nın Yûsuf Meddâh'ın Varka ve Gülşâh isimli mesnevi üzerine çalışmaları da vardır (Gehremanov, 1988, s. 184).

Hollanda'da Grace Martin Smith isimindeki bir araştırmacı 1976 yılında Varka ve Gülşâh'ın tenkitli ve transkripsiyonlu şekli ile İngilizce çevirisini giriş bölümü de ekleyerek yayımlamıştır. Grace Martin Smith'in yayımlamasından sonra Mehmed Cavuşoğlu ve Dankoff tarafından bu çalışmaya bir eleştiri yazısı yayımlanmıştır (Köktekin, 2023).

Dili

Türk edebiyatında kendine özgü ve önemli bir yere sahip olan Varka ve Gülşâh'ın dili gayet sade ve anlaşılırdır. Varka ve Gülşâh halkın toplanma mekânlarında okunmak için yazılmış bir mesnevi görünümündedir. Bu anlayış ise eserin dilinin sade ve anlaşılır olmasına vesile olmuştur. Yûsuf-ı Meddâh, dili başarılı bir şekilde kullanabilen bir şairdir. Eserin içine yerleştirdiği atasözleri, deyimler ve ibareler mesnevinin dilinin ve üslûbunun daha doğal ve akıcı bir hâle gelmesini sağlamıştır (Köktekin, 2023).

Varka ve Gülşâh'ta bulunan Arapça ve Farsça tamlamalar ile ibareler Türkçeye oranla oldukça azdır. Bunlar da Yûsuf-ı Meddâh'ın yaşadığı dönemde halk arasında kullanılan Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalardır.

Nüshalar

Yûsuf-ı Meddâh'ın kaleme aldığı Varka ve Gülşâh'ın yurt içinde ve yurt dışında pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlar, yurt içinde dört tane ve yurt dışında dört adet olmak üzere toplam sekiz tanedir. Bu nüshalardan farklı olarak Mehmed Cavuşoğlu'nun Grace Martin Smith'in çalışmasını yapmış olduğu eleştiri yazısından, metnin Hamburg Üniversitesi Kütüphanesinde de bir nüshasının daha bulunduğu belirtilir. Fuad Köprülü'nün Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesinde olduğunu belirttiği nüshanın bugün bu kütüphanede olmadığı bilinmektedir (Köktekin, 2023). Varka ve Gülşâh mesnevisinin nüshaları ile ilgili çalışmayı Kazım Köktekin şu şekilde yapmıştır:

Bibliothèque Nationale, Suppl. Turc 645 nüshası 37 yaprak, 23 satır, nestalik yazı. Dönem dönem, az da olsa hareke kullanılmıştır. 1667 beyittir. Kopya tarihi, yeri ve kopyasını yazan belli değildir. Baştan iki beyti bulunmayan Varka ve Gülşâh, yazmanın 58-95. sayfaları arasındadır.

Başı: Yağmurı dür taşı yâkût eyleyen
Yirden ağaçdan kola kuvvet eyleyen

Sonu: Kim bu dervişi du'âyıla ana
Rahmet itsün Tangrı lütfindan ana

İzzet Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi No: 12895/1 Kahverengi vinlex cilt. Cilt ölçüsü 160x2 10 mm, yazı alanı 140x200 mm'dir. Yaprak sayısı 15, her mısradada 4 satır olmak üzere satır sayısı 31, toplam beyit sayısı 1574'tür. Yazı biçimi divanîdir. İstinsah tarihi H. 1038 olan yazmanın kopyasını yazan kişi belli değildir. Yûsuf-ı Meddâh'ın eserinden başka 12895/0 nolu "Mecmua-Uhruc Duası", "Hamam-ı İmâre" isimli eserler de aynı cilt içindedir (1D 8a). Varka ve Gülşâh 8b- 22b'de bulunmaktadır.

Başı: İy Hudâvendâ kerim ü kâr-sâz
Viriben gice vü gündüz kış u yaz

Sonu: Kim bu dervişi duâ ile ana
Rahmet itsün Tanrı lütfindan an

Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Bl. nr: 539 Cilt ölçüsü 210x1 50 mm, yazı alanı 80x112 mm, yaprak sayısı 60, satır sayısı 13'tür. Cilt, donuk ebrulu ve mukavvadır. Cildin etrafı kırmızı meşindir. İstinsah tarihi H. 863' dür. Müstensihi belli değil. Yazı nesih ve harekelidir. Beyit sayısı 1501'dir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 12, 102, 242, 37'a, 5|a ve 60a'da vakıf mührü vardır.

Baş: İy Hudavendigerin i kar-sâz
Virüben gice vü gündüz kış u yaz

Sonu: Fâilâtün fâilâtün fâilât
Mustafânun rûhına vir salavât

Bibliothèque Naitonale, Suppl. Turc 42763 yaprak, 13 satır, nestalik yazı çeşidiyle yazılmıştır. Bazı bölümler harekelidir. Genellikle harekesizdir. 1625 beyittir. İstinsah tarihi H. 1012'dir. Yazarı belli değildir. Varka ve Gülşâh yazmanın 22b-85b varakları arasındadır.

Baş: Evvel Aİlâh adını yâd idelüm
Söze andan başlayalum gidelüm

Sonu: Okuyanı dinleyeni yazanı
Rahmetünle yarlığa sen yâ gani

Süleymnaniye Kütüphanesi, Ali Nihad Tarlan nr. 46/2Osman Efendi 'nin nesih hattıyla, Türkçe olarak 220x161, 72x107 mm ölçüsünde, 16 satırlı, 1494-192b yapraklarında,

üç ay damgalı beyaz kâğıtla, 1219(1804) Rebiü'l ahirinde kaleme alınmıştır. Koyu kahverengi meşin, örşelenmiş bir cilt içinde bulunmaktadır.

Başı: Başlayalum söze bismillah ile
Dürişelüm düni gün Allâh ile

Sonu: Bunı yazdum yâdigâr olmak için
Okıyanlar yazana bir duâ kılmak için

Malatya İl Halk Kütüphanesi nr. 1025. Balabanlı Hacı Bekir Köse'nin vasiyet etmesiyle bağışlanmıştır. Kopyalanma tarihi H. 1238, kopyasını yazan Molla Ömer b. Molla Mustafa'dır. Harekeli bir nesihle yazılmış, sayfalar ve metin başlıkları çerçeve içine alınmıştır. 50 varaktan meydana gelen yazmanın her sayfasında 15 beyit vardır. Tamâmı 1458 beyittir.

Rıfat Kütük'ten temin edilen nüsha, Türkçe olarak cilt 237x178, yazı alanı 198x117 mm ölçüsünde, 15 satırlı, Varka ve Gülşâh 1b-49a yapraklarında olmak üzere 62 varaktır. Kopya tarihi 1286'dır, kopyasını kaleme alan belli değildir. Etrafı meşin, üstü ebru taklidi kâğıt kaplı bir ciltedir. Başlıklar ve cetveller kırmızı mürekkeple, aharsız, filigransız kâğıda yazılmıştır. Toplam 1440 beyittir.

Başı: Ey Hudâvendi kerim ü kâr-sâz
Virüben gice vü gündüz kış u yaz

Sonu: İşbu kitâb burada oldu tamâm
Mustafa'nun rûhına vir bin selâm

Azerbaycan Elyazmaları Enstitüsü nr. B-4228/2380437 varak, cilt ölçüsü 9, 5x14 cm, metin ölçüsü: 14x9,5 cm, satır sayısı: muhtelif, cildi: kahverengi, meşindir; hattı: nestaliktir.

Başı: Kudretile ol Hümamun bir gice

Sonu: Gâh aglar gâh ol hayrân olur

Nüsha baştan ve sondan eksiktir. 1092 beyittir. Başlıklar kırmızı mürekkeple kaleme alınmıştır. Eksik olmasından dolayı kopyalayanı, kopyalama yeri ve tarihi belli değildir. 35, 36, 37. varaklar farklı bir kişi tarafından yazılmış ve esere eklenmiştir. Yazı şekillerine bakılarak nüshanın XVI. yüzyılın II. döneminde yazılmış olduğu düşünülmektedir.

Azerbaycan Elyazmaları Enstitüsü nr. B-5266/26 1 6937 varak, 20,5x 14,5 cm; metin ölçüsü: 14,5x9 cm; satırların sayısı: 15 ve ciltsizdir.

Başı: Eytdi yâ avrat ne dirsın bu söze

Sonu: Rahmet eyle yarlıgagıl ya gani

Nüşanın giriş bölümü eksiktir. 1081 beyitten meydana gelir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü nestaliktir. Kopyasını yazan kişi Tullab Bedr Bin Dursun'dur. Kopyasının yazıldığı yer ve tarihi belli değildir (Köktekin, 2023).

Türk edebiyatında varka ve gülşâh yazarlar

Türk edebiyatında Varka ve Gülşâh mesnevisini kaleme alan şairler arasında Yûsuf-ı Meddâh bulunmaktadır. Bundan farklı olarak yazarı belli olamayan bir Varka ve Gülşâh ile mensur bir Varka ve Gülşâh'ın daha olduğu belirtilmektedir (Levent, 1988, s. 134).

Türk edebiyatında Yûsuf-ı Meddâh'ın yazdığı Varka ve Gülşâh'tan ayrı Mostarlı Ziyâi ile Azeri şair Mesihi'nin 1038 yılında Azeri Türkçesi ile kaleme almış olduğu Varka ve Gülşâh mesnevileri vardır. Ayrıca, Erzurumlu Mehmed Salih tarafından halk için yazılmış manzum ve mensur Varka ve Gülşâh hikâyesi de bulunmaktadır (Ertaylan, 1945, s. 5).

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda doküman analizinden yararlanılmış, çalışma konusu ile ilgili veriler toplanarak bu veriler değerlendirmeye alınmıştır. Böylece konu derinlemesine incelenerek analiz edilmiştir. Ayrıca çalışma sürecinde literatür ve alan taraması yapılmıştır. Bu araştırmayla birlikte mesnevilerdeki tahkiye unsurları üzerine yapılan çalışmalar incelenebilmiştir. Varka ve Gülşâh mesnevisinin yazarı olan Yûsuf-ı Meddâh hakkında bilgilere ulaşılmış, incelenen eser ve metinler okunarak konumuzla ilgili olanlar analiz edilmiştir. İncelenen ve analiz edilen bu eserlerle birlikte çalışmamızın konusu olan Varka ve Gülşâh mesnevisinin okuması yapılmış ve çalışma başlıkları ortaya çıkarılmıştır. Varka ve Gülşâh mesnevisinde bulunan tahkiye unsurları belirlenerek veri analizi ve doküman inceleme yöntemiyle elde edilmiş olan bilgiler birleştirilmiştir.

Bu tez çalışmasında Varka ve Gülşâh mesnevisinde bulunan yapı ve muhteva unsurları incelenmiştir. Bu çalışmanın giriş kısmında mesnevi ve tahkiye unsurları hakkında bilgi verilmiştir. Mesnevi ve tahkiye unsurlarının ortak özellikleri üzerinde durularak benzerlikler tespit edilmiştir. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde Yusuf-ı Meddâh'ın hayatı, edebi kişiliği, eserleri hakkında bilgiler yer almıştır. Özellikle Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh adlı mesnevisi bütün yönleriyle tanıtılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde mesnevi ile modern anlatı türlerinin ortak noktaları birçok araştırmacının değerlendirmeleriyle aktarılmıştır. Bu bölümde ayrıca Varka ve Gülşâh mesnevisinin konusu işlenmiştir. Üçüncü bölümde ise Varka ve Gülşâh mesnevisinde bulunan tahkiye unsurları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Tespit edilen yapı ve muhteva unsurları Varka ve Gülşâh mesnevisinde bulunan beyitlerle de desteklenmiştir. Bulgular bölümünde ortaya çıkarılan tahkiye unsurları sonuç bölümünde irdelenmiştir. Bu sonuçlarla birlikte çalışmanın önemi belirtilmiştir. Klasik edebiyatımızın önemli ürünlerinden biri olan mesnevilerin modern anlatı tekniklerinde kullanılan inceleme yöntemleriyle değerlendirilebileceği görülmüştür.

2.1. MESNEVİ

Arapça (s, n, y) kökünden gelen ve “ikişer ikişer” anlamındaki “mesnen” sözcüğünden oluşturulan mesnevi, sözlüklerde genel olarak bütün beyitleri kendi arasında kafiyeli nazım şekli olarak tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 2012; Sami, 2010; Pala, 2011). Mesnevi, kafiyece

her biri kendi içine kapalı, müstakil bir daire teşkil eden beyitlerin kurduğu ve en aşağı ikiden başlamak şartıyla beyit sayısı sınırsız olan nazım şeklidir. Mesnevinin bütün beyitleri kendi içerisinde kafiyelidir ve aruzun kısa kalıplarıyla kaleme alınanmaktadır (Karataş, 2001).

Mesnevi, anlatılması sayfalar tutacak hikâyelerin ve öğretici konuların işlendiği, kafiyesine yüzlerce, binlerce eş kelimeyi bulamayacak geniş çaplı eserlerin yazımı için başvurulabilecek tek nazım şeklidir. Uzun maceraların hikâye edildiği eserlerde devamlı kullanılışı sebebiyle mesnevi bir nazım şekli adı olmaktan çıkıp anlam genişlemesiyle edebî türü belirten bir isim olmuştur (Akün, 2014).

Her beyti birbirinden farklı, kendi içerisinde kafiyelenmiş olan mesnevinin kafiye düzeni aa, bb, cc, ... şeklinde devam eder (İpekten, 1997). Her beytin kendi içerisinde kafiyelenmiş olması şairlere yazma açısından büyük kolaylık oluşturur, ayrıca uzun metinlerin de sürükleyiciliği bu şekilde sağlanmış olur. Diğer nazım şekillerinde ortaya çıkan kafiye bulma güçlüğü şairleri mesnevi nazım şeklini kullanmaya yönlendirmiştir. Bu nedenle uzun aşk hikâyelerinde, destanlarda mesnevi nazım şekli kullanıldığı görülür (Kartal, 2013).

Mesneviler genellikle üç ana bölümden oluşur: I. Bölüm-Giriş, II. Bölüm- Konunun İşlendiği Bölüm ve III. Bölüm-Bitiş Bölümü.

Mesnevilerin “Giriş Bölümü”nde sırasıyla Besmele, Tahmid, Tevhîd, Münâcât, Na’t, Mi’râc, Mu’cizât, din büyüklerine övgü (Medh-i Çihâryâr-i Güzîn, Hz. Hamza ve Abbâs’a övgü, Hz. Hasan ve Hüseyin’e övgü), dört mezhep kurucusuna, 12 İmam’a, diğer din büyüklerine, şairlere, padişaha, devlet büyüklerine övgü ve sebab-i te’lif bulunur.

Konunun işlendiği bölüm mesnevilerin asıl bölümüdür. Bu bölüm, yazılış amaçlarına ve konularına göre dört grupta sınıflandırılabilir: okura bilgi vermek, onu eğitmek amacı güden mesneviler; okurun kahramanlık duygusuna hitap eden, konusunu menkıbelerden, tarihten alan mesneviler; sanat yönüne önem veren okurun edebî hazzına yönelik olan temel noktası aşk ve macera olan mesneviler; toplum hayatından belli durumları sunan, kişileri, iş grupları, düğünleri, belli yöreleri betimleyen mesneviler (Çetin, 2007, s. 16). Mesnevilerin asıl kısmını konunun anlatıldığı bölüm oluşturmakla birlikte giriş ve bitiş bölümleri de şair ve eser hakkında önemli bilgilere ulaşılmasını sağlar.

“Hatime bölümü” adı verilen “Bitiş Bölümü”, mesnevinin sona erdiği bölümdür. Hatimesi olmayan mesnevilerde son beyitte hikâyenin bittiği ifade edilir. Bitiş bölümünde genellikle şu başlıklar bulunur: Allah’a hamd ü senâ ve dua, sultan için yapılan methiye ve saltanatının sürekli olması için dua, şairin eseriyle ve sanat kabiliyetiyle övünmesi, tanınmış

mesnevi şairleri ve eserlerini anma, şairin eserine verdiği ad, hasetçilere, acemi ve dikkatsiz müstensihlerle metni doğru dürüst okuyamayan okuyuculara yergi, bunların esere vereceği zarardan Allah'a sığınma, mesnevinin beyit sayısı, mesnevinin yazılışıyla ilgili tarihler, şairin ismi, şair ve memleketi hakkında bilgi, okuyucudan hayır dua isteme, mesnevinin vezni, Hazret-i Peygamber'e salât ve selâm (Kartal, 2013).

2.2. MESNEVİ İLE MODERN ANLATI TÜRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Mesneviler kanalıyla insanlara kıssadan hisse vermek, yaşanmış olaylardan ders çıkarmak, birtakım ahlaki telkinlerde bulunmak amaçlanmıştır. Bir anlamda mesneviler yıllar boyu İslâm toplumlarının anlatı ihtiyacını karşılamıştır. Bugün anladığımız anlamda roman ve hikâye Türk edebiyatında Tanzimat'tan sonra başlamıştır. Ancak Tanzimat'tan önce de roman ve hikâye ihtiyacını karşılayan manzum ve mensur vakalı eserler vardır. Mesneviler de bu eserlerden biridir (Dino, 2008).

Mesnevilerde vaka, zaman, toplum ve kişilerin hâl ve hareketleri yönünden gerçek dışı, olağanüstü unsurlar bulunabilir. Mesneviler bir olayı ele alarak yazılmış uzun şiirler olarak düşünüldükleri için klasik edebiyatta bulunan bütün özellikler ve mazmunlar mesnevilerde de bulunur. Dil, özenle kullanılan Osmanlı Türkçesidir. Mesnevi kahramanları çoğunlukla birer sembol değer özelliği oluşturmaktadır. Mecnûn, aşkın deliliğinin, Ferhat, aşk yolunda yaptığı inanılmaz fedakârlığın; Yusuf, güzelliğin ve erdemin; Züleyha, maddi ve tutkunun kadınlığını; aşk ise ilahi aşk için çekilmiş olan çilenin sembolüdür. 15.yüzyıl sonuna kadar, Fransa ve bütün Avrupa'da çok fazla okunan Roman de la Rose (Gülün Destanı) gibi eserlerle mesneviler arasında bazı benzerlikler mevcuttur (Kabaklı, 2004).

Nihat Sami Banarlı (1983, s. 196), mesneviler arasında akla ilk gelen Yûsuf'u Zeliha, Hüsrev ü Şirin, Leyla vü Mecnûn gibi eserleri örnek olarak verip mesneviyi aşk ve macera konularını işleyen romanlar olarak ifade eder. Köprülü (2012, s. 179) ise Veys ü Ramin, Varka ve Gülşâh, Leyla ve Mecnûn gibi kaynağı İran olan mesnevileri toplum arasındaki yaygınlığını esas alarak bir nevi roman kabul eder. M. Kaplan (1975, s. 4) da Arap ve Fars kaynaklı mesnevileri, destanları da içine alacak şekilde, Türk halkının geçirdiği üç dönemi İslamiyet öncesi, İslamiyet devri ve Batı etkisini destan, mesnevi ve roman ile ilişkilendirir. Kenan Akyüz ise mesnevi için nazım nesir bir arada yazılmış hikâye veya roman ifadesini kullanmıştır (Akyüz, 2016, s. 66).

Mesneviler net bir şekilde roman ya da hikâye olmamakla birlikte yapı unsurları ve anlatım teknikleri gibi özellikleri yönünden günümüz roman ve hikâyelerle benzer bir yapı

gösterir. Her üç metin türünde de kahramanlar ve onların etrafında cereyan eden olaylar mevcuttur. Ölçü, kafiye ve mısra düzeni ile şiir olarak değerlendirilen mesneviler; yapı unsurları ve anlatım tekniklerini barındırması nedeniyle de hikâye veya roman görünümündedir. Dolayısıyla roman bizim edebiyatımızda yeni bir tür değildir. Binbir Gece Masalları'ndan, Leyla ile Mecnûn'a, Hüsn ü Aşk'a pek çok eser, bizdeki ilk romanlar olarak kabul edilebilir (Yılmaz, 1990). Ancak romanlarla mesnevilerin yapısı ve şekillerinden ziyade kültürel alt yapıları, bakış açıları, felsefî temelleri, anlayışları, yöntemleri ve amaçları gibi pek çok yönden ayrıldığını da belirtmek gerekir (Karaduman, 2022).

Bu görüşler doğrultusunda mesnevi ve olay çevresinde gelişen edebî türler arasında geniş kapsamlı benzerliklerin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte mesnevi türüne tam anlamıyla roman demek de doğru değildir. Mesnevileri tahkiye unsurları açısından ele alıp değerlendirmesini yapmak onun daha geniş ve derin açıdan incelenmesini sağlayacaktır. Bu şekilde mesnevilerin modern anlatı türleriyle olan benzerlikleri ve farklılıkları daha iyi şekilde ifade edilmiş olacaktır.

2.3. VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVİSİNİN KONUSU

Hz. Peygamber döneminde Mekke'de Zahir İbnî Hayy Benî Seybe isminde bir kabilenin Hilal ve Hümam adında iki reisi vardır. Hilal'in Gülşâh ismini verdiği bir kızı, Hümam'ın da Varka ismini koyduğu bir oğlu dünyaya gelir. Çocuklukları birlikte geçen, okula beraber giden bu iki çocuk zamanla birbirlerine âşık olurlar. Her zaman birlikte olan bu kuzenler, on iki yaşına geldiklerinde silah kullanma eğitimi alırlar. Birbirine âşık olan Varka ile Gülşâh'ın aşkları herkes tarafından duyulur. Kabile halkı bu iki âşığın evlenmelerini ve birbirlerine kavuşmalarını ister. Varka ile Gülşâh'ın aileleri de onların evlenmelerine razı olur ve yedi gün yedi gece düğün yapılı.

Gülşâh'ın gelin olarak Varka'ya geleceği gece, o bölgede bulunan Hayyu Benî Hayf kabilesinin beyi Benî Amr, Gülşâh'ın dillere destan güzelliğini duyar, altmış bin asker ile Gülşâh'i kaçırmak üzere yola çıkar. Benî Amr'ın saldırısı sonucu gafil avlanan Benî Şeybe kabilesi hiçbir şey yapamaz ve Gülşâh kaçırılır. Varka bu olayı duyunca çok üzülür. Benî Şeybe kabilesi toplanarak Gülşâh'ı kurtarmaya karar verir. Gülşâh, Varka için üzülüp ağlayıp dövünmektedir. Benî Amr, Gülşâh'a üzülmemesini ifade etmeye çalışsa da pek başarılı olamaz. Benî Şeybe kabilesi on iki bin askerle Gülşâh'ın kaçırıldığı yere gelir. İki kabile savaşımaya başlar. Benî Amr savaş esnasında Gülşâh'ın yanına giderek onu teselli eder ve kendisini kabul etmesi yönünde ikna etmeye çalışır. Hiçbir şekilde Gülşâh'tan yüz bulamayan

Benî Amr çok sinirlenir ve çok fazla içki içerek sarhoş olur. Gülşâh içinde bulunduğu esareten kurtulmak için sürekli dua etmektedir. Varka, Gülşâh'ı Benî Amr'dan kurtarmak için gece gizlice onun kaldığı yere doğru gider. Gece yarısı gözcülerin uyumasından yararlanarak Gülşâh'ın kaldığı çadıra gelir. Varka, Benî Amr'ın da sarhoşluğundan yararlanarak Gülşâh'ı kurtarıp kabilesinin bulunduğu yere gelir. Fakat Benî Amr bu iki âşığın yakasını bırakmaz. İki kabile yeniden savaşıma başlar. Bu savaşın sonunda Benî Amr Gülşâh'ı tekrar esîr eder. Varka'nın babası da şehit olur. Benî Amr, Gülşâh'ın yanına giderek artık onu kabul etmesini bunun karşılığında bütün malını mülkünü verebileceğini söyler. Gülşâh, onu kabul etmesi için Varka'nın öldürülmesini ister. Benî Amr bu durumda çok mutlu olur. Varka ile Benî Amr tekrar savaşır ve Benî Amr galip gelir. Varka'nın boynuna ip bağlayarak Gülşâh'ın yanına getirir. Gülşâh, Benî Amr'ın uyuduğu bir anda Varka'nın elini çözerken Benî Amr'ı öldürür. Varka ve Gülşâh beraber kendi kabilelerine gelirler. Kabile halkı, Gülşâh'ı Varka'ya tekrar ister. Hilal kızını Varka'ya vermeye razı olur ama annesi Varka'nın babasının öldüğünü ve artık fakir biri olduğunu söyleyerek kızını vermekten kaçınır.

Yemen şahı Varka'nın dayısıdır. Varka, dayısından Gülşâh'a kavuşabilmek için yardım istemeyi düşünür. En sevdiği ve güvendiği hizmetçilerden biri olan Zengi Kul ile dayısına bir mektup gönderir. Ancak aradan altı ay geçmiş Zengi Kul geri gelmemiştir. Varka artık beklemekten sıkılır ve Yemen'e gitmeye karar verir. Varka ile Gülşâh, bir nişan olarak yüzüklerini birbirlerine verdikten sonra, Varka Yemen'e gitmek için yola çıkar. Yemen'e gelen Varka, dayısıyla birlikte Yemen halkının bir kısmının Melik Anter tarafından esîr edildiğini öğrenir. Bu durumu öğrenen Varka, dayısı Selim Şah ve halkını kurtarmak için savaşıma başlar. Büyük kahramanlıklar gösteren Varka, dayısını kurtarır. Melik Anter, Varka'yı öldürmek üzere asker gönderir. Varka tekrar büyük bir kahramanlıkla Melik Anter'in askerlerinin çoğunu öldürür, fakat dayısı tekrar esîr edilir. Melik Anter, Yemen Şahı Selim Şah ile altmış beyini asmak için altmış bir darağacı kurdurur. Varka, dayısı ve beylerini kurtarmak için Melik Anter'in askerleriyle savaşıma başlar. Beylerin birkaçını kurtarıp Melik Anter'i de esîr eder. Bunun üzerine Melik Anter'in askerleri ile Varka bir anlaşma yaparlar ve Melik Anter ile Selim Şah serbest bırakılır. Selim Şah'ın kurtarılmasını kutlayan veziri halka hediyeler dağıtarak bu duruma sevinir. Melik Anter bu durumu içine sindiremez, Varka ve Selim Şah'ı nasıl esîr edebileceğini düşünmeye başlar. Meydan ortasına bir kuyu kazdırarak üzerini kapattırır. Melik Anter'in askerleri ile Varka ve dayısı Selim Şah'ın askerleri yine savaş meydanına gelir. Melik Anter'in yapmış olduğu plan gerçekleşir ve Varka kuyuya düşerek esîr edilir. Melik Anter planının işe yaramasına çok sevinmiştir. Varka'yı

yanına çağırır. Bir Zengi Kul çağıran Melik Anter Varka'nın ölüm emrini verir. Bu durum karşısında çok üzülen Varka ağlayıp sızlamaktadır. Varka'nın bu hâline üzülen Zengi Kul neden bu hâlde olduğunu sorar. Varka, Gülşâh'a âşık olduğunu söyleyerek neler yaşadığını Zengi Kula anlatır. Anlattığı hikâyeden Varka'yı tanıyan bu kişinin Varka'nın dayısından yardım istemek üzere mektup gönderdiği Zengi Kul olduğu anlaşılır. Zengi Kul Varka'ya kılıç verir ve ikisi Melik Anter'i öldürmek üzere yola çıkarlar. Bekçilerin uyuduğu bir anda Melik Anter'in çadırına girerek Melik Anter'in başını keserler.

Anter'in kesilmiş başı ile birlikte Selim Şah'ın sarayına gelirler. Bu durumu gören Selim Şah çok sevinir ve eğlenceler düzenler. Herkese birçok farklı hediyeler dağıtır. Varka dayısından alacaklarını alarak yanından ayrılır.

Şam'da sultan olan Melik Muhsin'in meşhur bir tüccarı vardır. Bu tüccarın işi memleketleri gezerek Melik Muhsin'in malını artırmaktır. Tacir, Mekke'de Benî Şeybe isminde bir kavmin reislerinden olan Hilal'in çok güzel bir kızının olduğunu bir mecliste anlatır. Melik Muhsin, Gülşâh'ı görmeden, tüccarın söyledikleriyle Gülşâh'a âşık olur. Melik Muhsin tüccar kılığına girip yanına çokça mal, mücevher alarak Şam'dan Mekke'ye doğru Gülşâh'ı istemek için yola çıkar. Yolculuğu boyunca kaldığı her yerde gördüğü herkese hediyeler verir. Melik Muhsin, Benî Şeybe kabilesinin olduğu bölgeye gelir. Hediyeler vermeye burada da devam eder. Melik Muhsin geliş sebebinin Gülşâh'ı istemek olduğunu anlatır. Hilal, Gülşâh'ın nişanlı olduğunu bu yüzden kızını veremeyeceğini Melik Muhsin'e iletir. Hilal bu durumu karısına da anlatır. Melik Muhsin'in zenginliği Gülşâh'ın annesini etkiler ve kızını tüccar kılığına girmiş Melik Muhsin'e vermek ister. Hilal'in evine tabaklar dolusu hediye ve mücevher gönderir. Bu hediyeler karşısında Gülşâh'ın annesi iyice Varka'ya kızını verme düşüncesinden uzaklaşarak Gülşâh'ı Melik Muhsin'e vermek ister. Hilal bu duruma bir türlü razı gelmez; fakat karısı onu kandırmak için elinden gelen her şeyi yapmaya başlar. Hilal, Varka'ya bunu nasıl anlatırız, dediğinde Gülşâh'ın annesi onun da bir yolunu bulur. Gülşâh'ın annesi Gülşâh'ın öldüğünü söyler, mezarını gösteririz diyerek Hilal'i razı eder. Gülşâh'ın arkadaşı olan kızlar, Gülşâh'a kendisinin Melik Muhsin'e verildiğini söylerler. Gülşâh bu haberi öğrenince çok üzülür ve ağlar. Üç gün boyunca düğün yaparak Gülşâh'ı Melik Muhsin ile evlendirirler. Melik Muhsin, Gülşâh'ı alıp Şam'a gider, Gülşâh gitmeden önce yakın arkadaşı olan kıza Varka'nın yüzüğünü verir. Melik Muhsin'in Gülşâh'la birlikte olmak istemesi üzerine Gülşâh buna kesinlikle izin vermeyeceğini kendisinin sadece Varka'nın olacağını bunun aksi bir durumda kendisini öldüreceğini ifade

eder. Bu durumu öğrenen Melik Muhsin, Gülşâh'a kendisine zarar vermemesini ve artık kız kardeşi olduğunu söyler.

Varka, Mekke'ye geldiğinde kabilesinin matemde olduğunu görür. Yas tutmalarının nedenini sorduğunda Gülşâh'ın öldüğünü öğrenir. Bu haberi duyan Varka dayanamaz, bayılır. Ayıldığında Gülşâh'ın mezarına gider. Varka burada kendisini öldürmek ister, fakat etrafındakiler ona izin vermez. Bu haberden sonra Varka hayattan kopar, günlerce bir şey yemez ve insanların yanına gitmez. Varka bu durumdayken Gülşâh'ın kız arkadaşı gelerek onun yüzüğünü Varka'ya verir. Gerçekte Gülşâh'ın ölmediğini bunun bir oyun olduğunu Gülşâh'ın mezarının boş olduğunu ve Gülşâh'ı Melik Muhsin'e verdiklerini söyler. Bunun üzerine Varka, amcası Hilal'in yanına gelir, sitemde bulunur ve Şam'a doğru yola çıkar.

Şam'a yaklaşan Varka iki atlı ile karşılaşır. Bu atlılar Varka'yı tehdit ederek soymak isterler. Aralarında çıkan kavgada Varka bu iki atlıyı öldürür. Sonra kırk haramiler ile çarpışır. Bu kavgada on yedi yerinden yara alır. Yaralanan Varka bir ağacın altına gelerek orada yatar. Melik Muhsin gezmeye çıktığı bir anda, tesadüfen Varka ile karşılaşır. Melik Muhsin Varka'yı sarayına götürerek onu doktorlarına tedavi ettirir. Melik Muhsin bu olayı Gülşâh'a anlatır. Gülşâh bu yaralı kişinin Varka olabileceğini düşünür. Gülşâh bir hizmetçiyle Varka'ya her gün şerbet gönderir. Varka da hizmetçiye Gülşâh'a süt götürmesi için ricada bulunur. Bu süt bardağının içersine kız arkadaşından aldığı yüzüğü koyarak Gülşâh'a gönderir. Gülşâh sütü bitirdiğinde bardağın dibinde bulunan yüzüğü görür. Gülşâh bu kişinin Varka olduğunu çevresindekilere anlatır. Melik Muhsin, Varka ile Gülşâh'ın birbirine kavuşmasına çok sevinir. Melik Muhsin bu iki âşığı imtihan eder. Melik Muhsin onların nefsi davranmadıklarını görünce, kırk gün düğün yapılmasını emreder. Aradan altı ay geçer Varka kendi ülkesine dönmek ister. Gülşâh, Varka'dan kırk gün daha kalmasını ister. Kırk gün sonra Varka tekrar gitme isteğini dile getirince Gülşâh kendisini saraydan aşağı atar. Melik Muhsin bu durumdan haberdar olunca Varka'ya niçin gitmek istediğini sorar ve istersen Gülşâh'ı sana nikâhlayayım derse de Varka gitmekte ısrar eder ve yola çıkar.

Varka yolculuğu sırasında, kendisinin doktor olduğunu söyleyen bir kişiyle karşılaşır. Doktor, Varka'nın şekline bakarak hasta olduğunu düşünür. Nabzını kontrol eder hiçbir şeyi olmadığını sadece âşık olduğunu ve sadece sevdiğine kavuşursa düzelebileceğini söyler. Varka yoluna devam ederek bir yeşillığe varır ve burada bir süre uyur. Uyanınca Gülşâh olmadan yaşamının bir öneminin olmadığını düşünür ve Allah'a ölmek için dua eder. Varka'nın duası kabul olur ve ölür. Ona eşlik eden kişi yoldan geçen birkaç kişiden yardım ister ve Varka'yı gömerler. Bu kişi mezarın başından ayrılmaz. Kendisine yardım edenlerden

Varka'nın öldüğünü gizlice Gülşâh'a söylemelerini ister. Onlar da Varka'nın öldüğünü Gülşâh'a haber verirler. Gülşâh bu haber karşısında ne yapacağını şaşırır kendinden geçer.

Gülşâh, Melik Muhsin'den kendisini Varka'nın mezarının olduğu yere göndermesini ister. Melik Muhsin, Gülşâh'ın isteğini yerine getirerek bir köleyle birlikte Gülşâh'ı Varka'nın mezarına gönderir. Gülşâh, Varka'nın mezarına geldiğinde ağlamaya başlar. Gülşâh üzerinden bıçağını çıkararak kendini orada öldürür. Melik Muhsin bu haberi duyar ve çok üzülür. Melik Muhsin, beyleri ve halkıyla birlikte Varka'nın mezarının olduğu yere gelirler. Melik Muhsin Varka'nın yanına Gülşâh'ı da defnettirir. Mezarın olduğu yer kısa bir zamanda saray ve köşklele dolarak büyük bir şehir hâline gelir. Bu sırada Mağrib'den bir savaş dönüşü, Hz. Peygamber'in yolu Varka ile Gülşâh'ın mezarının olduğu yere düşer. Hz. Peygamber'in gelişi Melik Muhsin'e haber verilir. Melik Muhsin ve beyleri Peygamber'i karşılar. Hz. Peygamber niçin yas tuttuklarını sorduğunda, Varka ile Gülşâh'ın başından geçen olayları anlatırlar.

Bunun üzerine Hz. Peygamber ve yanındakiler Varka ve Gülşâh'ın mezarını ziyaret eder. Hz. Peygamber, yanındakilerle birlikte bu iki âşık için Allah'a dua eder ve yanındakilerden Varka ve Gülşâh'a ömürlerinden ömür bağışlamalarını ister. Hz. Ömer, Hz. Ebubekir, Hz. Osman ve Hz. Ali bunu kabul ederler. Ömürlerinden on yıl Varka ve Gülşâh'a verirler. Bu durum üzerine Allah ömür bağışlayanların ömürlerini almadığını ve Varka ile Gülşâh'a da kırk yıl ömür verdiğini bildirir.

Mezar açılır Varka ile Gülşâh mezarlarından çıkarlar. Mezarlarının başında bulunan Hz. Peygamber'e salavat getirirler. Hz. Peygamber de onların nikâhlarını kıyar. Varka ile Gülşâh kırk yıl daha birlikte ömür yaşarlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR

Anlatmaya dayalı edebi metinlerde bulunan olay, kişi, yer, zaman, anlatıcı gibi unsurlar mesnevilerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu tez çalışmasında incelediğimiz Varka ve Gülşâh mesnevisi modern anlatı metinlerinde yer alan tahkiye unsurlarının büyük bir bölümünü içermektedir. Bu sebeple modern anlatım metinleri inceleme yöntemleri ile bu mesnevinin ele alınması ise mesneviye farklı bir bakış açısı kazandırılması açısından önem arz etmektedir. Birkaç yüz yıl süren divan edebiyatı geleneğinin daha etkili ve derinlemesine incelenebilmesi için modern anlatı teknikleriyle değerlendirilmesi metinlerin ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır. Bu şekilde klasik edebiyatımızdaki diğer edebi ürünlerin de bu modern anlatı teknikleriyle incelenebileceği düşünülmektedir.

3.1. VARKA VE GÜLŞÂH MESNEVİSİNİN YAPI UNSURLARI VE MUHTEVA BAKIMINDAN İNCELENMESİ

3.1.1. Tahkiye Unsurları

Sözlükte kullanılan anlamına göre tahkiye; hikâye etme, anlatma anlamları taşır (Devellioğlu, 2012). Edebî terim olarak ise bir metnin kurgusal yapıya sahip olmasını ifade eder. Tahkiyeli metinler denilince akla gelen ilk edebî türler romanlar ve hikâyelerdir.

Mesnevi divan şiirinde en çok kullanılan nazım türlerinden biridir. Divan şiirinde bir olayın anlatıldığı metinler genellikle mesnevi türü ile yazılmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri mesnevinin kendi içerisinde kafiyelenmesi ve beyit sayısında bir sınır olmamasıdır. Klasik hikâye özelliklerinde olduğu gibi mesnevilerde de hikâye; giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olarak düzenlenir (Özbeyaz, 2023). Varka ve Gülşâh, mesnevi nazım türünün kurallarına uyularak oluşturulmuştur. Bu mesnevideki tahkiye unsurları, bakış açısı ve anlatıcı, hikâye, olay örgüsü, kişiler, zaman, mekân ve anlatım teknikleri olarak ifade edilebilir.

3.1.2. Vaka (Olay)

Olay sözlükte olup geçen şey anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 2012). Modern hikâye sanatında yazarın olayları okuyucuya anlatmak için kullandığı iki farklı vaka anlatma türü bulunmaktadır. Bunlar: Maupassant tarzı hikâye (vak'a hikâyesi) ve Çehov tarzı hikâye (durum hikâyesi) şeklindedir (Çetişli, 2014).

İçerisinde olay örgüsü bulunan anlatmaya dayalı edebî metinlerde bir anlatı bulunmak zorundadır. Roman, hikâye, masal hangisi olursa olsun olması gereken temel unsur anlatıdır. Anlatı, olay örgüsünün karşılığıdır. Hikâye anlatımında olayların dizilişini gösteren düzenlemeye olay örgüsü denir. Berna Moran olay örgüsünü şu şekilde tanımlar:

Hayatta olaylar peş peşe sıra ile dizilir, roman ise olayları, hayattaki sırayı izleyerek anlatmaz, onları kendine özgü düzenler. Kâh özetleyerek kısaltır, kâh olduğu gibi verir, kâh sıralarını değiştirir vb. bu hammadde romanda olay örgüsüne dönüşürken, sanatın gereklerine göre, hayatta rastladığımız yapay bir biçimde düzenler. Bundan ötürü alışılmışlığı kıran, özellikle olay örgüsüdür. Şiirde dil nasıl kendi özel düzenlenişi ile kendi kendini sergiliyorsa, roman da olay örgüsü ile kendi vücuda gelişini, kendi kuruluşunu anlatır (Moran, 2004).

Klasik edebiyatımızda mesnevi türü, düzenleniş bakımından olay hikâyesi (Maupassant) tarzına uygun olarak yazılmıştır. Maupassant tarzı hikâyeler de klasik düzende giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır (Çetişli, 2014). Konu bütünlüğü görülen eserlerin birçoğunda giriş bölümü, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümü olmak üzere üç bölüm mevcuttur (Ünver, 2011, s. 432). Varka ve Gülşâh mesnevisi de klasik mesnevi düzenine uygun şekilde yazılmıştır.

Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh adlı mesnevisinin olay zinciri şu şekildedir.

- 1- Zahir İbnî Hay Benî Şeybe adlı kabilenin reisleri olan Hilal ve Hümam'ın Varka ve Gülşâh adlı oğul ve kızlarının olması
- 2- Varka ve Gülşâh'ın birlikte büyümesi, mektebe gitmesi ve silahşörlük öğrenmesi
- 3- Varka ve Gülşâh'ın birbirine âşık olması ve bunu kabiledeliklerin öğrenmesi
- 4- Kabile halkının bu iki sevgilinin evlenmesini istemesi
- 5- Ailelerin onların evlenmelerine razı olması ve yedi gün yedi gece düğün yapılması
- 6- Hayyu Benî Hayf kabilesinin beyi Benî Amr'ın altmış bin askerle gelip Gülşâh'ı kaçırması
- 7- Benî Şeybe kabilesinin Gülşâh'ı kurtarmayı düşünmesi
- 8- Benî Amr'ın Gülşâh'ı kendisini sevmesi için ikna etmeye çalışması
- 9- Benî Şeybe kabilesinin Gülşâh'ın kaçırıldığı yere gelmesi
- 10- Varka'nın gizlice Gülşâh'ın çadırına girmesi ve onu kurtarması
- 11- Benî Amr'ın tekrar saldırması ve tekrar Gülşâh'ı esir alması
- 12- Varka'nın babasının şehit olması
- 13- Varka ve Benî Amr'ın tekrar çarpışması ve Benî Amr'ın ölmesi

14- Gülşâh'ın Varka'ya tekrar istenmesi ve Gülşâh'ın annesinin Varka'nın yetim ve fakir olduğunu ileri sürerek kızı vermek istememesi

15- Varka'nın dayısı olan Yemen Şahından bir hizmetçiyle yardım istemesi ve hizmetçinin aylarca dönmemesi

16- Varka ve Gülşâh'ın nişan yüzüklerini birbirlerine vermeleri ve Varka'nın Yemen'e gitmesi

17- Varka'nın dayısını ve halkının bir kısmının Melik Anter tarafından esir alındığını öğrenmesi

18- Melik Anter ve Varka arasında mücadelelerin geçmesi bu mücadelelerin sonunda Selim Şah'ın kurtarılması

19- Melik Anter'in tekrar saldırması ve Varka'yı esir etmesi

20- Zengi Kul'a Varka'nın öldürülme emrinin verilmesi

21- Zengi Kul'un Varka'yı dinlemesi dedine üzülmesi ve Melik Anter'in başını kesmeleri

22- Melik Anter'in kesik başının Selim Şah'a getirilmesi, eğlencelerin düzenlenmesi ve Varka'nın Yemen'den ayrılması

23- Sultan Melik Muhsin'in Gülşâh'ın dillere destan güzelliğini duyması ve onu istemek üzere tacir kılığına girip yola çıkması

24- Gülşâh'ın babasının Melik Muhsin'e onun nişanlı olduğunu söylemesi

28- Melik Muhsin'in Gülşâh'ın ailesine ikramlarda bulunması

29- Gülşâh'ın annesinin Hilal'i ikna etmeye çalışması

30- Gülşâh'ın öldüğü yalanının Varka'ya söylenmesi

31- Üç gün düğün yapılarak Gülşâh'ın Melik Muhsin'e verilmesi

32- Gülşâh'ın sırdaşı olan bir kıza yüzüğünü vermesi

33- Gülşâh'ın Melik Muhsin'le birlikte olmaması ve Melik Muhsin'in Gülşâh'a artık kız kardeşi olduğunu belirtmesi

34- Varka'nın kabilesine ulaşması ve Gülşâh'ın ölüm haberini alması

35- Varka'nın yas tuttuğu sırada Gülşâh'ın sırdaşı olan kızın gelmesi ve Gülşâh'ın ona verdiği yüzüğü Varka'ya verip af dilemesi

36- Kızın, Gülşâh'ın ölmediğini Melik Muhsin'le evlendirildiğini söylemesi

37- Varka'nın Şam'a doğru yola çıkması

38- Varka'nın yolda kavga etmesi ve on yedi yerinden yaralanması

39- Melik Muhsin'in Varka'yı bulması ve onu iyileştirmek için sarayına götürmesi

40- Gülşâh'ın bu yaralının Varka olabileceğini düşünmesi

41- Varka ve Gülşâh'ın birbirine kavuşması ve Melik Muhsin'in bu duruma sevinmesi

- 42- Melik Muhsin'in bu iki âşığa kırk gün kırk gece düğün yapması
- 43- Varka'nın kendi ülkesine dönmek istemesi
- 44- Varka'nın giderken Gülşâh olmadan yaşamanın bir anlamı olmadığını anlaması ve ölmek için Allah'a dua etmesi
- 45- Varka'ya eşlik eden kölenin onu defnetmesi ve Gülşâh'a haber göndermesi
- 46- Gülşâh'ın Varka'nın mezarına gelmesi ve orada hançerle kendini öldürmesi
- 47- Melik Muhsin'in halkıyla birlikte yas tutması
- 48- Hz. Peygamberin yolunun Varka ve Gülşâh'ın mezarının olduğu yere düşmesi
- 49- Hz. Peygamberin bu iki âşığın başından geçen olayları dinlemesi
- 50- Hz. Peygamberin yanındakilere bu iki âşığa ömür bağışlamalarını istemesi
- 51- Yanındakilerin bunu kabul etmesi ve Allah tarafından Varka ve Gülşâh'a kırk yıl ömür bağışlanması
- 52- Hz. Peygamber'in de onların nikâhlarını kıyması ve Varka ve Gülşâh'ın kırk yıl devran sürmesi

Varka ve Gülşâh mesnevisinde beraber büyüyerek birbirine âşık olma motifi ile başlamıştır. İki kahramanlı, aşk ve kahmanlık hikâyesi olan bu mesnevîde olayların belli bir sıra ve düzen içerisinde gerçekleştiği görülmektedir. Mesnevîde geçen ana olayların hepsi bir sonuca bağlanmıştır.

Varka ve Gülşâh mesnevisi, mesnevinin başkışisi olan Varka'nın etrafında meydana gelen olaylar üzerine gerçekleşir. Olayların meydana gelişinde kronolojik bir sıra bulunur. Geriye dönüşler ya da ileri atlamalar çok az görülmektedir.

Olaylar birbirini takip eden maceralardan oluşmuştur. Mesnevî entrika bakımından fazla öge içermez. Genel olarak belli bir zamanda meydana gelen yaşanması muhtemel, olağanüstü olmayan olaylardan meydana gelir.

Mesnevîde heyecan duygusunu yükselten ve kıskançlık duygularını ortaya çıkararak iç çatışma oluşturması düşünülen Gülşâh'ın Muhsin Şah'la evlendirilme vakası söz konusudur. Muhsin Şah'ın Gülşâh'ı sevmesi Varka'ya rakip gibi gözükürken daha sonra Muhsin Şah'ın baba veya abi figürüne dönüşmesiyle birlikte mesnevinin heyecanı artar ve taraflar arasında oluşacak çatışmalar ortadan kalkar.

Mesnevîde, Varka'nın Gülşâh'a ulaşmasının önünde sürekli engellerin olduğu görülmüştür. Birinci engel, düğün akşamı Gülşâh'ı kaçıran Benî Amr'dır. Daha sonra ise Gülşâh'ın annesinin yetim ve fakir birine kız veremeyeceği düşüncesi kavuşmaya engel olmuştur. Üçüncü engel ise Gülşâh'ın öldü denilerek Muhsin Şah'a verilmesidir. Diğer bir

açından bakıldığında ise Muhsin Şah Varka için bir engel teşkil etmemektedir; çünkü ona yaklaşımı kız kardeş ya da kızı düzeyinde olmuştur. Mesnevinin olağanüstü denilebilecek tek olayı Varka ve Gülşâh'ın öldükten sonra peygamberin duasıyla canlanmalarıdır.

Mesnevîde, yiğitlik ve kahramanlıklara da yer verilmesine rağmen eser, genel anlamda bir aşk mesnevisidir. Buradan hareketle mesnevinin asıl konusu Varka ve Gülşâh'ın birbirlerine karşı duydukları aşk olmuştur. Olayların gelişmesinde ise başkahramanlar ve yardımcı kahramanlar arasındaki çatışmalar etkilidir. Bu çatışmalar ana konu etrafındaki olayları belirleyen önemli hususlardır. Varka ve Gülşâh'ın birbirlerine hissettikleri sevgiye her koşulda ve durumda sadık kaldıkları, diğer bütün olayların üzerinde tuttıkları bu aşka bağlı kaldıkları görülmektedir.

Anlatıcı olaylara duygularını katmamıştır, fakat ana kahramana karşı oluşan rakip unsurları kâfir, kötü, acımasız melûn şeklinde belirterek hem tarafını göstermiş hem de okuyucuyu yönlendirmiştir:

Didi ol kâfir kim ilk hamle senün
Hamle kıl kim çıkmaga iver cânun

Ol laîne kıldı üç hamle Hümam
Men kıldı hamlesin hoş şâd-kâm

Kıldı ol kâfir dahı üç hamlesin
Savdı anı ol Hümam-ı pâk-dîn (244-246)

Didi yâ melûn ögünme aç gözün
Kendü haddünce digil her bir sözün (259)

Mesnevinin olay örgüsü masallardaki gibi mutlu sonla tamamlanmış, âşıkların kavuşması eserin sonunda olağanüstü sayılabilecek bir biçimde gerçekleşmiştir: Hz. Peygamber bu iki âşik için Allah'a dua etmiş ve Allah bu iki âşığa kırk yıl ömür bağışlamıştır.

Didi kim yâ Tangrınun peygâmberi
Kâbin eyle birbirine bunları

Varkaya Gülşâh'ı virüp Mustafâ
Kâbin itdi ol Resûl-i bâ-Safâ

Bunları biri birine virdiler
Kırk yıl ikisi devrân sürdürdiler

Işk-ı insâni görürsin böyledür
Bir kıyâs it bunların ışkı nedür

Bunlar ilkin dirliginde oldılar
Ölüben anda murâdın aldılar (1720-1724)

Olay örgüsünün temeli başkahramanların karşısına çıkan engeller ve her şeye rağmen bu engeller karşısında verilen duygusal ve fiziksel mücadeledir. Bu engeller özellikle Benî Amr, Melik Anter ve Gülşâh'ın Muhsin Şah'a verilmesi üzerine kurgulanarak şekillenmiştir:

Tıyre oldı ol Benî Amr iy ahî
Eytdi iy Gülşâh aglama dahı

Ben severem seni sen Varka'yiçün
Aglayu zâri kılursın dün ü gün

Sen hele gönlünü sakın Varka'nun
Karşuna dutup uram boynın anun (137-139)

Beglerle ol tayun tutgun-durur
Ol Melik Anter yavuz melûn durur

Bir hisâr içinde câna gelmişüz
Bu kavim elinde acîz olmuşuz

Biz bu çeriye viremezüz cevâb
İl vilâyet cümlesi oldı harâb (457-459)

Eserde aksiyonun hiç bitmediği ve entrikalarla desteklendiği, merak duygusunun hep canlı kaldığı söylenebilir. Hem savaş meydanında hem de Gülşâh'ı elde etme uğruna yapılan oyunların beraberinde getirmiş olduğu olaylar okuyucunun heyecan duygusunun zirvede kalmasını sağlamıştır.

3.1.3. Kahramanlar

Olağanüstü anlatıları olan mesneviler ve fabl haricindeki modern anlatı türlerindeki kişi kadrosunu çoğunlukla insanların oluşturduğunu söylemek mümkündür. Fakat bazı durumlarda insan dışı varlıkların bu anlatı türlerinin kişilerini oluşturduğunu görmekteyiz. Bu varlıklar hikâyedeki kahraman rolünü aldıklarında insanî özelliklere bürünerek bir kahramanın yapabildiği bütün özellikleri gösterirler (Aktaş, 1991).

Kişiler düz (sade) ya da yuvarlak (çeşitli) olarak iki farklı biçimde değerlendirilebilir. Düz kişilerin tek bir yön ve tek bir özellikte anlatıldığı görülür. Bunlar ya iyi olarak karşımıza çıkar ya da kötü olarak. Çok boyutlu olanlarsa, iyi ve kötü özellikleri aynı anda kendi kişiliklerinde barındırırlar. Bu tip kişilerin hikâye esnasında hem iyi hem de kötü davranışları sergilemesi olağan dışı değildir ve beklenebilir bir durum olarak karşılanır. Nasıl bu zıt özellikleri, içinde barındırmak insani bir duyguysa destan, hikâye ya da mesnevide karşımıza çıkan kahramanın tek yönlü olup olağanüstü özelliklerle bezenmiş bir şekilde gösterilmesi de normaldir. Anlatı türlerindeki kişiler/kahramanlar kadrosunu genel olarak iyi-kötü ya da olumlu-olumsuz kişiler/kahramanlar şeklinde iki ana başlık altında ele almak mümkündür (Çetin, 2004).

Mesnevilerde genel itibariyle yüksek zümrenin hayatlarından kesitler anlatıldığı için kahramanlar da padişah, vezîr, bey gibi yönetici sınıftan kimselerdir. Kahramanların mesnevilerde asil ve üstün kişilerden seçilmesinin sebebi Lukacs'a göre: *“Kaderin varlıkbilimsel serüvenini yaşamın bütün aleladeliğinden ayırma ihtiyacıdır. Çünkü toplumsal olarak basit, etkisiz çatışmalar, duygusal yönden sembolik bir varoluşun farklı ve değişik olarak algılamasıyla yalnızca trajik bir problemden ortaya çıkar”* (Lukacs, 2007).

Geleneksel metinlerde kişilerin davranışları, yazarın ve toplumun sorunsuz kahraman anlayışına göre değişir. Beklentileri karşılamak için düzenlenen ve klasikleşen kahramanlar ise anlayış, duyuş ve davranış birlikteliği ile durağan bir yapı gösterir. Sınırları belirlenmiş kişilerin kabul edilebilir, şaşırtmayan tavırları genel bir başkahraman imajı çizer. Bu kahraman bütünsel ve tanıdık bir kimlik olarak merkezi konumdadır ve tüm olumsuzluklardan arındırılmıştır. Olaylar, bu kişilerin ortaya koyduğu mücadeleler sonucunda olgunlaşmaları doğrultusunda kurulur. Seçilmiş ve idealize edilmiş kahraman olarak kendini gösteren ise genelde erkek kahramanlardır (Karaduman, 2021, s. 8).

Olumlu kahramanlar, anlatıcının örnek gösterdiği her alanda olumlu özellikler gösteren genellikle tek yönlü kahramanlardır ve toplumsal normlara uygun kişilerin örnek

alabileceği kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılaştıkları zorluklar karşısında hiçbir zaman pes etmeyen, mücadele güçleri oldukça yüksek, her olumsuzluğun üstesinden gelebilecek bir yapıya sahiptirler. Bu kişiliğin aksine özellikler barındıran olumlu kahraman sayısı yok denecek kadar azdır (Çetin, 2004). Mesnevîde olumlu kahramanlara örnek olarak Varka, Gülşâh, Muhsin Şah, Hümmam, Hilal, Zengi Kul, Selim Şah, Gülşâh'ın kız arkadaşı verilebilir.

Olumsuz kahramanlar ise olumlu kahramanlar gibi tek yönlüdür. Bu kişilerin zayıf, olumsuz ve kötü yönleri anlatıcı tarafından vurgulanarak okuyucuya aktarılır. Genellikle rakip olan bu kahramanlar mücadele edilmesi gereken, zorluklar oluşturan kişiler olarak görülür ve pek sevilmazler (Çetin, 2004). Varka ve Gülşâh mesnevîsinin olumsuz kahramanları Benî Amr, Gülşâh'ın annesi, Melik Anter ve Melik Anter'in vezîri olarak gösterilebilir.

Mesnevîlerde karşımıza çıkan kahramanları, olay örgüsündeki özelliklerine göre altı farklı bölümde inceleyebiliriz:

1- Başkahraman: Her aksiyonun ilk atılımını oyun kurucusu denilen bir kahraman ele alır. E. Souriau, bu kahramana 'tematik güç' demektedir. Başkahraman, vakaya ilk dramatik hareketi kazandıran kişidir. Yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezi konumunda bulunan bu kişiye, başkişi veya daha yaygın bir anlatımla gerçek kahraman (protagonist) da denilir.

2- Hasım/karşı kahraman: Bunlar çatışma olabilmesi, aksiyonun sonuçlanabilmesi için başkahramanın hareketini engelleyen kişi ya da kişilerdir. Tematik gücün ilerlemesine mâni olan bu yapıya Souriau, 'karşı güç' adını verir.

3- İstenilen ve istenilmeyen obje/ figür: Souriau tarafından 'değerin temsili' olarak adlandırılan bu cezbedici güç, hedeflenen amacın kendisi ya da korkuya sebep olan objenin kendisidir.

4- Yönlendirici kahraman: Çatışmanın gerçekleştiği dramatik vaziyet, bir yönlendiricinin müdahalesi sayesinde vücut bulabilir, gerçekleşebilir ve çözümlenebilir. Böylece aksiyonu yönlendiren ve hikâyenin sonunda dengeyi bir taraftan diğer tarafa kaydıran problemlili durum çözülür. Hakem rolü oynayan bu kahraman mesnevîlerde kaderin ta kendisi olur.

5- Alıcı kahraman: Vakanın sonunda her zaman birinci dereceden kahraman kârlı çıkmaz. Tesadüfen de olsa bu netice başkalarının da işine yarayabilir. Asıl kahraman genellikle kendisi için olduğu gibi başkaları için de endişelenir. Bu gruptaki kahramanlar alıcı kahraman olarak adlandırılmıştır.

6- Yardımcı kahraman: Buraya kadar ifade edilen dört bölümdeki şahıslara yardımcı olan kahramanlardır (Bourneur, 1989).

Şerif Aktaş bu grupların dışında kalan kahramanları ise figür olarak adlandırılmıştır (Aktaş, 1991).

3.1.3.1. Başkahramanlar

Mesnevi boyunca karşımıza çıkan odak noktasında bulunan ve olayların bu kişi veya kişiler etrafında döndüğü kahramanlardır. Hikâyenin merkezinde bulunurlar ve birçok yardımcı karakter ile yolları kesişir. Bu mesneviye adını veren ve mesnevinin başkahramanları olan Varka ve Gülşâh'ın özellikleri şu şekildedir:

Varka

Klasik edebiyatta sevgili için kullanılan benzetmelerin bu mesnevide Varka için de kullanıldığı görülür. Mesnevide güzelliği dillere destan olan Gülşâh gibi Varka'nın da güzelliği zikredilir:

Beş yaşadı ol iki hûb-ı Hoten
Yüzleri gül tâneleri berg-i semen

Her birinün zülfi bir müşgin kemend
Her girih bin âşıkun cânına bend

Şive ile gönül alır gözleri
Âşika cânlar bağışlar gözleri (27-29)

Mesnevinin daha sonraki bölümlerinde Varka'nın kahramanlıklarından söz edilir ve onun bir silah ustası olduğu görülür. Varka'nın babası, onu küçük yaşta silah ustasının yanına vermiş ve Varka, 12 yaşına geldiğinde Gülşâh'la birlikte bir silah ustası olmuştur:

On iki yaşına degince tamâm
Kıldılar ta lim ol işi müdâm

Çünkü yitdi ömri on iki yıla
Hoş silâh-şûr oldu ikisi bile (63-64)

Varka'nın kahramanlığını ve silahşör oluşunu tam anlamıyla ilk kez Gülşâh'ı kaçıran Benî Amr'ın askerleri ile olan mücadelesinde görmek mümkündür. Gülşâh'ı düşmanın esaretinden kurtarmak için Varka birçok kahramanlık sergiler:

Varka'nun Gülşâh işitdi pendini
Varka Gülşâh'un götürdi bendini (211)

Varka Gülşâh'ı getürdi yagıdan
Ol Benî Amr-ı la in ü tâgiden

Tâgiden bu leşkeri Gülşâh-içün
Başın oynadı vefâ-dâr yâri-çün

Varkaya ol kavm kıldı âferin
Cümle şâd oldı sevindi birbirin (215-217)

Varka'nın mücadelesinde çevresindeki kişilerle istişare ettiği, fikir alışverişinde bulunarak kararlar aldığı görülmektedir. Karşılaşılan güç durumlarda ortak fikir üzerinde hareket etmesi bir kişilik özelliği olarak vurgulanmaktadır. Bu hususiyeti hem Benî Amr ile olan mücadelede ve Melik Anter ile olan mücadelede ortaya çıkar:

Dileridi Varka meydâna gire
Nicedür erlik ana bir göstere

Komadı Gülşâh men itdi anı
Didi ben öldüreyin ol hâyini

Hîle ile bu beni kıldı esîr
Göstereyin ben buna hâlini bir

Darb uram anı yıkam yüzinkoyu
Söyle katuna getürem sürüyü

Varka eydür yâ nigârin bu sözi
Söyleme nâ-gâh ura yagmâ bizi

Ben varam meydâna sen âsâyiş ol
Kılmadı Gülşâh anun sözin kabûl (227-232)

Varısa tayumıla altmış emir
Bu siyâset anlaradur yâ vezîr

Bunlara Şimdi ne çâre kılalum
Bu siyâsetden nicesi alalum

Varka eyidür vezîr iy zû-fünûn
Devletümüz güneŐi sensin bugün

Sen bilürsin neylemek gerek bize
Biz kamumuz bende-fermânuz size

Her ne kim siz hükm idesiz biz anı
Kıluruz dir iy yigitler arslanı

Varka eydür Allâh onara işi
Bu yigirmi dört bin erden bin kişi (603-607)

Varka'nın mesnevide karşımıza çıkan bir diğer özelliği ise gücü ve kurtarıcılık özelliğidir. Melik Anter ile olan mücadelelerinde çok güçlü bir pehlivan oluşu ve başa çıkılamaz bir savaŐçı olması anlatılmıştır.

Ne kılalum imdi ana yâ vezîr
Bu yigit için kılasız bir tedbîr

Ne kiŐidür bilmezüz kimdür hele
Pehlevânları kamu virdi yile

Bunun-ıla çıkıŐmaz leŐkerüm
Cümlesi oldu helâk iletdüğüm

Erligile cengile çıkamaduk
Bunu arından yire yıkamaduk (565-568)

Varka, hiçbir zorluk ve mücadele karşısında yılmayan Gülşâh için bütün tehlikeleri göze alabilen sonunu düşünmeyen bir kahramandır. Mesnevi boyunca çıkılan her yolculukta karşılaştığı zorlukların hiçbirinden geri adım atmaz, aşkı için vermiş olduğu mücadeleden piŐmanlık duymaz.

Benî Amr ile başlayan âşik rakip mücadelesi, ilerleyen zamanlarda da başka zorluklar ve engellerin neticesinde çıkılan bir yolculuk serüvenine dönüşür. Yolculuk, aslında bir

kişinin olgunlaşmasını temsil etmektedir. Bu mesnevide de Varka, Gülşâh'la evlenebilmesi için babasının ölümünden sonra şart koşulan maddi bir zenginlik seviyesine ulaşmak, diğeri de Gülşâh'ı bulmak üzere yolculuklara çıkar. Böylece o hem aşkı uğruna hem de sevdikleri için mücadeleden hiçbir zaman kaçınmayan bir kahraman olarak bu yolculuklarda tekâmülünü tamamlar. Varka'nın kahraman sıfatını hak ettiği, dayısı Selim Şah'ı Melik Anter'in elinden kurtardığı mücadeleler onun hem kahramanlık hem de olgunlaşma sürecini başarılı bir şekilde gerçekleştirdiğini göstermiştir.

Varka, olağanüstü özellikleri olmayan bir kahraman özellikleri göstermesine rağmen karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmiştir. Mücadelesi ve erdemiyile birlikte her zorluktan başarılı bir şekilde çıkmıştır.

Gülşâh

Hikâyede ismiyle anılan tek kadın kahraman Gülşâh'tır. Varka ile birlikte hikâyenin başkahramanıdır. Hikâyenin en başında Varka ile amca çocukları ve okul arkadaşı olmanın yanında Varka'ya duyduğu derin aşk ile karşımıza çıkan kadın kahramandır.

Dillere destan olan Gülşâh'ın güzelliği meclis ortamlarında konuşulmuş insanlar onu görmeden âşık olmuşlardır. Muhsin Şah'ın tüccarlarından bir tanesi onun huri kadar güzel olması, Allah'ın güzelliğinden bir parça taşınması gibi anlatımlarla Gülşâh'ın güzelliğini şöyle dile getirmektedir:

Ol Hilâle gey arı sâhib-cemâl
Kız yerine hûri virmiş Zü'l-celâl

Kudretinden virmiş ol Rabbü'l-enâm
Ol Hilâle sunıla bedr-i tamâm

Yokdur ol hûri-sıfat mânendi bir
Hüsni âlemler içinde bi-nazir

Dünle evden çıkıcak ol görkebay
Yire inmiş sanasın gökdeki ay

Kamu âlem gökçeği dırnagına
Degmez ola tâ ki bir barmagına

Adı Gülşâh-ı nigâr ol gülşenün
Gâh-ı âlem lâyıkundur ol senün (867-872)

Mesnevinin birçok yerinde güzelliğiyle tanıtılan Gülşâh, mesnevide Varka ile birlikte silah eğitimi alması, kahramanlıklar yapması ve savaşa girmesi ile de güçlü bir kadın kahramanın temsili olur:

On iki yaşına degince tamâm
Kıldılar talim ol işi müdâm

Çünkü yitdi ömri on iki yıla
Hoş silâh-şûr oldı ikisi bile (63-64)

Dileridi Varka meydâna gire
Nicedür erlik ana bir göstere

Komadı Gülşâh men itdi anı
Didi ben öldüreyin ol hâyini

Hile ile bu beni kıldı esîr
Göstereyin ben buna hâlini bir

Darb uram anı yıkam yüzinkoyu
Göyle katuna getürem sürüyü (227-230)

Gülşâh'ın Varka'ya olan sevgisi gönülden ve her şeyin üzerindedir. Dünya malları, sahip olduğu zenginlikler onun Varka'ya olan aşkının önüne geçememiştir. Benî Amr'ın ona altın, gümüş, mal, cevher sunmuş olmasına rağmen hiçbir şey Varka'ya duyduğu sevgiden üstün olmamıştır.

Vardılar Gülşâh'ı tiz getürdiler
Hükm kıldı bendini götürdiler

Didi yâ Gülşâh râzi ol sen bana
Kim virem cümle hazînemi sana

Cevher ü altun u gümüþ mâl tavar
Senün olsun cümlesi iy hoş nigâr

Ger rızâ virmezisen hoşlugıla
Ben idem işümi ser-hoşlugıla (280-283)

Gülşâh'ın vefasının en belirgin göstergesi ise Muhsin Şah ile evlendiği günün akşamı ona dokunmaya kalktığı anda kendisini öldüreceğini belirterek Varka'dan başka kimsenin olamayacağını ifade etmesidir.

Çökdi Gülşâh iki dizi üstine
Tartdı hançer durdı kendü kasdına

Didi yâ zâlim Melik yiründe tur
Katuma gelme benüm terkümi ur

Dünyede benüm ile gelmiş yârüm
Bir beşikde nâm-zâd olmuş yârüm

Variken andan beni ayırsan
Zulm idüp altun gücile alasın

Bilmez-isen şimdi bil âgâh ol
Yidi iklime gerekse şâh ol (1080-1084)

3.1.3.2. Yardımcı kahramanlar

Yardımcı kahramanlar, olay örgüsünde tip ya da karakter özelliklerini kendilerinde barındırmadan olay örgüsünde belli zamanlarda ortaya çıkan kişilerdir. Olay örgüsünde fazla etkin olmamakla birlikte ana kahraman veya kahramanların başından geçen olayları tamamlamakla görevlidirler. Mesnevîde Varka ve Gülşâh haricindeki kişiler, yardımcı kahraman olarak ele alınabilir. Mesnevînin yardımcı kahramanları şunlardır:

Muhsin şah

Mesnevînin yardımcı kahramanlarından olan Melik Muhsin, Şam ülkesinin sultanıdır. Bir meclis ortamında tüccarlardan birinin Gülşâh'ın güzelliğinden bahsetmesiyle birlikte ona görmeden âşık olması ile hikâyeye dâhil olmuştur. Hikâyenin genelinde Muhsin Şah cömert, yardımsever ve asil bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Gülşâh'ın dillere destan güzelliğini duyması ve ona görmeden âşık olmasıyla birlikte tüccar kılığında yollara düşer ve tüm yolculuk boyunca cömertliğini gösterir.

Şâh buyurdu ol arada düşdiler
Ol develer çökdi yükin şeşdiler

Varıdı bir big Melik Muhsin ana
Anca bahşış kıldı kim kaldı tana (883-884)

Şâh yine bir iki gün onda kalur
Hem ana dahı delim bahşış kılur (890)

Melik Muhsin'in cömertliği yolculuğu boyunca devam etmiş ve Benî Şeybe Kabilesine varınca da artmıştır. Kabileye ikramlarda bulunmuş, zümrütler, elmaslar dağıtarak halkın gönlünü kazanmaya çalışmıştır.

İzzet-ile aldılar getürdiler
Konduruban Muhsin'i oturdılar

Haymeler kuruldu yükler şeşdiler
Gâh buyurdu kim hazîne açdılar

Lail ü yâkût u zümürüd ü güher
Kıymeti taşlar zeberced sim ü zer

Kul karavaş at katır koyun deve
Kıldı bahşış çün iletdi kim eve

Anca virdi kim gâni oldu Hilâl
Kul karavaş kıymeti taş zer ü mâl (908-911)

Melik Muhsin hikâyeye dâhil olduğu ilk bölümlerde Gülşâh'ı almak için her türlü cömertliği gösterir. Gülşâh'ın ölmesi hikâyesine sessiz kalmış olmasına rağmen Gülşâh'ın Varka'ya olan aşkını öğrendikten sonra Gülşâh'a el sürmeyen, onun Varka'ya olan aşkına anlayış gösteren, onurlu bir sultandır.

Altı kahraman özelliklerinden biri olarak belirtilen kahraman özelliklerinden yönlendirici kahramana benzer bir karakter göstermektedir. Melik Muhsin de eserin sonunda Hz. Peygamber'in dua etmesini sağlayarak Varka ve Gülşâh'ın dirilmesine vesile olmuş, sıkıntılı bir durumu çözmüştür. Hikâyeye rakip âşık olarak giren Muhsin Şah bir baba veya abi rolü ile hikâyedeki görevini tamamlamıştır.

Kim ben elüm tartmışam senden paşa
Düşmenün ölsün veli sen çok yaşa

Varka çün seni sever sen Varka'yı
Sana rûzi kılsun ol tolu ayı

Sen benüm kız kardeşum ol yâ nigâr
Kılma kasd kendüzüne sen zinhar (1093-1096)

Mesnevîde kahramanların peygamberin duasıyla dirilmesinde de bu isteğin Peygamber'e Muhsin Şah aracılığıyla iletilmesi yine onun erdeminin göstergesi olmuştur. Gülşâh'ı diriltme talebi olağan karşılanabilirken Varka'nın da dirilmesini istemesi ve daha sonra bütün servetini onlara bırakması kahramanın kişiliğini sergilemektedir:

Bindi şol sâat Melik beglerle
Karşu çık dılar kamu pırlar ile

Mustafânun hazretine irdiler
Şâhıla begler yire yüz urdılar (1686-1687)

Kıldı hizmet ışkıla Peygâmbere
Sordı Peygâmbere niye geydün kara

Mustafâya şâh malûm eyledi
Varka vü Gülşâh sözünü söyledi (1691-1692)

Hümam

Hümam; Varka'nın babası, Hilal'in kardeşi ve aynı zamanda kabile reisi olarak mesnevinin başında karşımıza çıkmaktadır.

Birinün adı Hilâl-i nâm-dâr
Ol birisinün Hümam-ı şeh-süvâr (18)

Hümam kardeşiyle iyi anlaşmaktadır. Genel anlamda gördüğümüz kabile reisi kardeşler arasındaki çekişmeden uzak bir anlayışa sahiptir. Hümam, iyi bir amca ve fedakâr bir babadır. Benî Amr ile olan mücadelede dövüşmeye oğlunu göndermeyerek kendi gitmiş ve bu mücadelede şehit edilmiştir. Hümam; olumlu, erdemli, fedakâr, hiç sakınmadan oğlu ve gelini için canını verebilecek bir kabile reisidir:

Ben girem meydâna gel sen fârig ol
Virmedi hergiz Hümam oğluna yol

Sürdi meydâna atını ol zamân
Karşu turdı ol Benî Amr-ı revan (241-242)

Sürdi atını Hümam'ün üstine
İrdi tig irgürdi anun kasdına

Ol kolı kanlu Benî Amr-ı pelîd
Varka'nun atasını kıldı şehîd (250-251)

Hilal

Hilal; Hümam'ın kardeşi, Gülşâh'ın babası, Varka'nın amcası ve kabilenin diğer reisidir. Hikâyede genel anlamda olumlu bir karakter özelliği çizen Hilal, özellikle karısının etkisiyle almış olduğu kararlarda zayıf bir kişilik gösterir.

Hikâyedeki çok yönlü kahramanlardan bir tanesidir. Hilal genellikle iyi bir karakter özelliği gösterirken Gülşâh'ın Muhsin Şah'a verilmesindeki oyunlara ses çıkarmayıp onay vermesiyle kötü özellikler sergilemeye başlar. Normalde kızının Varka'yla evlenmesine sıcak bakan Hilal, karısının baskı ve hilelerinden sonra verdiği sözü tutmaz ve kızının Muhsin Şah'la evlenmesine razı olur. Fakat karısına kızlarını Varka'yla evlendirmek için verdikleri sözden dönmenin yanlış olduğunu anlatmaya çalışır. Varka, Yemen'den döndükten sonra Gülşâh'ın ölmediğini öğrendiğinde ona karşı büyük mahcubiyet yaşar. Doğru, dürüst ve her anlamda iyi özelliklere sahip Hilal'in tek zayıf yönü olan karısı, onun yanlış kararlar almasında etkili olmuştur. Böylece kızının Melik Muhsin'e verilmesine zorla da olsa rıza göstermiştir. Bu duruma karısının kendisine uyguladığı yoğun baskının neden oluşu onu olumlu yardımcı karakterler arasında değerlendirmemize neden olmaktadır.

Didi yâ avrat bugün ol tâcir er
Sen ne dirsın ana Gülşâh'ı diler

Avrat eydür kısmetise görelüm
Hoş yigütdür dilerise virelüm

Hilâl eydür avratına kim bu söz
Olmaz anı Varka'ya biz virmişü (944-946)

Olmadı râzi Hilâl ol avrata
Bu sözi yavlak nice tutdı öte (953)

Anca kıldı sihr ü efsûn ol ikâl
Tâ ki o zulme rızâ virdi Hilâl (1012)

Hilal'in karısı

İsmi belirtilmeyen kadın kahramanlardandır. Gülşâh'ın annesi olan bu kahraman; hilekâr, engelleyici ve ve çıkarları için her şeyi yapabilecek bir özellik gösterir. Gülşâh'ın mutluluğunu paraya bağlayan, dünya malına önem veren, âşıkların ayrılmasında birinci derecede etkisi olan kişidir. Hikâyede sadece kötü özellikleriyle ortaya çıkan düz karakterlerden bir tanesidir. Varka ve Gülşâh'ı hikâyede iki kez ayırmış ikincisinde türlü oyunlar çevirmiştir. Kızını Muhsin Şah'a verebilmek adına Gülşâh'ın öldü haberini yaymış, onun için bir mezar kazarak içerisine koyun ölüsü bırakmıştır.

Avrat eydür yâ Hilâl [kim] sehl ola
Hile kılam ben ana ol ne bile (1002)

Bir koyunu boguban öldürelüm
Bir iki gün üstine yas uralum

Sinlede gömekoyalum biz anı
Yas-içün biz kara geyelüm tonı (1005-1006)

Benî amr

Benî Amr, Hayyü Benî Hayf kabilesinin lideridir. Benî Amr Gülşâh'ın güzelliğini duyup ona âşık olan rakip âşıktır. Gülşâh'ı istemek üzere yola çıkan Benî Amr, Benî Şeybe kabilesine gelince o sırada Varka ve Gülşâh'ın düğünlerinin yapıldığını öğrenir. Eserde ilk rakip âşık olarak karşımıza çıkan Benî Amr, bu durumla karşılaşınca düğünü basar Gülşâh'ı kaçırr. Bundan sonra Hümam'ı şehit eder, Varka'yı ise tutsak alır.

Etienne Souriau'ya göre hasım/karşı kahraman ve rakip olarak değerlendirilebilecek olan Benî Amr, çatışma unsurları oluşturarak başkahramanların birlikteliğinin önündeki en

büyük sıkıntılardan biri olarak görülmektedir. Ayrıca mesnevide olumsuz bir karakter olarak karşımıza çıkan Benî Amr eserdeki ilk büyük çatışmanın başlamasına sebep olmuştur.

Kıldı Gülşâh'ı esîr ol nâ-bekâr
Ol nigârin aglarıdı zâr zâr (101)

Benî Amr ve askerlerinin kafîr, yabancı, istenmeyen kahramanlar olduğunu anlatıcı zaman zaman ifade etmektedir. Hikâyenin ilk bölümünde karşılaşılan ve hayatının sonuna kadar tek rakip âşık olarak kalan Benî Amr bu nitelikleri ile mesnevide olumsuz bir kahraman olarak görülmektedir.

Askeri altmış bin er [kâfir] kamu
Yogıdı anda bir sünni iy amû(122)

Zengi kul

Varka'nın dayısı olan Yemen şahına Varka'nın yazmış olduğu yardım mektubunu ulaştırmak için görevlendirilir. Ancak Zengi Kul, mektubu ulaştıramaz ve Melik Anter'e esîr düşer. Daha sonra Melik Anter tarafından Varka'yı öldürmek için görevlendirilir. Varka'yı hatırlar mektubu ulaştıramamanın vermiş olduğu mahcubiyetle Varka ile birlik olup Melik Anter'i öldürür.

Zengi Kul'da Hilal'de olduğu gibi çok yönlü yuvarlak bir kahramandır. Genel itibariyle Varka'ya sadık olan bu yardımcı kahraman, bir süre Melik Anter'in yanında kalarak onun cellatlığını üstlenmiştir.

Mesnevide Zengi Kul cesur ve vefalı, Varka'ya sadık bir kişi olarak tanıtılır:

Varka'nun bir Zengi Kul'ı varıdı
Varka'ı bin cânıla severidi (374)

Hâliyâ Zengi işitdi bu sözi
Âh kıldı yaş-ıla toldı gözi(793)

Selim şah

Varka'nın dayısı ve yardım isteyebileceği tek kişidir. Melik Anter ile savaş halindedir ve esîr edilmiştir. Varka'nın mücadeleleri sonucunda esaretten kurtulur ve bunun karşılığında Varka'yı mükafâtlandırır. O, cömert bir kahraman ve halkı tarafından sevilen değer verilen bir reisdur. Cesur yürekli biri olarak mesnevide görülmektedir. Öyle ki çok kalabalık bir orduya sahip olan Melik Anter bile onu hileye başvurmadan yenememiştir.

Bindi ol saat Selîm şâh-ı Yemen
Bilesinde Varka-i leşker-iken

Saf dutup bular savaş bagladılar
Kalb-i düşman kalbini tagladılar (721-722)

Melik anter

Bahreyn ve Kîş şahı olan Melik Anter, Yemen'e saldıran ve Varka'nın dayısı olan Yemen Şahı Selim'i esîr alıp şehri kuşatan kahramandır.

Kîş ü Bahreyn leşkerile bil i yâr
Şehri kılmışdur Melik Anter hisâr (433)

Çok kalabalık bir askeri ordusu olan Anter, bu kadar güçlü olmasına rağmen Varka ile baş edemeyeceğini düşünmektedir. Vezîrinin sözlerine ve oyunlarına uymak zorunda kalan, yönlendirmeye açık olumsuz kişilerden bir tanesidir.

Kıldı bu sözi Melik Anter kabûl
Ol gice kıldurdı ne kim didi o (587)

Melik anter'in vezîri

Hikâyede asıl adı geçmeyen kişilerdendir. Melik Anter'in zorda kaldığı durumlarda ortaya çıkar ve kurnazlıklarıyla olayları Melik Anter'in lehine döndürmeye çalışır. Hilekâr ve engelleyici rolü ile ortaya çıkan olumsuz kişilerden biridir.

Anter'ün hod bir vezîri varıdı
Bir cühûdıdı yüzi merd eridi

Mekr ü ahbâr u hile ordusı
Şerr ü fitne kılmak ol itün hûsı (570-571)

Kervancılar

Varka, Yemen hükümdarı Selim Şah'a yazmış olduğu mektuptan haber gelmeyince yola çıkmış ve Yemen yakınlarında bu kervan kafilesiyle karşılaşmıştır. O, Yemen'in durumunu ve Selim Şah'ın tutsak edilmesini bu kabileden öğrenir.

Gördi kim irdi Yemen'den kâfile
Didi bunlara sorayım ben hele

Sürdi atın ilerü virdi selâm
Aldılar cümle aleyke hâs u âm

Varka sordı kim Yemen'den ne haber
Bunlar eydür sormagıl iy pür-hüner

Kim ne diyelüm Yemen hâli nedür
Leşker-i enbûh anun üstindedür

Kîş ü Bahreyn leşkerile bil i yâr
Gehri kılmışdur Melik Anter hisâr

Şimdi altmış big Selim Şah-ı Yemen
Tutulupdur gey işit bu sözi sen (429-434)

Selim şah'ın vezîri

Yine ismi zikredilmeyen yardımcı kişilerden bir tanesi de Selim Şah'ın vezîridir. Selim Şah'ın Melik Anter'e esîr düşmesinden sonra Varka'yı bilgilendiren ve onun Melik Anter'le olan mücadelesinde Varka'nın yanında olan kişidir.

Geldi eydür iy vezîr-i kâr-dân
Muştılık vir irdi Varka pehlevân (451)

Biz bu çeriye viremezüz cevâb
İl vilâyet cümlesi oldı harâb (459)

Gülşâh'ın kız arkadaşı

Gülşâh'ın yanında bulunan ona sırdaşlık eden ve olayların gidişatını değiştiren, olumlu karakterlerden bir tanesidir. Gülşâh'ın yüzüğünü Varka'ya veren ve Gülşâh'ın annesinin çevirdiği oyunları Varka'ya anlatarak bu entrikalara sessiz kalmayan bir karakterdir.

Çün işitdi Varka ol kızun sözin
Düşdi ayaklarına sürdi yüzün

Didi şöyle kim beni şâd eyledün
Gönlümi kaygudan âzâd eyledün

Şöyle kim bu dem sevindürdün beni
Rahmetile Hak sevindürsün seni (1196-1198)

Tacir

Muhsin Şah'ın düzenlemiş olduğu bir mecliste Gülşâh'ın dış görünüşünden, kabilesinden ve fiziki özelliklerinden bahsederek onun Gülşâh'a âşık olmasını sağlayan kişidir.

Ol Hilâle gey arı sâhib-cemâl
Kız yerine hûri virmiş Zü'l-celâl

Kudretinden virmiş ol Rabbü'l-enâm
Ol Hilâle sunıla bedr-i tamâm

Yokdur ol hûri-sıfat mânendi bir
Hüsni âlemler içinde bi-nâzir (867-869)

Daye

Muhsin Şah'la evlenen Gülşâh onun sarayına gittikten sonra Gülşâh'ın emrine verilen hizmetkârdır. Daye, Gülşâh'a hizmetiyle değil yaralı olarak saraya getirilen Varka'ya hizmet ederken Varka'da bulunan yüzüğü Gülşâh'a ulaştırması ve bu iki âşığın tekrardan kavuşmasına vesile olmasıyla ön plana çıkmıştır.

Varka eydür ne içer Gülşâh eyit
Taya eydür şîr ü hurmâ iy yigit (1343)

Varka eydür kim bu kez hoş oldı hâl
Bu yüzügi sen kadeh içine sâl

Şîr ü hurmâ toldurup yanında ko
Çünkü içe anı evvel müşg-bû (1344-1345)

Hekim

Muhsin Şah'ın sarayından ayrılan Varka'nın yolda rastladığı kişidir. Varka'nın sararan benzini gören hekim onun nabzını kontrol etmiş ve fiziksel bir hastalığının olmadığını, yalnızca

aşk acısı yaşadığını söyleyerek onu bu sıkıntıdan kurtarabilecek tek varlığın Allah olduğunu belirtmiştir:

Varkaya eydür yigit hâlün nedür
Sayruluk mı seni şöyle inledür

Hastayısan söyle derdün bileyin
Ben hâkimem derde dermân kılayın

Varka eydür iy hâkim imdi benüm
Nabzumı tut gör nice olmuş tenüm

Varkanun çün tutdı gördi bilegin
Bildi nedür hastalığın dilegin

Didi yigit istedüm ben sende çok
Âşık olmuşsun dahı hiç renc yok (1550-1554)

Haramiler

Varka'nın Gülşâh'ı bulmak üzere Şam'a giderken yolda karşılaştığı ve çetin mücadeleler sonunda 32 tanesini öldürdükten sonra kendisinin de yaralanmasına sebep olan kişilerdir. Hikâyenin sadece bu kısımda görülen bu grup, engelleyici ve olumsuz özelliklere sahiptir.

Çünkü geldüm bu vilâyetden yana
Kırk harâmi hamle kıldılar bana

Hamle kıldum bunlara elümde tig
Otuz ikisin düşürdüm bi-dirig

Ahşam oldı ol kalanı kaçdılar
Mâlumi kumâşumı hep aldılar (1275-1278)

Köle

Varka'nın Muhsin Şah'ın sarayından gitmeye karar vermesiyle birlikte bu yolculukta ona eşlik etmesi için görevlendirilen kişidir. Varka'nın ölüm anında yanında bulunan tek kişidir. Varka'nın ölmesinden büyük üzüntü duymuş, feryat figan etmiştir. Mesnevide

Varka'nın ölüm haberini Gülşâh'a ulaştırması bakımından önemli bir rol üstlenmiş ve diğer yardımcı karakterler gibi görevini tamâmladıktan sonra hikâyeden çıkmıştır.

Gördi ol kul Varka can ısmarlamış
Eytdi eyvâh kim ne düşvâr oldı iş

Ol dem el urdı yakasına gulâm
Tâ etegine degin yırttı tamâm

Varka için aglarıdı zâr zâr
Gördi karşudan gelür iki süvâr (1581-1583)

Atlılar

Varka'nın ölüsünün başında ağlayan köleyi görüp olay yerine gelen bu atlı iki kişi Varka'nın gömülmesinde köleye yardımcı olan ve Gülşâh'a ölüm haberini götüren kişilerdir.

Atdan inüp atlarını kodılar
Varkanun anda sinini kazdılar

Kıldılar defn ol yigitler arslanın
Topragıla örttiler nâzük tenin (1591-1592)

Pencere altına bir lahza varun
Bu sözi Gülşâh'a ol dem bildürün (1603)

Hz. muhammed, dört halife ve cebrail

Hz. Muhammed ve Dört Halife hikâyesinin sonunda Şam'a uğrar. Melik Muhsin, Hz. Muhammed ve Dört Halife'yi misafir eder ve bu misafirlik sırasında Varka ve Gülşâh'tan bahsederek Hz. Peygamber'den dirilmeleri için dua etmesini diler. Başlarından geçen olaya üzülen Hz. Muhammed ve Dört Halife dua etmek üzere mezarlarının başına gider ve dua ederler. Bu dua kabul olur, Allah Varka ve Gülşâh'a kırk yıl daha ömür verir. Hikâyedeki tek olağanüstü durum da bu şekilde gerçekleşir.

Hak Resûl-i hizmetinde geldiler
Bunlarun kabrin ziyâret kıldılar

Yâ Resûlallâh didi ashâblar
Kim duâ kilsan diri olsa bular (1697-1698)

Varkaya Gülşâh'ı virüp Mustafâ
Kâbin itdi ol Resûl-i bâ-safâ

Bunları biri birine virdiler
Kırk yıl ikisi devrân sürdiler (1721-1722)

3.1.4. Zaman

Zaman tahkiyeli metinlerde önemli bir unsurdur. Mesnevilerde yaşanan olaylar belli bir zaman aralığında geçmektedir. Bazı mesnevilerde ise bu zaman aralığı belirsizdir. İsmail Tunalı “*Edebî eser, zamana bağlı bir varlıktır, sebebi ise belli bir zaman dilimi içerisinde oluşturulmasıdır. Zaman, ruhsal varlığın nesnellliğini ifade eden bir kategoridir. Fakat o eserin iç hayatını ortaya koyan bir sınıflandırma değildir.*” şeklinde zamanı ifade eder (Tunalı, 1971).

Mesnevilerde zaman kavramıyla alakalı olarak gün, ay, yıl, hafta, sabah akşam gibi unsurların kullanıldığı görülmektedir. Olayların başlama ve son bulma zamanları genel itibariyle belirsizlik göstermektedir. Ancak Varka ve Gülşâh mesnevisinde olayların yaşandığı zaman belirtilmektedir. Mesnevide hikâyeye zamanı Hz. Muhammed’in yaşadığı dönemi kapsamaktadır.

Varka ve Gülşâh mesnevisinde olayın gerçekleştiği zaman ile olayın anlatıldığı zaman arasında fark vardır. “*Mesnevinin anlatıldığı zaman ile vaka zamanı arasındaki aralık, mesnevinin ahengini de etkiler. Vaka zamanı; kahramanların yaşadığı, olayların ortaya çıktığı, canlı zamandır. Anlatma zamanı ise, hikâyenin ifade edilmesi için belirlenen zamandır. Yani vaka zamanının gerçekleştiği süre olağandır, anlatma zamanını anlatıcı istediği biçimde düzenler*” (Narlı, 2002). Varka ve Gülşâh mesnevisinin anlatma zamanı olarak belirtilen zaman Hz. Muhammed’in hikâyeye yardımcı karakter olarak dâhil olmasıyla verilmiştir. Yazılış zamanı ise Yûsuf-ı Meddâh’ın yaşadığı dönem olan 14. yüzyıl olarak ele alınabilir.

Mesnevide karşımıza ilk olarak belirli bir zaman ifadesi çıkmakta ve Varka ile Gülşâh’ın kabilesinin Peygamberimizin döneminde yaşadığı söylenerek mesneviye başlanmaktadır. Sonuç bölümünde de yine Hz. Muhammed ve Dört Halife kahraman olarak

eserde yer almıştır. Böylece Hz. Muhammed'in, Dört Halife ve Cebrail'in dua etmesiyle birlikte hikâyedeki zaman kavramına gerçekçi bir boyut kazandırılmıştır.

Mustafâ devrinde bir kavmün adı
Zâhir İbn-i Hâyy Benî şeybe-idi (14)

İmdi işit bir acâyib mucizât
Mustafâ'dan ol Resûl-i kâinât (1682)

Didi Peygâmbere ki yâ ehl-i saîd
Ol iki âşık degül illâ şehîd

Yâ Melik tur imdi anda varalum
Anlarun kabrin ziyâret kılalum

Turdı Peygâmbere kamu ashâbıla
Beglerile ol Melik Muhsin bile

Hak Resûl-i hizmetinde geldiler
Bunlarun kabrin ziyâret kıldılar

Yâ Resûlallâh didi ashâblar
Kim duâ kılsan diri olsa bular

Hak Resûl'i didi kim yâ Müslimin
Ancagıdı bunlarun ömri hemin (1694-1699)

Varka ve Gülşâh'ın doğumu ve ölmesine kadar geçen süre mesnevinin işlendiği genel zamanı oluşturmaktadır. Mesnevîde “bir saat, gün, gece, bir yıl, beş yıl, on iki yıl, kırk yıl, sabah ve akşam” gibi zaman kavramları kullanılmıştır. Eserde karşımıza en fazla çıkan zaman kavramları gece, dün ve gündür. Bu kavramlar beyitlerde şu şekilde belirtilmiştir:

Kudretile ol Hümamun bir gice
Oglı togdı balk urur dür-dânece

Hem Hilâl'ün dahı bir kızıl olur
Ol gice ol dahı bir gevher bulur (19-20)

Ben severem seni sen Varka'yiçün
Aglayu zâri kılursın dün ü gün (138)

Ol gün anda kıldılar bunlar karâr
Ol Benî Amr-ı la'in ol hâk-sâr (160)

Varka ve Gülşâh'ın çocukluk dönemlerinde olayları ileriye alırken bir anda geçen süreyi belirtmek için bir, beş, yedi ve on iki yaşlarına geldikleri ifade edilir. Bu zaman aralıklarında tam olarak neler yaşandığının, hangi hadiselerin geçtiğinin ayrıntısından bahsedilmemektedir.

İkisi gevher-durur hem gey arı
Tayalar emzürdi bir yıl bunları (22)

Çünkü bunlar bir yaşına degdiler
Ay u güneş Tanrı sunın andılar (23)

Beş yaşadı ol iki hûb-ı hoten
Yüzleri gül taneleri berg-i semen (27)

Yazı yazmak okımak öğrendiler
Çünkü yedi yaşına degdi bular (48)

On iki yaşına degince tamâm
Kıldılar talim ol işi müdâm

Çünkü yitdi ömri on iki yıla
Hoş silâh-şûr oldı ikisi bile (63-64)

Mesnevide “sabah, akşam, bir saat, dün, kuşluk, şimdi, yarın yedi gün, aydan aya, kırk gün, iki ay, altı ay” gibi zamanların da sıkça kullanıldığı görülmektedir:

Birbirinden bir sâat ayru düşer
Her birisi bir yana sayru düşer (50)

Eydüridi kim bu çarh-ı dün vefâ
Cevr kıldı gerdiş-i gerdûn bana (102)

Çün sabâh oldu Hümam ile Hilâl
Varka miskin kaygudan oldu melâl (118)

Sürdi ol gün irte kuşluga degin
Kondı bir hoş merg-zâra ol la'in (126)

Ahşam oldu çün getürdiler hamir
Ol yavuz melûn bu Gülşâh'a kakır (176)

Anı dahı virdiler ol ustaya
Hakkını kavlı itdiler aydan aya (61)

Yedi gün toy u düğün oldu müdâm
Kıldılar hep yaragın cümle tamâm (73)

Gitdi kırk günde gelem didi bize
Uş iki ay geçdi şimdi bu söze (949)

Varka vü Gülşâh ol ikisi bile
Hoş geçerleridi arılık ile

Söz öküşdür çün ol iki görkebay
Gice gündüz bile oldu altı ay (1459-1460)

Varka ve Gülşâh mesnevisinde kronolojik bir sıranın takip edildiği görülmektedir. Geriye dönüşler yok denecek kadar azdır ve belli bir sıra izlenmiştir. Zamanın bazen çok hızlı bazen de oldukça yavaş ilerlediğini söylemek mümkündür. Zaman kavramı ile ilgili en dikkat çekici unsur ise zamanın net biçimde belirtilmiş olmasıdır.

3.1.5. Mekân

Edebî eserde mekân, somut ve soyut mekânlar olarak iki şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, somut mekânlar “açık ve kapalı mekânlar”, soyut mekânlar ise, “ütopik, fantastik, metafizik ve duyusal mekânlar” (Şengül, 2010) olarak ayrılabilir.

Mesnevilerde olayların gerçekleştiği mekânlar genel olarak şehirler, saraylar, bahçeler, çöller, avlanma alanları ve savaşılan yerlerdir. Kahramanların çıktığı yolculuklarda ise dağlar,

denizler ve çöller bütün zorluklara rağmen geçilir. Bu mekânlar ise genellikle hayal ürünüdür (Ünver, 2011).

Kesinlik bildiren mekân ve yerler çok değildir. Bu bölgeler daha çok üzerinde durulmadan isim olarak verilir: Çin, Maçın, Hindistan, Türkistan, Medayin, Ermen, Rum Anadolu, Mısır ve Yemen gibi (Ünver, 2011). Ülke isimlerinde olduğu gibi şehir isimleri de kesinlik ifade etmez. Bunun gibi kahramanların nerelerde buldukları nerelerde savaşmış nerelere gittiği çoğunlukla bilinmez.

Somut mekân bu dünyada gerçekten var olan yaşadığımız bildiğimiz mekânlardır. Bu mekân eğer köy, kasaba, il, ilçe, ülke gibi dış çevreye ait geniş mekân özelliği gösteriyorsa açık mekândır; ancak ev, oda, daire, iş yeri gibi içe ait özellikler barındırıyorsa kapalı mekân adını alır. Ancak bunların dışında hayali, ütöpik, dünya dışı özellikler taşıyorsa o zaman soyut mekân olur. Soyut mekân eğer son derece mükemmel, ideal güzelliğe aitse ütöpik mekân, idealize edilmeyen, yazarın hayalinde ürettiği bir mekân özelliğine sahipse fantastik mekân, dinlerin sunduğu bir evrene aitse metafizik mekân, insanın duygu durumuna ait rüyalarda ortaya çıkan yerse duyusal mekân adını alır (Zambak, 2007, s. 3).

Olayların meydana geldiği yerler, olayların içeriğine göre anlatılır. Kahramanların mutlu olduğu olaylar abartılı saraylarda, doğanın güzel olduğu yerlerde gerçekleşirken; mutsuzluklar kişilerin içini karartan zorlu süreçlerin yaşandığı, engelleyici varlıklar veya insanların bulunduğu yerlerde meydana gelir (Ünver, 2011).

Yazar, hikâyelerinde mekânları tasvir ederek olayın okuyucunun zihninde şekillenmesini kolaylaştırır. Mekân tasviri ya gerçek dünyayı ve bu dünyada görebileceğimiz ortamları birebir taklit ederek ya da hayal ürünü bir dünya anlatılarak iki farklı şekilde yapılır. Şerif Aktaş bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Mekân tasvir edilirken eğer haricî âlemi aksettirme endişesi tebarüz ediyorsa ortada ‘mimesis’ e bağlı bir tanıtma söz konusu demektir. ‘Tedric’ esaslı çerçevesinde kaleme alınan eserlerde mekân bir intiba uyandıracak şekilde tanımlanır. Bu resim ile minyatür arasındaki farka benzer. Mekânın vaka mahiyetini sezdirecek bir fonksiyonunu vardır. Aynı zamanda roman kahramanlarının da bazı özelliklerinin de mesajını verir (Aktaş, 1991).

Varka ve Gülşâh mesnevisinde olağanüstü mekânların olmadığını bütün mekânların gerçek hayatta karşılaştığımız mekânlar olduğunu görmekteyiz. Hikâye, Arap Yarımadası’nda ve ağırlıklı olarak Mekke, Şam, Yemen bölgelerinde geçmektedir. Eserde Arap toplumlarında görülen kabile yaşantısı mekân tasvirleriyle birlikte sunulmakta bu bağlamda şah, bey gibi

kavramlara sıkça rastlanmaktadır. Varka ve Gülşâh mesnevisinde geçen mekânlar şu şekildedir:

Mekke

Mesnevinin başladığı ve başkahramanların hayatlarını sürdürdüğü il Mekke'dir. Bu durum şu beyitlerde belirtilmiştir:

Mustafâ devrinde bir kavmün adı
Zâhir İbn-i Hâyy Benî şeybe-idi

Mekke ilinde olurdu berride
Varmışdı çavı biliş ü ya da (14-15)

Varka eydür Mekke ilidür ilüm
Seyr iderken bunda ugradı yolum (791)

Yemen

Olaylar Mekke dolaylarında devam ederken Varka'nın Yemen Şahı olan dayısının yanına giderek yardım istemesiyle birlikte olaylar Yemen bölgesinde devam eder.

Didiler kim Varka'ya bilmez misin
Kim sana tayı olur Şâh-ı Yemen (372)

Çün Yemen etrâfına oldu revân
Ol nigârün ussı gitdi ol zamân (413)

Çün Yemen etrâfına göneldi ol
Aglayu zâri kılur giderdi ol

Yol Yemen sınırına irdi yakın
Varka zâri kılurıdı turmadın

Gördi kim irdi Yemenden kâfile
Didi bunlara sorayım ben hele (427-429)

Şimdi altmış big Selim Şâh-ı Yemen
Tutulupdur gey işit bu sözi sen

Şehr içinde halkıla mir ü vezîr
Âciz olmuşdur hisâr içre esîr

Ol halâyık bunlamışdur varayın
Şehri almaga durur bugün yarın (434-436)

Yemen’de dayısını esaretten kurtarıp Melik Anter’i bozguna uğratan Varka,
dayısından aldığı hediyelerle birlikte tekrar Mekke’ye döner.

Varka eydür kim bana destûr vir
Kim varayım ilüme kavmüme dir (844)

Şam

Mesnevide olayların son bulduğu bölge olarak Şam’ı görmekteyiz. Melik Muhsin’in memleketi olan Şam, Melik Muhsin ile birlikte hikâyeye dâhil olur. Yemen’den Mekke’ye dönen Varka, Gülşâh’ın Şam padişâhı Melik Muhsin ile evlendiğini öğrenmesi üzerine onun peşinden gider ve olaylar bu bölümden sonra Şam bölgesinde geçmeye başlar.

Şâm ilinde varıdı bir pâdişâh
Adı Muhsin kendüzi zerrîn külâh (852)

Yâ Benî şeybâ benem sultân-ı Şâm
Urılır nevbet kapumda subh u Şâm (1038)

Virdiler Gülşâh’ı işitgil be-nâm
Aldı gitdi gâm iline şâh-ı Şâm (1193)

Bagladı cümle silâhın beline
Ata bindi ugradı gâm yolına (1211)

Bir nice gün gitdi sözden terki yok
İrdi Şâma sâz olup sevindi çok

Gitdügi Şâm ilinün serhaddidür
Çün ikindi oldı Varka ne görür (1213-1214)

Arap Yarımadası'nda bu üç ana bölgede geçen olayların yanı sıra mesnevîde yer alan çok fazla açık ve kapalı mekân da mevcuttur. Ev, çadır, saray, nehirler, tepe, dergâh, meclis, şehir, yol, meydan, ağaç ve pencere altı, dünya, otak bu mekânlardan bazılarıdır:

Mektebe ikisi bile varurıdı
Hâce anlara sebak virüridi

Mekteb içinde bular biri birin
Cân içinde sevişüp kıldı yirin (38-39)

Bile gelürlerdi yine eve
Gice girürlerdi bir döşege

Bir döşekde her gice ol iki nûr
Koçuşuban yaturıdı misl-i hûr

Çünkü döşekden dururlar here seher
Evde togmış sanasın şems ü kamer (41-43)

Bir depenün üstine dirildiler
Varka bunları dönüp basmak diler (112)

Kondı leşker cümle çâdır kurdılar
İndiler altmış bin er oturdılar (127)

Çâdırın kurdı tınâb-ender-tınâb
Gün yüzine karşı tutdılar nikâb

Bâr-gâh ü hayme çâdır kurdılar
Girüben çâdırlara oturdılar (158-159)

Sürdi meydâna Benî Amr atını
Nara urdı eytdi ol Varka kanı (224)

Ol Benî Amr-ı lain ü pür-sitem
Sürdi meydâna atını ol kadem (300)

Gerçi kendü sâl-hurde pir-idi
Ol yigitlikde cihânda bir idi (261)

Ger ömür virürise perverdigâr
İrteki meclisde eydevüz haber (297)

Aldılar anı otaga geldiler
Hoş ana üç gün konukluk kıldılar

Çünki bunlar hizmetini bitürür
Geldi girü çâdırına oturur (922-923)

Yaşanan sıkıntılardan sonra Varka'nın saraya yolunun düşmesi, güzelliklerin temsili olan bu mekânın Varka ve Gülşâh'ın kavuşma mekânı olması açısından dikkat çeker.

Varka'ı Şâh gönderür girü döner
Şehre gelüben sarâyına konar (1109)

Geh sarây içinde galtân bulunur
Cân-ı şîrîn üzereşine düşdi şûr (1621)

Hem bezendi gerdek ü köşk ü kusûr
Varka için yakılır Gülşâh-ı hû (1074)

3.1.6. Dil ve Üslup

Mesnevîde olayın ne olduğundan ziyade bu olayın nasıl anlatıldığı da önem teşkil eder. Dil ve anlatım eserlerde dönemine, yazarın sanat anlayışına ve eserin türüne göre farklılık gösterebilmektedir. Mesnevîlerin yazıldığı dönemde en fazla kullanılan nazım şekillerinden olan gazel ve kaside gibi şiirlerde süslü, sanatlı ve ağır bir dil kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında bir olay örgüsünün konu edinildiği mesnevîlerde ise dil, bu türlere nazaran daha sade ve anlaşılırdır.

Mesnevîlerde genel itibarıyla sade bir dil ve anlatım şekli kullanılarak okura verilmek istenen mesajın basit bir yolla ulaştırıldığı görülür. Dönemin etkisi itibarıyla Arapça-Farsça kelimelerin de bulunduğu mesnevîlerde ağırlıklı olarak sade, anlaşılır, süsten uzak bir dil kullanılmıştır.

Türk Edebiyatında ilk Varka ve Gülşâh mesnevisini kaleme alan Yûsuf-ı Meddâh'tır. Yûsuf-ı Meddâh bu eserinde anlaşılır bir dil kullanmıştır. Kalabalık topluluklar tarafından okunmak üzere yazılan bu eserde sade bir dil kullanılması olağandır. Ayrıca eserin içerisinde kullanılan deyimler ve atasözleri dil yapısını daha akıcı ve anlaşılır hale getirmiştir. Varka ve Gülşâh'ta dönemin dil yapısına uygun şekilde Arapça ve Farsça sözcüklere yer verildiği de görülmekle birlikte Türkçe kelimelere oranla bu kullanımlar çok daha azdır (Köktekin, 2023).

Mesnevinin dili sade, terkipler ise oldukça azdır. Eserde çoğunlukla Türkçe sözcüklere yer verilen beyitlerden bazıları şöyledir:

Hâzır ol kim bu gice ere varur
Çün işidür yüzine elin vurur

Eydür andan geçdi işüm kim varam
Varuban gelince kızın dileyem

Şöyle gerekdür ki bu gice bana
Hoş şebîhûn eyleyem varam ana (85-87)

Şairin kullandığı kelimelerde Tanrı ve uçmağ gibi eski Türkçe sözcüklerin yer aldığı da görülmektedir.

Eyle san kim bir latif almayıdı
Tangrı uçmakdan anı viribidi (1306)

Yûsuf-ı Meddâh mesneviyi yazarken Tangrı-Allah, baş-ser, uçmak-behişt, mektup-name gibi aynı anlama gelen kelimeleri farklı yerlerde kullanarak kelime çeşitliliği sağlamıştır.

Tangrı kamu hâcetün kılsun kabûl
Taya eydür söyle ne hâcetdür ol (1325)

Didiler şehre varuruz yâ gulâm
Eytdi billâh Varka'dan iltün peyâm (1598)

Baş getürüben şehâdet kıldılar
Mustafâ'nun karşusunda turdılar (1718)

Ger inanmazısanuz varun görün
Kim nice serini kesdüm bunlarun (1278)

Yazdı nâme dayısına ol tamâm
Ol kula viridi eyitdi yâ gulâm

Arza kıldum hâlümi bu nâmede
Kim nice âşık olup düşdüm oda

Var bu mektûbı Yemen Şahı'na vir
Eyt ana cânun-içün kurtar esîr (375-377)

Yûsuf-ı Meddâh'ın mesnevinin genelinde kullandığı işit ve dinle sözcükleri de dikkat çekmektedir. İşit sözcüğünün fazla kullanmasının meddâhlık geleneğinden geldiği ve böylece okuyucuyunun dikkatini çekmeye çalıştığı söylenebilir.

Şimdi altmış big Selim Şâh-ı Yemen
Tutılupdur gey işit bu sözi sen (434)

Anlatıcının yer yer olayları farklı kişilerden duymuş gibi öğrenilen geçmiş zamân kullanarak anlatması, bu mesnevide pek rastlamadığımız bir masalsı hava oluşmasına katkı sağlar.

Çün dikilmiş ola altmış bir ağaç
Bunlara karşı asun atun umaç (580)

Hâliyâ zengi işitdi bu sözi
Âh kıldı yaş-ıla toldı gözi (793)

Aldı Gülşâh'ı Melik Muhsin gider
İrdiler Şâm'a işitgil kim nider (1068)

Kılduk âgâz uş ikinci meclise
Eydeyin söz bâkîsin dinlen size (298)

Anlatıcının inanç ve düşünce yapısı kadar karakteri, huyu, bulunduğu dönemin anlayışı, dili ve üslubu üzerinde etkili olmuştur (Karaduman, 2021, s. 13). Varka ve Gülşâh'ta da hikâye içerisinde kendini bir kesime yaklaştıran anlatıcı taraf olmuş, okuru yönlendirmeye; bu şekilde okuyucuda kahramanlara karşı öfke ya da sevgi hissi oluşturmaya çalışmıştır. Eserde anlatıcı her zamân başkahramanların yanında olarak onları desteklemiş, kavuşmalarını istemiştir. Bu aşkın karşısında oluşan engeller karşısında ise duruşunu ve tarafını net bir biçimde belirtmiştir.

Varıdı bir kavm bunlara yakın
Cümlesi bî-dînidi kibr ü la'in (75)

Beglerinün adı hem küfr-i şedîd
Ol begün adı Benî Amr-ı pelîd (77)

Kıldı ol kâfir dahı üç hamlesin
Savdı anı ol Hümam-ı pâk-din (246)

Çok ögüt virdi bu resme her biri
Âşıka zarrdur ögüt iy serseri

Kim işitdi 'âşık ögüt aldugın
İşk eyitmez illâ kendü bildügin (1033-1034)

Dil ve üslup açısından anlatım gücüne olumlu anlamda etki eden unsurların başında gelen deyim ve atasözlerine mesnevi içerisinde yer verilmiştir. Deyimler ve atasözleri ile anlatım zengin ve hareketli bir hâle getirilmiştir. Aklın dir- (414) esen kal-(1543) kanına gir-(366) kanına susa-(998) gönül bağla-(136) kara giy-(1120) gibi deyimlerin yanında atasözlerinin de kullanıldığı görülmektedir.

Baş gidicek pâyidâr olmaz ayak
Başsuz elde ne işe gelür tayak (584)

Tangrı savsun çün kazâ gökden ine
Akl yâri kılmaya göz bağlana (735)

Çün kazâ gökden ine göz bağlanur
Ey nice cânu gönüller taglanur (97)

Ağlamagıl her ki gözden ayrılur
Lâ-cerem nakşı gönülden sürilür (1031)

Çok ögüt virdi bu resme her biri
Âşıka zarrdur ögüt iy serseri (1033)

Yâ Benî Şeybe beni kon terk idün
Âşıka ne assı vurdur ögüdün (1149)

3.1.7. Anlatıcı

Bir metinde olay kadar önemli olan unsurlardan bir tanesi de anlatıcıdır. Anlatıcı, olayların okuyucuya aktarılmasını sağlayan kişidir. Metin birinci şahısla anlatılabilir. Bu anlatıcı yazarın kendisi değildir. Kahramanlardan bir tanesidir. Bundan farklı olarak her şeyi bilen 3. tekil anlatıcı da bulunmaktadır. 3. tekil anlatıcı her şeyi bilen konumundadır. Hikâye yazma ve anlatmanın en doğal unsurları bunlardır (Wellek, 2019).

Takiyeli metinlerde anlatıcının bu denli önemli olması farklı anlatı kişilerinin meydana gelmesine neden olmuştur. Tahkiyeli metinler değerlendirildiğinde üç çeşit anlatıcı tipiyle karşılaşılır. İlk anlatıcı tipi birinci tekil kişi anlatıcıdır. Bu anlatı türünde metinde geçen olayları kahramanlardan bir tanesi anlatmaktadır. Eserlerde karşımıza çıkan bir diğer anlatı türü de üçüncü tekil şahıs anlatıcıdır. Bu anlatıcı gözlemci sıfatıyla vakaları dışarıdan izler ve okuyucuya iletir. Başka bir anlatıcı tipi de üçüncü anlatıcı tipi olan ikinci çoğul şahıs anlatıcıdır (Tekin, 2016).

Şerif Aktaş anlatıcıyı şu şekilde açıklamaktadır: “İtibari bir varlık olan anlatıcı, eserde, yazarın dilini kullanarak ait olduğu âleme ait mekânı, şahıs kadrosunu ve hayat tezahürlerini nakleder veya dikkatlere sunar. Bu hususu dikkate alarak ‘hâkim bakış açısı’ndan hareketle kaleme alınmış metinlerdeki anlatıcıya ‘yazar-anlatıcı’ ismini verebiliriz.”

Anlatıcı eseri anlatan kurgulanmış kişi ve olayları hikâyeye dönüştürür; olaylar ve kişiler üzerinde yorumlarda bulunur, müdahaleler yapar. Yani anlatıcı gören, duyan, bilen, yorumlayan aktaran bunu metine anlatı özelliği kazandıran kişidir. Anlatma esaslı metinlerde bütün tanıtım ve aktarım işlerini yapan kişi anlatıcıdır. Onun anlatmanın yanında yorumlama özelliği de bulunmaktadır. Her ne kadar yazar olmasa da kimi zaman yazarla eş tutulmuştur (Holbrook, 2005).

Anlatıcı, roman türünün ve mesnevilerin temel unsuru olmakla birlikte en önemli ögesidir. Anlatma esasına bağlı metinlerde olay ilk bakışta düşünüldüğü gibi yazar tarafından okuyucuya verilmez. Yazarın hayat verdiği bir anlatıcı anlatma işini üstlenir. Bu anlatıcı yazarın bilgi ve dünya görüşüyle birlikte metni okuyucuya aktarır (Ece, 2004).

Varka ve Gülşâh mesnevisinde 1. tekil şahıs anlatımına kahramanların ağzından anlatılan bölümlerde rastlamaktayız. Benî Amr’ın Gülşâh’ı istemek üzere yola çıkması ve olayı kendi ağzından aktarması buna örnektir:

Akıbet endişe kıldı kendüzi
Atasından dileyem bir ol kızı

Eylügile kızı virürse alam
Virmezise ben bilürem ne kılam (80-81)

Söyle gerekdür ki bu gice bana
Hoş şebihûn eyleyem varam ana

Ol düğün içinde Gülşâh'ı kapam
Hoş murâduma irem öpem koçam (87-88)

Birinci tekil anlatıcının en çok kullanıldığı alanlar ise mesnevinin içerisinde bulunan
Şiir-i Varka ve Şiir-i Gülşâh bölümleridir.

Ey firâkum derdine vasl-ı devâ
Senden artuk zâr mı dermânım benüm

Görklü yüzün gâib olmadın henüz
Eridi külli etüm cânım benüm

Tangrı bilür ditredür yiri gögi
Senden ayru zâr u efgânım benüm

Nideyin ayruk görem mi iy aceb
Görklü yüzün çeşm-i giryânım benüm (406-409)

Mesnevinin geneline yayılmış olan 3. tekil şahıs anlatıcı ise daha ziyade
betimlemelerde ve olay örgüsünün anlatımında karşımıza çıkar:

Beş yaşadı ol iki hûb-ı hoten
Yüzleri gül taneleri berg-i semen

Her birinün zülfi bir müşgîn kemend
Her girih bin âşıkun cânına bend

Şîve ile gönül alur gözleri
Âşıka cânlar bağışlar gözleri

Hadden aŐa ol iki bedr-i münir
Hüs n içinde görklüyidi bî-nazîr (27-30)

Çün yakın geldi mukâbil oldılar
Bugz u hışm u kinile hem turdılar

Kamçı urdı ol Benî Amr atına
Hamle kıldı irdi Varka katına

Varka anun hamlesini redd ider
Varka'nun ol hamlesi zahmın yider

Kuşluga degin yüregi toldı hûn
Varka elinden âzim oldı zebûn (303-306)

3.1.8. Bakış Açısı

Bakış açısı bir eseri kimin gözünden gördüğümüzü ortaya koymaktadır. Tahkiyeli metinlerde çeşitli bakış açıları bulunmaktadır. Anlatmaya bağlı metinlerde karşımıza çıkan bu bakış açıları olay örgüsünü ve bu olay örgüsü içerisinde bulunan mekân, şahıs kadrosu gibi unsurları anlatıcının kimin gözünden görüp okura ilettiğini ifade eder. Anlatıcı “Kim konuşuyor?” sorusuna verilmiş olan cevapken bakış açısı “Kim görüyor?” sorusuna karşılık söylenir. Böylece anlatıcı ve bakış açısının birbirlerini tamamlayan durumlar olduğu anlaşılır (Ulutürk, 2018).

Tahkiyeli metinlerde bakış açısı yazarın en büyük yardımcısı konumundadır. Romanın anlatım dili, uslubu gibi durumların tamamı kullanılan bakış açısıyla ilgilidir. Yazar, okuyucu ve kahramanlar arasındaki ilişkiyi ve okuyucunun kahramanlara karşı göstermiş olacağı tavrı bakış açısıyla belirler (Aytür, 1997).

Tahkiyeli bir eserde metnin meydana gelişinde üç ana öge bulunmaktadır. Bunlar: hikâyeyi metne döken yazar/şair, hikâyeyi okuyucuya ileten anlatıcı ve hikâyeye de bulunan kahramanlar şeklindedir. Bakış açısı olay örgüsünün ortaya çıkmasında ele alınan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi öğelerin anlatanı ve anlatıldığı kişilerin kim olduğu sorularına verilen cevaptır (Aktaş, 1991).

Olayı anlatmak için yazarın elinde birçok imkân vardır. Bunlar içerisinde en fazla başvurulan ise üçüncü şahıs anlatımlarıdır. Bunun yanında kahraman kendi hayat hikâyesini

birinci şahıs anlatımıyla ele alabilir veya diğer kahramanların başından geçenleri de anlatarak yorumlayabilir (Bourneur, 1989).

Hâkim bakış açısında anlatıcı her şeyi bilen olayların arka planına hâkim konumdadır. Gözlemci bakış açısında hâkim bakış açısına nazaran anlatıcı, daha az bilgiye sahip olmakla birlikte olayların büyük bir kısmına dışardan bakarak haberdar olmaktadır. Bu noktada olaylar, kişiler, mekân, zaman gibi unsurlar anlatıcının gözlem gücüne göre aktarılır. Kahraman bakış açısında olaylar hikâyedeki kahramanlardan bir tanesinin görüp duydukları ile sınırlıdır. Çoğul bakış açısı ise daha çok modern anlatılarda görülen birden çok bakış açısının bir arada kullanılmasıyla oluşur. Bu noktada amaç ön yargılardan uzaklaşarak gerçeğe varma düşüncesidir (Tekin, 2016).

Tahkiyeli bir metinde eseri yazan kişi yaşamış olduğu olayları anlatıyorsa bu durumda ben ile anlatıcı konumundaki ben aynı kişilerdir. Fakat kurmaca metinlerde yazar ile anlatıcı aynı kişiler değildir. Bir metnin anlatım unsurlarını doğru bir şekilde inceleyebilmemiz için bu üç ayrı kişiliğin ayrıştırılması önem arz etmektedir. Bu ayrımı yapabilmek için ilk olarak anlatıcının bakış açısının ortaya konulması gerekmektedir (Şahin, 2020, s. 18). Bakış açıları; hâkim bakış açısı, kahraman bakış açısı, gözlemci bakış açısı ve çoğul bakış açısı olarak gruplandırılmaktadır (Şahin, 2020). Şahin'in belirtmiş olduğu bakış açısı ve anlatıcı tablosu şu şekilde verilmiştir:

Tablo 1: Bakış Açıları ve Anlatıcı Tablosu

Bakış Açıları	Anlatım Süreci ve Kullanılan Kişi Zamiri	Anlatım Şekli	Anlatıcının Durumu
Hâkim/Eğemen	Anlatıcı anlatım sürecinde olaylara müdahale edecek durumdadır. 3. tekil şahıs kullanılır.	Anlatımda tüm unsurlara hâkimiyet vardır. Zamân ve mekân kavramları anlatıcının kontrolündedir.	Anlatıcı ile yazarı farklı kılmak zordur. Genel hüküm ve değerlendirmede yazar ayrışabilir.
Gözlemci	Anlatıcı anlatım sürecinde müdahale etmez genellikle diyaloglar tarzında anlatımlar devam eder. 1. tekil şahıs ve 3. tekil şahıs kullanılır.	Anlatımda olaylar ve diğer unsurlar (zamân mekân vs.) üzerinde etki yoktur. Fotoğraf çeker gibi tasvir söz konusudur. Anlatım nesneldir.	Anlatıcı ön planda değildir.
Kahraman	Anlatım süreci kahraman ağzından verilir. Olaylara dolaylı bir müdahale vardır. 1.tekil şahıs ve 3.tekil şahıs kullanılır	Olay ve diğer unsurların anlatıcı üzerinde (zamân, mekân vs.) etkisi vardır. Öznel anlatım esastır.	Anlatım sürecinde anlatıcı diğer kahramanlarla değişebilir.

Tanrısal bakış açısı, gizli yazar, anlatıcı-yazar, tanrısal anlatım konumu ya da hâkim bakış açısı olarak ifade edilen bakış açısında anlatıcının bütün olayları bildiği görülmektedir. O, eserdeki şahıslar hakkındaki bütün gerçekliğe hâkimdir, hatta onların duygu dünyasına girebilir bilinçaltını okuyucuya aktarabilir. Olay akışını hızlandırıp yavaşlatabilir. Eserde kurgulanan bütün olayları yöneten o kişidir. Bir bölgeden başka bir yere, bir kişinin zihninden diğerine geçiş yapabilir. Bu tarz imkânlarla sahip olan anlatıcı eser özelinde ‘Tanrı gibi’ her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir (Tekin, 2016).

Bu bakış açısının en büyük özelliklerinden biri esere müdahale etmesidir. Metin devam ederken anlatıcı olaylar ve kişilerle ilgili yorumlamalarda, açıklamalarda bulunabilir. Müdâhil bir anlatıcı konumunda olabilir. Yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan her şeyi bilir. Anlattığı olayların dışında durur ve gören konumunda olur. Bununla birlikte ara ara okuyucu ile diyaloga girmekten de kaçınmaz (Yivli, 2021).

Mesnevilerde en fazla karşımıza çıkan bakış açılarından bir diğeri ise gözlemci bakış açısıdır. Bu bakış açısında anlatıcı, eserde bulunan kahramanları onlara hiç müdahale etmeden gördüğü şekliyle okuyucuya anlatır. Eserde bulunan kişilerin duygu ve düşünceleri, geçmişleri ve gelecekleri hakkında bir bilgi vermez. Anlatıcının eser içerisinde bulunmasına rağmen olayların gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi hususunda bir dahli yoktur. Sadece eserdeki olayları gözlemleyerek okuyucuya aktarır okuyucunun olayları daha güzel anlamasına yardımcı olur (Tekin, 2016).

Bir diğeri bakış açısı ise kahraman anlatıcının bakış açısıdır. Bu bakış açısındaki anlatıcı eserin yazılma aşamasının ve olay zamanının içinde bulunmaktadır. Karşımıza çıkan metinlerde anlatıcı kahramanlardan biri olduğu için anlatıcı ile anlatılan aynı kişidir. Bu kişi ana kahramanlardan biri olabileceği gibi arka planda kalan kişilerden biri de olabilir. Oluşan durum da okuyucuda sağlam bir gerçeklik duygusu oluşturur. Böylece bakış açısında anlatıcının her şeyi bilme ve olaylara hâkim olma durumu yoktur (Tekin, 2016).

Kahraman bakış açısında belli oranlarda olaylara hâkimiyet söz konusudur. Özellikle otobiyografik özellikler taşıyan eserlerde bu bakış açısı kullanılmıştır. Kahraman anlatıcı, kendi dil ve üslubunu kullanır ve birinci tekil şahıs ağzıyla konuşur. Okuyucuyla kurulan sıcak ve samimi bir dil kurmasından dolayı okuyucuya daha yakındır (Aktaş, 1991).

Varka ve Gülşâh mesnevisinde genel olarak gözlemci bakış açısı kullanılmıştır. Eserde yazar, dışardan bir gözle gördüklerini fotoğrafçı gerçekliğiyle okura anlatmıştır. Sık sık betimleme tekniğinin kullanıldığı mesnevide kişi, mekân ve olay tasvirlerinde gözlemci bakış

açısının kullanıldığı görülmektedir. Varka ve Gülşâh mesnevisinde gözlemci bakış açısına verebileceğimiz örneklerin ilki kahramanların mektep dönemlerinin anlatımı olur. Kahramanların okula birlikte gitmeleri ve bütün zamanlarını birlikte geçirmeleri şu şekilde aktarılmıştır.

Mektebe ikisi bile varurıdı
Hâce anlara sebak virürıdi

Mekteb içinde bular biri birin
Cân içinde sevişüp kıldı yirin

Âşık olup birbirin sevişdiler
Ney gibi ışk odına kavuşdılar

Bile gelürlerdi yine eve
Gice girürlerdi bir döşege (38-41)

Gülşâh'ın güzelliğini duyarak ona âşık olan Benî Amr'ın düğünü basarak Gülşâh'ı kaçırmaması da gözlemci bakış açısıyla aktarılmıştır. Gülşâh'ı kaçırma esnasında ve sonrasında yaşanan savaş sahneleri ve verilen mücadeleler bu duruma örnektir.

Geldi leşker çünki irişdi yakın
Pusıya girdi gice kıldı akın

Vay ana kim kâfirün hışmı dege
Big gelüp şâhı iletür gerdeğe (89-90)

Yagmaladılar bularun varını
Mâlını esbâbını tavarını

Kıldı Gülşâh'ı esîr ol nâ-bekâr
Ol nigârin aglarıdı zâr zâr (100-101)

Gözlemci bakış açısının kullanıldığı yerlerden biri de savaş sahneleridir. Özellikle Varka'nın mücadelelerinde bu bakış açısıyla olaylar okuyucuya aktarılmıştır.

Tug âlemler başı göge irdiler
Cenk için küs u nakâre urdılar

Saf durup durdđ kamusđ intizâr
Nâ-gehân irdi Hümam-ı nâm-dâr

İrdi ardınca Hilâl-i pehlivân
Der-peyince irdi Varka nev-civân

İrdi bile hem on iki bin Arab
Geymişidi cümlesi sâz u seleb (151-154)
Kahramanların ve mekânların tasvirlerinde de gözlemci bakış açısına yer verilmiştir.

Şâm ilinde varıdı bir pâdişâh
Adı Muhsin kendüzi zerrîn külâh

Bir gün ol sultân Melik Muhsin meger
Kim ana erzânidür tâc u kemer (852-853)

Ol Hilâle gey arı sâhib-cemâl
Kız yerine hûri virmiş Zü'l-celâl

Kudretinden virmiş ol Rabbü'l-enâm
Ol Hilâl'e sunıla bedr-i tamâm

Yokdur ol hûri-sıfat mânendi bir
Hüsni âlemler içinde bî-nazîr (867-869)

Ol sarây içinde bir halyet makâm
Hoş müşerref uçmaga benzer tamâm

Varka için hoş döşekler saldılar
Ol zahımların yudılar sildiler (1291-1292)

Varka'nın kırk haramilerle mücadelesinden sonra saraya alınması ve tedavi edilmesi gözlemci bakış açısıyla şöyle yansıtılmıştır.

Varkaya cerrâhlar timâr ider
Her gün eksüksüz bular gelür gider

Varka çün gördi döşekde kendüzin
Râhat olup uyhuya saldı gözi (1294-1295)

Karşılıklı konuşma bölümlerinde de gözlemci bakış açısının kullanıldığı görülür. Bu konuşmalar mesnevinin birçok yerinde karşımıza çıkar. Benî Amr ile Gülşâh arasında geçen ve Benî Amr'ın Gülşâh'ı evlenmek için ikna etmeye çalıştığı diyalog bölümü buna örnektir.

Didi ol kâfir kim atlansun çeri
Tul-i ömri düreyim didi arı (148)

Didi ol kâfir ki Gülşâh'um kanı
Tiz getirün bunda göreyim anı

Vardılar Gülşâh'ı tiz getürdiler
Hükm kıldı bendini götürdiler

Didi yâ Gülşâh râzı ol sen bana
Kim virem cümle hazîne mi sana (279-281)

Varka ve Gülşâh mesnevisinde ağırlıklı bir şekilde gözlemci bakış açısı ve üçüncü tekil şahıs anlatıcının kullanıldığını görmekteyiz. Anlatıcı genel olarak tarafsız ve olayları aktaran kişidir. Gözlemleyerek olayları anlatırken anlatıcının zaman zaman da olaylara dâhil olduğu duygu ve düşüncelerini belirttiği görülmektedir. O, olaylar arasında kendi varlığını hissettirmektedir. Olaylara dâhil olması ise okurda belli bir izlenim oluşturmakta ve okur etkilemektedir. Anlatıcının bu tutumu okuru başkahramanların tarafını tutma noktasında etkilemektedir.

Vay ana kim kâfirün hışmı dege
Big gelüp şâhı iletür gerdege (90)

Hamle kıldı cümle ol altmış bin er
Neylesün deryâ katında bir pınar

Gâfilidi ol halâyık nâ-gehân
Bunlara irdi kazâ-yı âsumân (95-96)

Askeri altmış bin er [kâfir] kamu
Yogıdı anda bir sünnî iy amû (122)

Didi ol kâfir ki Gülşâh'um kanı
Tîz getirün bunda göreyim anı

Vardılar Gülşâh'ı tîz getürdiler
Hükm kıldı bendini götürdiler (279-280)

Gözlemci bakış açısına ek olarak eserde yer yer ilahi bakış açısının kullanım örnekleri de karşımıza çıkar. Burada anlatıcı, kahramanların duygu dünyasına ve içlerinden geçirdikleri düşüncelere hâkimdir:

Bir depenün üstine dirildiler
Varka bunları dönüp basmak diler (112)

Çün sabâh oldu Hümam ile Hilâl
Varka miskin kaygudan oldu melâl (118)

Anlatıcının kahramanların ruh hâline ve içinden geçen düşüncelere hâkim olması ile anlatımda tanrısal bakış açısının kullanıldığı diğer anlatımlar şu şekildedir:

Varka çün bildi budur sultân-ı gâm
Kim budur Gülşâh'a hem-dem subh u şâm

Didi şimdi bu beni bilürise
Bir içim su virmeye başum kese (1272-1273)

Kaygulu oldu Melik Anter yine
Kaldı hayrân Varka'nun erligine (521-522)

Varka ve Gülşâh mesnevisinde karşımıza çıkan ve özellikle kahramanların kendi durumlarını tasvir ettiği anlatımlarda ele alınan bakış açısı ise kahraman bakış açısıdır. Şiir-i Varka ve Şiir-i Gülşâh başlıkları altında gördüğümüz bu anlatımlarda kahramanın bizzat kendi ağzından dinlediğimiz duyguları ve yaşadığı olaylar mesnevide kahramanla okurun özdeşleşmesini sağlayan ifadelerdir. Bu bölümlerde kahramanın iç dünyasına kendi dilinden ve bakış açısından yaklaşılır:

Yârimün vaslından ayırdı beni
Ne katı zecr eyledi bu dîn bana

Kendü gözüm yaşına gark olmuşam
Hod ne hâcet Dicle vü Ceyhûn bana

Ben eger Mecnûnısam Leylâ kanı
Leylâyısam gelgil iy Mecnûn bana (103-105)

Ben niderem bostânı çün senün
Görklü yüzün bâg u bostânım benüm

Kılmayam hergiz gülistâna nazar
İy kokusu görklü reyhânım benüm

İy firâkum derdine vasl-ı devâ
Senden artuk zâr mı dermânım benüm (404-406)

Varka, Yemen'e dayısının yanına giderken karşıdan gelen kervan kafilesinden bilgi alırken 1.tekil kişi ağzıyla ve kahraman bakış açısıyla hikâyesini anlatır:

Düşdi nâ-gâh ögüme şehr-i Yemen
Gelüridüm tayımı görmege ben

Karşudan bir kâfile gördüm gelür
Ol kavimden ben haber malûm olur

Çünkü geldüm bunda Hak yâri kıla
Ben bileyim bu ağır çeriyile (464-466)

Varka'nın Muhsin Şah'ın yanına giderken karşılaştığı kırk haramilere, başından geçen olayı yine kahraman bakış açısıyla anlattığı bölüm şöyledir:

Bunlara didi ki bâzergânidüm
Şehrimüz Bâgdâd-durur geçeridüm

Çünkü geldüm bu vilâyetden yana
Kırk harâmî hamle kıldılar bana

Hamle kıldum bunlara elümde tîg
Otuz ikisin düşürdüm bi-dirîg

Ahşam oldı ol kalanı kaçdılar
Mâlümü kumâşımı hep aldılar

Ger inanmazısanuz varun görün

Kim nice serini kesdüm bunlarun (1274-1278)

3.1.9. Anlatım Teknikleri

Tahkiyeli metinlerde eserleri birbirinden ayıran en önemli özelliklerden biri anlatım teknikleridir. Yazarın eserini diğer eserlerden ayıran, ona özgünlük kazandıran kullanmış olduğu bu teknikleridir.

Mesnevi; kahramanların başından geçen olayları yer, zaman, mekân ve olay örgüsü gibi temel unsurlar üzerinden anlatılır. Bu anlatım sırasında her yazar, farklı teknikler kullanarak kendine özgü bir anlatım şekli oluşturmaktadır. Bir mesnevide birçok anlatım tekniğini bir arada bulmak olağandır. Normal şartlarda bu durumu şart kılan öykülemenin kendisidir. Eserlerde şahıs kadrosunun bulunması; mektup, diyalog ve monolog tekniklerini, mekân; tasvir, zaman özetleme, anlatıcı; duraklama, anlatma, sahne, iç çözümleme, tekniklerini, vaka örgüsünü meydana getirmede ortaya konulan tavır ve zaman unsuru da geriye dönüş tekniğinin varlığını gerektirir (Ece, 2004).

Varka ve Gülşâh mesnevisinde karşımıza çıkan başlıca anlatım teknikleri ise şunlardır:

3.1.9.1. Anlatma ve gösterme tekniği

Bir eserde anlatıcının ön planda tutulduğu dikkatlerin anlatıcı üzerinde olduğu durumlar daha etkin ise burada anlatma tekniği kullanılmış denilmektedir. Yazarın eser üzerindeki etkisinin en aza indirildiği dikkatin anlatıcı üzerinden eser üzerine çevrilmiş şekli de gösterme tekniğidir. Bu yöntemde tarafsız bir gözlemci, bir kameraman gibi olayları karşı tarafa sadece göstererek aktarır. Anlatma ve gösterme arasında Percy Lubbock şöyle ayırım yapar: Anlatmada okuyucunun yüzü hikâyeye dönüktür, onun sözlerine kulak vermektedir; göstermede ise okuyucunun gözleri hikâyeye çevrilmiştir, onu seyretmektedir (Tekin, 2016).

Mesnevilerde ağırlıklı olarak gördüğümüz ve gözlemci bakış açısı olarak da karşımıza çıkan bu teknik Varka ve Gülşâh mesnevisinde sıkça kullanılmıştır. Varka ve Gülşâh mesnevisinde gördüğümüz anlatma tekniği, olayların “dedi yaptı gördü” şeklinde kahramanın dediğinin aktarılmasıyla oluşturulmaktadır.

Didiler kimsin ne dilersin yigit

Nedür adun ne işe geldün eyit

Didi kim yâ pâs-bân Varka benem

Dostam size ol yagıya düşmenem (448-449)

Varka ve Gülşâh mesnevisinin geneline yansıyan bu teknik savaş sahnelerinde, düğünlerde, yolculuk ve karşılaşma bölümlerinin birçoğunda yer alır.

Tug âlemler başı göge irdiler

Cenk için küs u nakâre urdılar

Saf durup durdı kamusı intizâr

Nâ-gehân irdi Hümam-ı nâm-dâr

İrdi ardınca Hilâl-i pehlivân

Der-peyince irdi Varka nev-civân

İrdi bile hem on iki bin Arab

Geymişidi cümlesi sâz u seleb (151-154)

3.1.9.2. Tasvir tekniği

Tasvir sözcüğü köken itibarıyla suretten ortaya çıkmış Arap diline ait bir sözcüktür. Sözlük anlamı olarak “Bir şeyin suretini çıkarma, resmini yapma, suret, resim” biçiminde ifade edilmektedir (Şemseddin Sami, 2010, s. 411). Daha net bir anlatımla tasvir, romanın yapma dünyasında bulunan kişi, zaman, olay, mekân gibi özellikleri sanatın sağladığı fırsatlardan faydalanarak görünür kılmaktır (Tekin, 2016).

Tasvir, Varka ve Gülşâh mesnevisinde ağırlıklı olarak kişilerin betimlemelerinde görülmektedir. Mekân tasvirlerinin de yapıldığı bu mesnevide başkahramanların fiziksel ve ruhsal yapıları daha sık betimlenmektedir. Özellikle Gülşâh’ın güzelliği Varka’nın ise kahramanlığı üzerine geniş betimlemeler yapılmıştır.

Ol Hilal’e gey arı sâhib-cemâl

Kız yerine hûrî virmiş Zü’l-celâl

Kudretinden virmiş ol Rabbü’l-enâm

Ol Hilal’e sunıla bedr-i tamâm

Yokdur ol hûri-sıfat mânendi bir

Hüsni âlemler içinde bî-nazîr

Dünle evden çıkıcak ol görkebay
Yire inmiş sanasın gökdeki ay

Kamu âlem gökçeği dırnagına
Degmez ola tâ ki bir barmagina

Adı Gülşâh'ı nigâr ol gülşenün
Şâh-ı âlem lâyıkundur ol senün (867-872)

Mesnevideki bir başka tasvir unsuru ise özellikle savaş sahneleri olmuştur. Varka'nın Benî Amr, Melik Anter ve Kırk Haramiler ile yapmış olduğu savaşlar, detaylı betimlemelerle okuyucuya aktarılmıştır.

Kamçı urdı ol Benî Amr atına
Hamle kıldı irdi Varka katına

Varka anun hamlesini redd ider
Varkanun ol hamlesi zahmın yider

Kuşluga degin yüregi toldı hûn
Varka elinden âzim oldu zebûn

Sâtırıldı cümleden ol nev-cüvân
Çekdi tığın hamle kıldı nâ-gehân

Erdi elinde kılıç yalın iti
Dileridi indüre sürçdi atı (304-308)

Mekân tasvirinin çok bulunmadığı bu eserde saray ve köşk gibi bazı ortamların güzellikleri ifade edilirken klasikleşen bir anlatımla cennete benzetilerek betimlendiği görülür:

Ol sarây içinde bir halyet makâm
Hoş müşerref uçmaga benzer tamâm (1292)

Tasvirlerde zaman zaman mübalağalı bir anlatımın olduğu da görülmektedir. Bu durum özellikle Gülşâh'ın güzelliği övülürken ve Muhsin Şah'ın Gülşâh'la evlenebilmek için takdim ettiği hediyelerde görülmektedir.

Ol Hilal'e gey arı sâhib-cemâl
Kız yerine hûri virmiş Zü'l-celâl

Kudretinden virmiş ol Rabbü'l-enâm
Ol Hilâl'e sunıla bedr-i tamâm

Yokdur ol hûri-sıfat mânendi bir
Hüsni âlemler içinde bî-nazîr

Dünle evden çıkıcak ol görkebay
Yire inmiş sanasın gökdeki ay (867-870)

Yedi yüz bin cümlesi raht u kumâş
Kıymeti lal ü güher [ü] dürlü taş

Bin kul aldı bin karavaş bin katır
Bin at aldı bin deve koyun sığır (879-880)

3.1.9.3. Özetleme tekniği

Özetleme tekniği tahkiyeli metinlerinde hâkim bakış açısını kullanan anlatıcının sıklıkla başvurduğu bir tekniktir. Anlatıcının gerek duyduğu yerlerde olayları ve kişileri geriye dönüşlerle birlikte özetlemesi gerekebilir. Bu özetleme tekniği ile gereksiz ayrıntılardan uzaklaşmış olur (Stevick, 2010, s. 120).

Varka ve Gülşâh'ta anlatıcının olayları genellikle diyaloglar esnasında ve geriye dönüşlerle aktardığını görmek mümkündür. Kahramanların başından geçen olayları anlatırken kullandığı bu tekniğin kullanıldığı yerlerden biri Varka'nın Zengi Kul ile karşılaşır başından geçen olayları özetlemesi ve Zengi Kul'a anlatmasıdır:

Varka eydür Mekke ilidür ilüm
Seyr iderken bunda ugradı yolum

Varkadur adum Hümam oğlu benüm
Âşıkam Gülşâh'a oldur maşûkum

Hâliyâ Zengi işitdi bu sözi
Âh kıldı yaş-ıla toldı gözi (791-793)

Mesnevîde özetleme tekniğinin gördüğü başka bir bölüm ise Varka ve Gülşâh'ın kız arkadaşı arasında geçen diyalogda geçmişte yaşanan olayların anlatıldığı bölümdür:

Bir koyundur bu sin içinde varı
Sanma kim sen söz midür bu serseri

Ölmedi ol Gülşâh zinhâr ölmedi
Tâzedür ol gül yanagı solmadı

Solmadı hâşâ sola ol gülsitân
Ger inanmazsan yüzügi uş nişân

Virdiler Gülşâh'ı işitgil be-nâm
Aldı gitdi gâm iline şâh-ı gâm

Hile kıldı senünile ol Hilâl
Avrat ola nâkes ü câzû ikâl (1190-1194)

Eserde bazı bölümlerde ise yine diyaloglar esnasında özetleme yaparak kahramanların başlarından geçen olayları birbirlerine anlattıkları görülmektedir.

Her ne hile kıldugın ana Hilâl
Yüzügi virdüğini ol kız ıyâl

Ata binüp gâm iline gitdügin
Kırk harâmiler ile hem nitdügil

Ser-güzeştin hasretin ne kim varın
Didi Gülşâh'a kamu birin birin (1421-1423)

3.1.9.4. Diyalog tekniği

Diyalog tekniği kahramanların duygu ve düşünce dünyalarını onları konuşturmak suretiyle ortaya çıkarmaktadır. Bu teknik o anki duygu durumuna göre değişiklik gösterebilir. Diyalog tekniğiyle anlatıcı bir taraftan olayı anlatırken diğer taraftan kahramanların psiko-sosyal durumlarının da açıklaması yapılır (Özdemir, 2014).

Varka ve Gülşâh mesnevisinin geneline hâkim olan gözlemci bakış açısının yanı sıra bazı durumlarda kahraman anlatıcı tekniği kullanılmıştır. Bilhassa kahramanların karşılıklı

konuşmalarında kahramanların duygu ve düşünceleri hiçbir aracı olmadan okura anlattıkları görülür. Bu durumda kahramanlar bir anda olayın merkezine geçer ve anlatıcıdan bağımsız kendi duygu dünyalarını aktarmış olurlar.

Varka ve Gülşâh mesnevisinde kahramanların karşılıklı konuşarak olaylara yön verecek fikir ve görüşlerini diyaloglarla birbirlerine aktardığı görülmektedir.

Didi ol kâfir ki Gülşâh'um kanı
Tiz getirün bunda göreyim an (279)

Didiler yâ Varka gelmedi kulun
Didi kim kırk gün dahı vade kılun (383)

Didiler kimsin ne dilersin yigit
Nedür adun ne işe geldün eyit

Didi kim yâ päs-bân Varka benem
Dostam size ol yagıya düşmenem (448-449)

Diyalog bölümlerinde hâkim ve gözlemci bakış açısının yanında kahramanların düşünce yapısının öne çıkarılmasından dolayı anlatıcı, bazı durumları kahramanların ağzından vererek oluşabilecek olumlu ya da olumsuz durumlara kendisi müdahale etmeden istediği şekilde olayı aktarabilmektedir. Örneğin, Gülşâh'ın annesinin ortaya çıktığı her bölümde kahramanların aşkının önünde engel belirir. Bu durum Gülşâh'ın annesine karşı okuyucuda olumsuz bir bakış açısı oluşturmaktadır. Anlatıcı Gülşâh'ın annesinin neden olduğu olumsuzlukları ve planladığı kötülükleri onun ağzından diyalog bölümlerinde vererek okuyucunun da ona karşı tavrı almasını sağlamaya çalışır. Anne, özellikle kızını Melik Muhsin'e verme çabalarında Hilal'i kandırmak için girdiği diyaloglarla iknaya çalışmaktadır:

Avrat eydür erine kim yâ Hilâl
Vir kızunı tâcire sözümi al

Gel virelüm biz bu Gülşâh'ı buna
Tangrıdan kork dir Hilâl eydür ana

Nâm-zâd oldı beşikde işbu kız
Varkaya virdük hele Gülşâh'ı biz

Hem bilürsin sen ki bu bi-çâreler
Birbirini nicesi sever bular (993-996)

Yâ dahı bunda gelicek Varka'nun
Yüzine nice bakavuz biz anun

Avrat eydür yâ Hilâl [kim] sehl ola
Hile kılâm ben ana ol ne bile

Ol Hilâl eydür ki yâ avrat nite
Sehl ola kim bu işi câiz tuta

Avrat eydür çün bu Gülşâh'ı ala
Azm idüp bundan iline gönele (1001-1004)

Gülşâh'ın Melik Muhsin ile evlenmeden önce en yakın arkadaşına Varka'nın yüzüğünü vererek Varka'nın sağ salım dönmesi halinde bu yüzüğü Varka'ya iletmesini istemesi mesnevide anlatıcının müdâhil olmadığı diyalog kısımlarından biridir.

Varkanundur bu yüzük gizle haber
Virme bunda gelicek gör ki nider

Söyle kim bir iki gün zâri kıla
Son ucı ışkı odı sâkin ola

Söylemegil tınmagıl nesne ana
Yohsa söyle kim beni dâyim ana

Işk odına yana dün ü gündüzin
Koma anı kim yitüre kendüzin

Işka maglûb olurısa göresin
Gâlib olursa yüzügi viresin

Bunlarun ol hilesin bildür ana
Hain olmagıl emânetdür sana (1047-1052)

Diyalog bölümlerinde olayların herhangi bir aracı tarafından aktarılmaması, okuyucunun ilgisinin esere tam anlamıyla verebilmesini sağlamış ve çatışma unsurları kahramanlar aracılığıyla gösterilmiştir. Anlatıcının arka planda kaldığı bu durum, kahramanlardan olayları öğrenme noktasında önemli bir yere sahiptir. Anlatıcının gözlem gücünden ziyade olayı yaşayan kişinin ağzından duymak okurda bir etki oluşturmaktadır.

Eserdeki diyalog bölümlerinden bir tanesi de Muhsin Şah ile Gülşâh arasında düğün gecesi geçen konuşmadır. Gülşâh'ın Varka'dan başka kimseyle olamayacağını gerekirse kendisini ve karşındakini öldürebileceğinin ifadesi mesnevideki aşk ve vefa duygularının somutlaştığı anlardandır:

Çökdi Gülşâh iki dizi üstine
Tartdı hançer durdı kendü kasdına

Didi yâ zâlim Melik yiründe tur
Katuma gelme benüm terkümi ur

Dünyede benüm ile gelmiş yârüm
Bir beşikde nâm-zâd olmuş yârüm (1080-1083)

Şâh eyitdi yâ nigârin Tangrı çün
Kendüzin öldürme nâ-gâh dökme hûn

Kim ben elüm tartmışam senden paşa
Düşmenün ölsün veli sen çok yaşa

Varka çün seni sever sen Varka'yı
Sana rûzi kılsun ol tolu ayı

Sen benüm kız kardeşüm ol yâ nigâr
Kılma kasd kendüüne sen zinhar (1092-1095)

Varka ve Gülşâh'ın kız arkadaşı arasında geçen Gülşâh'ın annesinin çevirmiş olduğu oyunları, Gülşâh'ın ölmediğini, mezarının içerisinde bir koyun olduğunu Varka'ya söylediği bölüm ise mesnevinin olay akışını değiştiren önemli bir diyalog anı olur:

Didi gel yâ Varka bir benden yana
Bir söz(üm) var eydeyin anı sana

Didi yâ kız yûri sen var işüne
Salma ol sevdâyı ayruk başuna (1063-1064)

Bir koyunu bogdı bunda gömdi uş
Sen perişân ol ferâgat gönli hoş (1095)

Didi söyle kim beni şâd eyledün
Gönlümi kaygudan âzâd eyledün (1097)

3.1.9.5. İç monolog tekniği

Bu teknik anlatıcının araya girerek kahramanların iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarmasıdır. Daha çok hâkim bakış açısının etkin olduğu anlatılarda karşımıza çıkan bir tekniktir. İç monolog tekniği okuru kahramanların iç benlikleriyle baş başa bırakan bir uygulamadır. Bu yöntemin kullanıldığı kısımlarda anlatıcının etkisi kalkarak okuyucu ve kahraman arasındaki bağ şeffaflaşır; olabilecek yorumlar okuyucu tarafından yapılır (Tekin, 2016).

Varka ve Gülşâh mesnevisinde iç monolog tekniğinin genel itibariyle sevgililerin birbirlerinden uzaklaşıp hasret çektikleri durumlarda kullanıldığı görülmektedir.

Yârimün vaslından ayırdı beni
Ne katı zecr eyledi bu dûn bana

Kendü gözüm yaşına gark olmuşam
Hod ne hâcet Dicle vü Ceyhûn bana

Ben eger Mecnûnısam Leylâ kanı
Leylâyısam gelgil iy Mecnûn bana

Tîz iriş vaktidür iy cânlar cânı
Koma kim kasd ide ol melûn bana (103-106)

Gülşâh'ın Benî Amr tarafından kaçırıldıktan sonra Allah'a yalvarması ve bu durumdan nasıl kurtulacağını düşünmesi de iç monolog tekniğiyle şu şekilde ifade edilmiştir:

Bend içinde bunda kaldum ben esîr
Sen meded irgür bana yâ dest-gîr

Âşıkam zâlim eline düşmişem
Kim yüzi çirkin sözi hor u hakîr

Bir yana Varka hayâlin çekerem
Bir yana düşmen saçum alup sürür (189-191)

Yâ İlâhi sen onargıl işümi
Sen kolay getir bulayın işümi (201)

Varka, dayısından yardım istemek üzere Yemen'e doğru yola çıkmış ve bu yolculuktaki iç sesiyle okuyucu baş başa bırakılmıştır:

Gördi kim irdi Yemen'den kâfile
Didi bunlara sorayım ben hele (429)

Eydür imdi iy aceb ne kılayım
Kangı hasret odına yakılayım

Yâ ata gussası ya Gülşâh odı
Yâ tayum kaygusı yâ Yemen dedi

Hele anlara kılayım bir meded
Yâri kılursa bana Allah ahad

Beglerle tayumı kurtarayım
Vâcib oldı şimdi şehre varayım (441-444)

Varka'nın Melik Anter'e esîr edilmesi ve bu esaret altında kendi içinde bulunduğu durumu dile getirmesi yine onun iç sesi ile aktarılır:

Yâ nigârin işbu çarh u işbu dûn
Bagladı ben miskin âşıkına kîn

Ömrümün ekini yâşiken henüz
Uş biçiser olmadın vakti biçin

Çarh zâlimdür kime virdi amân
Devr fânidür kime oldı emîn

Iy diriga hasret ü derd ü firâk
Ben garibe mi nasib oldu hemîn

Sin içinde dinmeye âhum benüm
Zârıla hem tolduram sinüm için (765-769)

Gülşâh'ın Melik Muhsin'e verilmesi üzerine kendi kendisiyle konuştuğu bölümde ise okuyucu Gülşâh'la empati kurabilmekte, böylece olaylara fazlasıyla dahil olabilmektedir:

Yirini geçdi gün-be-günü miskinün
Hiç beni güldürmedi baht-ı siyâh

Vâh bu ömrüm perişânıla vay
Âh bu baht-ı siyâh elinden âh

Geh esîr iltür beni bu kibr-i dîn
Geh yârümden zulmile ayırdı şâh (1057-1059)

3.1.9.6. Geriye dönüş tekniği

Geriye dönüş tekniği eserlerde şimdiki zamandan geçmiş zamana yönelerek kullanılmaktadır. Sinemadan edebiyata aktarılmış olan bu teknik genellikle olay örgüsündeki kişileri ve olayları aydınlatmak için kullanılır. Anlatıcı bulunduğu zamandan uzaklaşarak geçmişteki olay ve durumlarla ilgili okuyucuya bilgiler verir. Bu teknik üç farklı şekilde metinlerde kaşımıza çıkmaktadır: dar anlamda geriye dönüş, yapıcı geriye dönüş, çözücü geriye dönüş (Tekin, 2016).

Varka ve Gülşâh mesnevisinde çok sık kullanılmasa da bu anlatım tekniğine de yer yer başvurulmuştur. Olay örgüsünün farklı mekânlarda işlenmesinden dolayı bazı durumlardan diğer kahramanlar geriye dönüş tekniği ile haberdar olmuştur. Varka'nın Melik Anter'e esîr düşmesi ve Zengi Kul ile aralarında geçen, birbirlerini tanımalarını sağlayan sohbetleri bu tekniğin kullanıldığı bölümlerden bir tanesidir.

Çarh-ı gaddâr andan ayırdı beni
Göynürem ışk odına düni günü

Varka eydür ana kim mektebdeşüz
Işk içinde ikimüz mezhebleşüz

Âşık-ı zâram murâda irmedüm
Girü varup yârümi bir görmedüm (783-785)

Hem ne yirlüsin nedür adun senün
Işk odına ne katı göynür cânun

Varka eydür Mekke ilidür ilüm
Seyr iderken bunda ugradı yolum

Varka'dur adum Hümam oğlu benüm
Âşıkam Gülşâh'a oldur maşûkum (790-793)

Didi yâ Varka beni bellü bilün
Benven âhir ol senün Zengi Kul'un

Kim biti virdün bana yâ pehlevân
Getürürken dâina ben nâ-gehâ (795-796)

Melik Muhsin ve Gülşâh arasında gerdek gecesi geçen konuşmada da bu tekniğin kullanıldığı görülmektedir. Gülşâh'ın beşik kertmesi olan Varka'dan başkasının olamayacağını eğer ona yaklaşırsa Melik Muhsin'e hançerle karşı koyacağını söylediği bölüm, geriye dönüş tekniğiyle yazılmıştır:

Dünyede benüm ile gelmiş yârüm
Bir beşikde nâm-zâd olmuş yârüm

Variken andan beni ayırsan
Zulm idüp altun gücile alasın

Bilmez-isen şimdi bil âgâh ol
Yidi iklime gerekse şâh ol (1083-1085)

Bu cihânda Varka'dur yârüm benüm
Varka'dan ayrugı agyârüm benüm

Cânıla ol beni sever ben anı
Ben ana cân ol benüm cânım cânı

Varkadan ayruk bana dirlik harâm
Varka zikridür ögümde subh u şâm

Varkadan ayruk beni diri kişi
Koçmayısar anlagil işbu iş (1082-1088)

Varka'nın Yemen'den dayısının yanından ayrılıp kendi kabilesine dönmesi ve Gülşâh'ın öldüğünü öğrenmesi esnasında yaşanan olayların geriye dönüş tekniğiyle Varka'ya anlatıldığı görülmektedir:

Sen bekâ ol dünyede Gülşâh-içün
Biz kara giydük tonı ol mâh içün

Varka çün işitdi bunlardan anı
Âh kıldı Varka'nun yandı cânı (1120-1121)

Geriye dönüş tekniğinin işlendiği yerlerden bir tanesi de Varka ve Gülşâh'ın kız arkadaşı arasında geçen ve Gülşâh'ın ölmediği, Melik Muhsin'e verildiği gerçeğinin öğrenildiği bölümdür:

Bir koyundur bu sin içinde varı
Sanma kim sen söz midür bu serseri

Ölmedi ol Gülşâh zinhâr ölmedi
Tâzedür ol gül yanagı solmadı

Solmadı hâşâ sola ol gülsitân
Ger inanmazsan yüzügi uş nişân

Virdiler Gülşâh'ı işitgil be-nâm
Aldı gitdi gâm iline şâh-ı gâm

Hile kıldı senünile ol Hilâl
Avrat ola nâkes ü câzû ikâl (1190-1194)

Melik Muhsin'in sarayında Varka ve Gülşâh'ın karşılaşması sırasında ikisinin de geçmişe dönerek başlarından geçen olayları anlattığı bölüm ise şöyledir.

Her ne hile kıldugın ana Hilâl
Yüzügi virdüğini ol kız ıyâl

Ata binüp gâm iline gitdügin
Kırk harâmiler ile hem nitdügin

Ser-güzeştin hasretin ne kim varın
Didi Gülşâh'a kamu birin birin (1421-1423)

Didi anası atası filini
Kim nice aldı Melik Muhsin bunı

Kendü bundan nicesi buldı amân
Eydivirdi Varka'ya ol gülsitân

Didi kamu ser-güzeştin ne ki var
Sözini kıldı tamâm ol hoş nigâr (1425-1427)

3.1.9.7. Mektup tekniği

Mektup tekniği modern anlatı metinlerinde anlatıcının birden fazla bakış açısıyla olaylara bakmasını sağlamaktadır. Bu teknikle yaşanmış olay ya da duygu durumunun kahraman gözünden aktarılması ve okuyucuya yansıtılması söz konusudur. O an yaşanmış olan duygunun bütün samimiyetiyle anlatılması bu teknikle mümkün olabilmektedir (Tekin, 2016).

Bu tekniğe Varka ve Gülşâh mesnevisinde özellikle başkahraman ile yardımcı kahramanlar arasında iletişim sağlanması gerektiği yer verilmektedir. Varka ve Gülşâh'da mektup tekniğinin karşımıza çıktığı ilk yer, Gülşâh'ın annesinin Varka'nın fakirliğini öne sürerek kızını ona vermek istememesi üzerine Varka'nın dayısı olan Yemen Şâhı'ndan yardım istemek için yazdığı mektuptur.

Yazdı nâme dayısına ol tamâm
Ol kula virdi eyitdi yâ gulâm

Arza kıldum hâlümü bu nâmede
Kim nice âşık olup düşdüm oda

Var bu mektûbı Yemen Şâhı'na vir
Eyt ana cânun-içün kurtar esîr

Aldı ol kul nâmei oldı revân

Varka Gülşâh'ıla kaldı sâz-mân (375-378)

Varka ve Gülşâh mesnevisinde mektup anlatım tekniğinin kullanıldığı diğer bölüm ise Selim Şah'ın vezîrinin yardım istemek amacıyla yazıp Varka'ya gönderdiği fakat ona ulaşmayan mektuplardır.

Elini öper vezîr eydür ana

Nice kez nâme viribidüm sana (456)

Bunca nâme sana nice degmedi

Varka eydür bana nâme gelmedi (462)

3.1.9.8. Montaj tekniği

“Montaj tekniği, bir romancının genel kültür ölçüsünde bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta nitelikli bir metni, söz veya yazıyı, bireysel hatta ilahî nitelikli bir metni bir söz veya yazıyı kalıp hâlinde eserinin terkiibinde belirli bir amaçla katması, kullanması demektir” (Aytaç, 2016). Bu teknik Türk edebiyatında kullanılan iktibas sanatına benzemekte ve tahkiyeli metinlerde sıkça kullanılmaktadır.

Varka ve Gülşâh mesnevisinde bazı bölümlerinde ayet ve hadisler kullanılarak montaj tekniğine başvurulduğu görülmektedir.

Her birisi Varka'ya kıldı duâ

Halikü'l-insân yarıcın bekâ (506)

Hak yazısıyla getürelüm dile

Ger Salâvât virür-isen ışk-ıla (593)

Didiler ال سکن هل ol bilür

Cânı ol virür bize hem ol alur (1132)

Vâcib oldur eydesin yâ ehl-i dîn

س(1184) یی گلین هلاک زود

Mesnevîde montaj tekniğinin kullanıldığı diğer bir durum ise deyim ve atasözlerine yer verilmesidir:

Baş gidicek pâyidâr olmaz ayak
Başsuz elde ne işe gelür tayak (584)

Tangri savsun çün kazâ gökden ine
Akl yâri kılmaya göz bağlana (735)

Çün kazâ gökden ine göz bağlanur
İy nice cânu gönüller taglanur (97)

Ağlamagıl her ki gözden ayrılır
Lâ-cerem nakşı gönülden sürülür (1031)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç

Tüm tahkiyeli metinlerde olduğu gibi mesnevilerde de olay, kişi, yer, zaman, bakış açısı ve anlatım teknikleri gibi unsurlar yer almaktadır. Bu çalışmada Varka ve Gülşâh mesnevisi modern anlatım teknikleri çerçevesinde incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Varka ve Gülşâh mesnevisi merak duygusu uyandıran sürükleyici, macera dolu olaylardan oluşmuş bir kurguya sahiptir. Sevgiliye kavuşma konusunda verilen mücadeleler ana temayı oluşturmaktadır. Eserde âşıkların karşısına sürekli olarak çıkan engeller büyük fedakârlıklarla aşılmaya çalışılmıştır. Varka'nın Gülşâh için çıkmış olduğu zorlu yolculuklar ve bu yolculuklardaki sıkıntılar, engeller detaylı biçimde işlenmiştir. Kahramanlar eser boyunca arzu edilene kavuşmak için birçok sıkıntı çekmiş ve bu sıkıntılara tahammül göstermişlerdir. Bu tahammül ve mücadeleler yılmadan usanmadan devam ederken Gülşâh, sevgisini ve Varka'ya olan vefasını hiçbir zaman kaybetmez. Varka da karşılaştığı bütün engelleri canı pahasına aşmaya çalışır.

Aşk, kahramanlık, vefa, sadakat, cömertlik gibi temaların ele alındığı eserde manevi duygular ve erdemli davranışlar üzerinde durulmuştur. Olağanüstülüklerin yalnızca son bölümde yer aldığı mesnevide genellikle olaylar, mekanlar ve kişiler gerçekçidir. Varka ve Gülşâh mesnevisinde olağanüstü kahramanlara yer verilmez ve günlük hayatta görülebilecek kişiler şahıs kadrosunu oluşturur.

Mesnevide kahramanlar genellikle düz bir özellik gösterir. Yuvarlak kahramanların sayısı oldukça azdır. Kahramanlar iyi veya kötüdür. Düz yapıdaki kahramanların bazıları kararsız ve etkilere açık bir kişilik gösterirler. Özellikle başkişiler güzellikleri ve kahramanlıkları ile ön plana çıkar. Eserdeki olayların çıkış noktası olan Gülşâh'ın güzelliği, Varka'nın kahramanlıklar gösterebilmesinin sebebi olur. Olayın merkezinde bulunan kahramanlar devamlı birbirlerine kavuşmanın mücadelesini verir. Olayın akışı esnasında yardımcı kahramanların tahmin edilemeyen davranışları belirsizliği ve heyecan unsurunu artırır.

Mesnevideki zamanın Hz. Muhammed dönemi olarak belirtilmiş olması dikkat çeker. Mesnevilerde genel olarak belirsiz bir zaman dilimi söz konusu olmasına rağmen Varka ve Gülşâh'ta olayların gerçekleştiği zaman, eserin başında net olarak bildirilir.

Zaman belirteçleri Varka ve Gülşâh mesnevisinde sıkça kullanılmıştır. Zamanda geriye dönüşlerle kırılmalar nadiren gerçekleşir. Gece ve gündüz kavramları eserde çok sık kullanılmakla birlikte “gün, ay, yıl” gibi zamansal kavramlara da yer verilir. Zamansal atlamalar kahramanlar bir yaşına, beş yaşına, on iki yaşına geldi gibi ifadelerle yapılır. Hikâyenin başladığı ve bittiği zaman kahramanların ömürleriyle sınırlıdır. Ayrıca başkışilerin ölümlerinin ardından fazladan bir kırk yıl daha yaşadıkları da belirtilir.

Mesnevideki mekânlar olaylar ve kişilerde olduğu gibi gerçekçidir. Gerçekdışı, masalsi ve olağanüstü mekânlar bulunmamaktadır. Mesnevide ağırlıklı olarak dış mekânlar kullanılmıştır. Savaşların ve maceraların yaşandığı meydanlar, çöller, dağ ve tepeler dış mekânlar tercih edilmiştir. Bunun yanında saray, çadır, ev, medrese gibi iç mekânlar da zikredilmiştir. Gerçek mekânlar olarak mesnevide karşımıza çıkan yerler bugünkü isimleriyle Mekke, Yemen, Şam’dır. Arap Yarımadası’nda geçen olaylar o bölgenin kültürel ve coğrafi özelliklerinin de mesneviye yansımalarına neden olmuştur.

Mesnevide ayrılık durumu sıkça karşımıza çıkmakta ve bu ayrılığın getirmiş olduğu mücadeleler olayları şekillenmektedir. Mesnevideki olaylar kronolojik bir sıra içerisinde devam etmekte, kopmalar ve geriye dönüşler fazla görülmemektedir. Anlatıcının olaylara duygularını katmadığı fakat zaman zaman tarafını da belli ettiği görülür.

Mesnevide gördüğümüz bakış açısı ağırlıklı olarak gözlemci bakış açısı ve 3. tekil şahıs anlatıcıdır. Savaş sahnelerinin güzellik tasvirlerinin ve birçok betimlemenin yapıldığı bölümlerin tamamı gözlemci bakış açısıyla okura anlatılmıştır. Anlatıcının genellikle tarafsız bir gözlemci olarak mesneviyi anlattığı görülmektedir. Bazı bölümlerde kahramanların zihinlerinden geçirdikleri düşünceleri, dertleri ve sıkıntılarını bilen anlatıcı hâkim anlatıcı konumundadır. Varka ve Gülşâh mesnevisinin şiir-i Varka ve şiir-i Gülşâh bölümlerinde de kahraman anlatıcı görülür. Özellikle bu bölümlerde kahraman birinci tekil kişi ağzıyla başından geçenleri, içinde bulunduğu duyguları, durumları ve şartları okura iletmektedir. Bu bakış açısı zaman zaman diyalog sahnelerinde de görülmektedir.

Tahkiyeli metinlerde gördüğümüz bir diğer husus anlatım teknikleridir. Varka ve Gülşâh mesnevisinde diğer mesnevilerde de ağırlıklı olarak gördüğümüz anlatma tekniği kullanılmıştır. Mesnevide karşımıza çıkan kahramanlar, mekânlar, yapı unsurlarının hepsi anlatıcının gözünden ifade edilir. Bu tekniğin yanı sıra geriye dönüş, iç monolog, özetleme, diyalog, tasvir gibi tekniklerin de kullanıldığı mesnevi, anlatım tekniklerinin kullanılması ve uygulanması açısından önemli bir zenginliğe sahiptir.

Anlatıcının anlatma ve gösterme tekniklerini kullanırken diyalog ve iç monolog tekniklerini de sıklıkla kullandığını görmekteyiz. Diyalog tekniğini kullanan anlatıcı kahramanlar hakkında bilgi verirken onların ruhsal ve psikolojik durumlarını da ifade eder. Diyalog tekniğinin yanı sıra iç çözümleme tekniğinde de yine bizzat kahramanların duygu ve düşünce dünyası, hayalleri ve planları aktarılır.

Anlatıcı, özetleme ve geriye dönüş tekniğiyle birlikte yaşanan olayları kısa bir şekilde aktarır. Bu teknikleri genellikle olaylar gerçekleşirken o an orada bulunmayan kahramanlara bilgi vermek için başka bir kahraman aracılığıyla kullanır. Mesnevide atasözleri, ayet ve hadisleri kullanan anlatıcı montaj tekniğine de başvurmuştur.

Tasvir ve gösterme tekniği mesnevide zaman zaman kullanılan anlatım tekniklerinden bir tanesidir. Bu tekniklere anlatıcı, ağırlıklı olarak savaş meydanlarında yaşanan olayları anlatırken başvurmuştur. Yapılan mücadelelerin betimlenerek bu teknikle verilmesi okurun olayları gözünde canlandırmasını sağlamıştır.

Tartışma

Çalışmada 14. yüzyılda kaleme alınmış Varka ve Gülşâh mesnevisi tahkiye unsurları açısından incelenmektedir. Bu mesnevide modern anlatı türlerinin içerisinde bulunan yapısal unsurların birçoğunun kullanıldığını görmek mümkündür. Bu unsurların esere katkısını belirlemek, Varka ve Gülşâh mesnevisinin klasik şerh yöntemlerinin yanı sıra içerisinde tespit ettiğimiz modern anlatı teknikleriyle değerlendirebilmek ise mesnevi incelemesine farklı bir boyut kazandırabilmek açısından önemlidir.

Öneriler

Uzun yıllar süren divan edebiyatı geleneğinin daha iyi ve derinlemesine anlaşılabilmesi için klasik şerh yöntemlerinden farklı inceleme metotlarının kullanılması gerekebilir. Bu metinler klasik yapısı da düşünülerek günümüzde kullanılan modern anlatı inceleme teknikleri ile daha derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde irdelenebilir. Bu anlayış ile klasik Türk edebiyatına ait diğer metinler de içerik ve yapı yönünden değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akar, M. (1985). *Yûsuf-ı Meddâh'ın dâsitân-ı iblis'inin kaynağı*. Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul.
- Aksoy, H. (2013). *İslâm ansiklopedisi XLIV*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akün, Ö. M. (2014). *Divan edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Akyüz, K. (2014). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. Ankara: İnkılap Kitabevi Yayınevi.
- Ateş, A. (1946). Varka ve gülşâh mesnevisinin kaynakları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2(1-2), 1-19. <https://dergipark.org.tr/pub/iutded/issue/17037/177865>
- Ateş, A. (1953). Farsça eski bir varka ve gülşâh mesnevisi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 5(5), 34-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iutded/issue/17044/177971>
- Aytaç, G. (2016). *Çağdaş Türk romanı üzerine incelemeler*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Aytür, Ü. (1997). *Henry James ve roman sanatı*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Ayyıldız, M. (2009). Leyla vü mecnûn mesnevisinde modern anlatı izleri. *Electronic Turkish Studies*, 4(7), 187-193. <http://doi.org/10.7827/TurkishStudies.904>
- Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Bourneur, R., & Quellet, R. (1989). *Roman dünyası ve incelenmesi* (H. Gümüş, çev. ed.). Ankara: Gaye Matbaacılık.
- Çelebioğlu, A. (1999). *Türk edebiyatında mesnevi (XV. Yüzyıla kadar)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çetin, N. (2004). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, N. (2007). Aşk mesnevilerinin tahkiye metni olarak kurgusal yapısı. *I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*. İstanbul: İBB Yayınları.
- Çetişli, İ. (2014). *Metin tahlillerine giriş-2*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dino, G. (2008). *Türk romanının doğuşu*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Dolu, H. (1954). Dâstân-ı varka ve gülşâh mesnevisinin fiil çekimi. *TDAY Belleten*, 2, 221-231. <https://dergipark.org.tr/pub/belleten/issue/34055/376884>
- Ece, S. (2002). Modern öyküleme teorileri açısından mesnevi. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 101-102.

- Ece, S. (2004). Mesnevilerde öyküleme özellikleri ve üslûp. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Erzurum)*, 11(24), 12-13.
- Ertaylan, İ. H. (1945). *Türk edebiyatı örnekleri (Varaka ve Gülşâh)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ertaylan, İ. H. (2012). *Yûsuf-ı Meddâh, yeni iki Varaka ve Gülşâh nüshası-Hamûşname-i Dâsitân-ı İblis Aleyhillâne ve Maktel-i Hüseyin I*. İstanbul: TDED.
- Erzi, A. S. (1949). Ord. Prof. İ. Hikmet Ertaylan: Yûsuf-ı meddâh. yeni iki varaka ve gülşâh nüshası –hamûşname-dâstân-ı iblis aleyhillâne ve maktel-i hüseyin (Tenkid). *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1(2), 105-121. <https://dergipark.org.tr/pub/ttkbelleten/issue/79561/1349821>
- Holbrook, R. V.(2005). *Aşkın okunmaz kıyıları*. (E. Köroğlu-E. Kılıç, çev. ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İpekten, H. (1997). *Eski Türk edebiyatı*. Ankara: Dergâh Yayınları.
- Kabaklı, A. (2004). *Türk edebiyatı II*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kabaklı, A. (2004). *Türk edebiyatı V*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaplan, M. (1975). Destan, mesnevi ve roman. *Hisar*, 15(139), 10-28.
- Karaduman, R. (2007). Süheyl ü nevbahâr'ın kurgu dünyası: yapısal unsurlar yönüyle bir inceleme. *Mavi Atlas*, 9(2), 1-22. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.963418>
- Karaduman, R. (2022). *Feminist eleştiri kuramı perspektifinden klasik Türk şiiri*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Kartal, A. (2013). *Doğu'nun uzun hikâyesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Köktekin, K. (2023). *Varaka ve Gülşâh*. Ankara: TDK Yayınları.
- Köprülü, F. (1926). Türklerde halk hikâyeciliğine ait bazı maddeler: Meddâhlar. *Türkiyat Mecmuası*, 1, 1-46.
- Kurtuluş, M. (2016). *Yûsuf-i Erzincânî'nin Hâmûş-nâme'si (inceleme-metin)*. (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 448019).
- Levend, A. S. (1987). *Türk edebiyatı tarihi I*. Ankara: Dergâh Yayınları.
- Lukacs, G. (2007). *Roman kuramı*. (C. Soydemir, çev. ed.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1974). Türk edebiyatı: Eski Türk edebiyatı maddesi. *Türk Ansiklopedisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Moran, B. (2004). *Türk romanına eleştirel bir bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Narlı, M. (2002). Romanda zaman ve mekân kavramları. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(7), 91-106.
- Özbeyaz, H. (2023). *Gülendam-ı küyt mesnevisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Özçelik, K. (2008). *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin* (Yüksek Lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 228025).
- Özdemir, E. (2014). *Edebiyat sözlüğü*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Pala, İ. (2011). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sami, Ş. (2010). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Stevick, P. (2010). *Roman teorisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, V. (2020). *Romanda bakış açısı ve anlatıcı düzlemi*. Ankara: Akçay Yayınları.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda mekân kavramı. *Journal of International Social Research*, 3(11), 528-538. <http://www.sosyalarastirmalar.com>
- Şentürk, A. A. (2011). *Osmanlı şiiri antolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şentürk, A. A., & Kartal, A. (2010). *Eski Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekin, M. (2016). *Roman sanatı romanın unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tolu, O. A. (2021). Yûsuf-ı meddâh'ın varka ve gülşâh mesnevisinin roman tekniği bakımından incelenmesi. *Hars Akademi*, 8, 571-603.
- Tunalı, İ. (1971). *Sanat ontolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Türinay, N. (1995). *Şeyh Galip kitabı* (Bekir Ayvazoğlu, Haz.). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Ulutürk, Y. (2018). Modernist kurguda klasik gerçekçi/geleneksel romanın izleri: Yaseminler Tüter Mi, Hâlâ?. *Current Research in Social Sciences*, 4(3), 108-115. <http://dx.doi.org/10.30613/curesosc.356661>
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Büyük Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünver, İ. (2011). Mesnevi. *Türk dili (Türk şiiri özel sayısı II)*, 415-417, 438-443.
- Wellek, R., & Warren, A. (2019). *Edebiyat teorisi*. (Ö. F. Huyugüzel, çev. ed.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yavuz, K. (1991). *Kenzü'l küberâ ve muhekkü'l ulemâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, D. (1990). *Roman kavramı ve Türk romanının doğuşu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yivli, O. (2021). Kurmaca anlatıda bakış açısı. *Türkolojinin Delikanlısı Seyyah Prof. Dr. İsmail Doğan Armağanı*. (H. Yıldız & A. Öztürk Ed.). Erzurum.

ÖZ GEÇMİŞ

İlk, orta ve lise eğitimini Bayburt ilinin Aydıntepe ilçesinde tamamladı. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimini bitirdi. 2016 yılından beri Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak Millî Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli kurumlarda görev yapmaktadır.

